

ISSN 2232-8610 (PRINTED)
ISSN 2232-8629 (ONLINE)

Петр Яковлевич Бакланов
ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ И ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ В РЕГИОНАЛЬНОМ РАЗВИТИИ

Petr Yakovlevich Baklanov
GEOGRAPHICAL AND GEOPOLITICAL FACTORS WITHIN REGIONAL DEVELOPMENT..... 3

Николай Александрович Слуга
ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ И ПРОБЛЕМЫ КОРПОРАТИВНОЙ ГЕОГРАФИИ

Nikolai Aleksandrovich Sluga
GOALS, TASKS, AND PROBLEMS OF CORPORATIVE GEOGRAPHY 15

Дејан Ђорђевић и Невена Васиљевић
МИСЛИТИ И ДЕЛОВАТИ ПРОСТОРНО: МОНДИЈАЛИЗАЦИЈА, КРИТИЧКА ГЕОГРАФИЈА И ПЛАНИРАЊЕ

Dejan Đorđević and Nevena Vasiljević
THINKING AND ACTING SPATIALLY: GLOBALISATION, CRITICAL GEOGRAPHY AND PLANNING..... 37

Рајко Гњато, Мирјана Гајић, Обрен Гњато и Марко Стanoјевић
ГЕОПОЛИТИЧКА РЕАЛНОСТ У ПРОСТОРУ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

Rajko Gnjato, Mirjana Gajić, Obren Gnjato and Marko Stanojević
GEOPOLITICAL REALITY WITHIN THE WESTERN BALKANS 59

Мирко Грчић и Љиљана Грчић
УТИЦАЈ ИСТОРИЈСКИХ МИГРАЦИЈА НА НАСЕЉА И ПОРЕКЛО СТАНОВНИШТВО МАЧВЕ
(ЗАПАДНА СРБИЈА)

Mirko Grčić and Ljiljana Grčić
INFLUENCE OF HISTORICAL MIGRATIONS ON THE SETTLEMENTS AND ORIGIN OF POPULATION
IN THE MAČVA REGION (WESTERN SERBIA)..... 81

Даворин Бајић
ГИС ПРОГРАМИРАЊЕ – АУТОМАТИЗАЦИЈА ИЗРАЧУНА ХЕРФИНДАЛ-ХИРШМАНОВОГ
ИНДЕКСА РЕГИОНАЛНЕ СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ

Davorin Bajić
GIS PROGRAMMING – AUTOMATED CALCULATION OF THE HERFINDAHL-HIRSCHMAN INDEX
OF REGIONAL SPECIALIZATION 103

Абоуса Хадоуд
УРБАНО ПЛАНИРАЊЕ У ЛИБИЈИ – РАЗВОЈ, НИВОИ, ПРОБЛЕМИ

Abousa Hadoud
URBAN PLANNING IN LIBYA – EVOLUTION, LEVELS, PROBLEMS..... 121

UDK 911

ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

GEOGRAPHIC SOCIETY OF
THE REPUBLIC OF SRPSKA

GEOGRAPHIC SOCIETY OF THE REPUBLIC OF SRPSKA - HERALD

ГЛАСНИК HERALD

ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ - ГЛАСНИК

БАЊА ЛУКА 2015.
BANJA LUKA 2015

СВЕСКА 19
VOLUME XIX

ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО
РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

GEOGRAPHIC SOCIETY OF
THE REPUBLIC OF SRPSKA

ГЛАСНИК
HERALD

СВЕЧКА 19
VOLUME XIX

БАЊА ЛУКА 2015.
BANJA LUKA 2015

ГЕОГРАФСКО ДРУШТВО РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
БАЊА ЛУКА, Др М. Стојановића 2
GEOGRAPHIC SOCIETY OF THE REPUBLIC OF SRPSKA
BANJA LUKA, M. Stojanovica 2

Уређивачки одбор
Др Рајко Гњато, Др Миленко Живковић, Др Горан Трбић, Др Драшко Маринковић,
Др Марко Кревс (Словенија), Др Нина Николова (Бугарска),
Др Никола Панов (БЈР Македонија), Др Николај Александрович Слутка (Русија),
Др Мирко Грчић (Србија)

Editorial board

Rajko Gnjato, PhD, Goran Trbic, PhD, Milenko Zivkovic, PhD, Drasko Marinkovic, PhD,
Marko Krevs, PhD, (Slovenia), Nina Nikolova, PhD, (Bulgaria),
Nikola Panov, PhD, (FYR Macedonia), Nikolai Alexandrovich Sluka, PhD, (Russia),
Mirko Grcic, PhD, (Serbia)

Уредник

Editor

Др Рајко Гњато
Rajko Gnjato, PhD

Технички уредник

Technical editor

Марко Станојевић, мастер географ
Marko Stanojević, MSc of Geography

Штампа

Printed by

Вилукс д.о.о. - Бања Лука
Vilux d.o.o. - Banja Luka

Издавач

Географско друштво Републике Српске
Бања Лука, Др М. Стојановића 2

Publisher

Geographic Society of the Republic of Srpska
Banja Luka, M. Stojanovića 2

Тираж

Circulation

300 примјерака
300 copies

www.gdrsbl.org

e-mail:info@gdrsbl.org

Tel: 051/311-178

Fax: 051/319-142

Овај број часописа објављен је уз финансијску помоћ
Министарства науке и технологије у Влади Републике Српске
This issue of the magazine was published with financial aid from the
Ministry of Science and Technology of the Republic of Srpska

ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ И ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ В РЕГИОНАЛЬНОМ РАЗВИТИИ*

Петр Яковлевич Бакланов¹

¹Российская академия наук (РАН); Тихоокеанский институт географии (ТИГ), Владивосток, Россия

Аннотация: На макроэкономическом уровне региональное развитие чаще всего понимается как социально-экономический рост в том или ином регионе за определенный период времени, например, за 1 год или более, выраженный через прирост численности населения, валовый региональный продукт, индексы роста промышленной и сельскохозяйственной продукции, инвестиций в основной капитал, и т.п. Однако, представляется, что более полно и содержательно региональное развитие можно определить, как формирование и развитие в регионе территориальных социально-экономических структур с устойчивым приростом экономического, социального и экологического качеств регионального развития.

Ключевые слова: географическое положение, geopolитические факторы, региональное развитие

Original scientific paper

GEOGRAPHICAL AND GEOPOLITICAL FACTORS WITHIN REGIONAL DEVELOPMENT*

Petr Yakovlevich Baklanov¹

¹Russian Academy of Sciences (RAS); Pacific Institute of Geography (PIG), Vladivostok, Russia

Abstract: Macro-economically, development is usually referred to as the social-economic growth within a region in a specific time range (e.g. one year or longer) expressed via the increase of population, GDP, index of growth of industrial and agricultural production, investments in primary capital, etc. Nevertheless, it seems that the most complete and substantial determination of regional development is the formation and development of territorial social-economic structures within a region accompanied with a stable growth of economic, social, and ecological qualities of regional development.

Key words: geographical position, geopolitical factors, regional development

В целом, региональное развитие определяют многие факторы: географические, политические, социально-экономические, исторические, научно-технические, geopolитические, экологические, национально-культурные и другие. Важнейшую роль в современных условиях играют наличие и ёмкость рынков. В различных районах на разных стадиях развития роль и соотношения всех этих факторов в региональном развитии различны. При этом географические факторы важны для эффективного развития практически всех

Generally, regional development is determined by numerous factors such as geographical, political, social-economic, historical, scientific-technological, geopolitical, ecological, national-cultural, etc. The existence and capacities of market are the most relevant role in these modern times. The relation among these factors of regional development varies in different regions and at different stages of growth. Thereby, geographical factors are crucial for the efficient growth of all regions, and their

*Статья подготовлена в рамках проекта РНФ № 14-18-03185

*The paper is a part of RNF project № 14-18-03185

регионов, а их роль остается значительной на всех стадиях регионального развития. Под фактором регионального развития Э. Б. Алаев понимал «такой внутренний ресурс таксона, который влияет на развитие (или требует изменения) компонентной структуры данной территории» (Алаев, 1983, с. 243).

В общем, социально-экономическое развитие в пределах определенной конкретной территории, региона начинается с начала ее хозяйственного освоения. Первой стадии освоения, как правило, предшествует стадия изучения территории и акватории региона, оценок их природно-ресурсного потенциала и природных условий. Такую стадию, например, К.П. Космачев (1979) называл информационным освоением территории. Разумеется, к началу освоения различных территорий далеко не вся природно-ресурсная информация о них бывает известна. Как правило, она уточняется и дополняется в ходе последующих геологоразведочных, лесоустроительных и землеустроительных работ, новых исследований. Однако определенный объем подобной информации всегда имеется – и он необходим до начала освоения территории.

В этой связи, уже с начала освоения территории определенного региона – на первой стадии регионального развития начинают действовать географические факторы. Это, прежде всего, природно-ресурсный потенциал и его размещение по территории (акватории) региона. В более строгом виде этот географический фактор регионального развития можно определить, как выявленное на данный период времени природно-ресурсное пространство региона с соответствующими количественными оценками. В последнем должны отражаться не только известное на данный период времени сочетание природных ресурсов, но и их взаимосвязи, и пространственные сопряжения между ними (Геосистемы Дальнего Востока..., 2010; Бакланов, Каракин, 2013).

Одновременно на этой же начальной стадии освоения территории начинает действовать и такой важный географический фактор

role remains relevant for all the stages of regional development. Speaking of factors of regional development, E. V. Alayev said that they are „such one internal resource of taxon that affects development (or causes changes) of structural components within a given territory “. (Алаев, 1983, p 243).

Commonly, social-economic growth within a specific territory or region starts with its commercial takeover. By rule, the first stage is preceded by the assessment of the territory and regional aquatorium, evaluation of its natural resource potential and natural conditions. For instance, K. P. Kosmachev (1979) refers to this stage as the information territory conquest. It goes without saying that there is no available information on the natural resources of a territory prior to the invasion. The information is gathered and complete during the geological work, studying of forests and soil, along with further research. Still, there is always some information that are necessary for the beginning of a territory occupation.

In this regard, geographical factors are relevant from the start of the stage one. Bu this, we mean the natural resource potential and its distribution over the territory (aquatorium). Strictly speaking, this geographical factor of regional development may be defined as a natural-resource area within a region, which was discovered at a specific moment using the appropriate quantitative estimation measures. These measures must reflect not only the bond among natural resources at a specific moment, but also their mutual connection and spatial interference. (Геосистемы Дальнего Востока..., 2010; Бакланов, Каракин, 2013).

At the same time, there are other geographical factors during the first stage of territory occupation, i.e. natural conditions of a region, their geographical differentiation, and spatial-time variability in general. It is these factors that reflect the impact of both existing and potential techno-genic, anthropogenic changes within a natural environment and the accompanying ecological limitations to the

регионального развития, как природные условия региона, их географическая дифференциация и пространственно-временная изменчивость в целом. Этот же фактор отражает влияние как существующих, так и возможных техногенных, антропогенных изменений природной среды и соответственно – экологических ограничений на региональное развитие.

Не менее важными географическими факторами регионального развития, действующими с начальной стадии освоения территории, являются физико-географическое и экономико-географическое положение региона. Первое отражает положение региона (определенной территории, акватории) в более общем природном географическом пространстве, а второе – также положение региона в более общем природно-ресурсном и социально-экономическом географическом пространстве. Например, важными составляющими этих географических факторов являются выход (или – его отсутствие) региона к морям, рекам, освоенным регионам, транспортным магистралям, крупным экономическим и энергетическим центрам и т.п.

Важнейшей характеристикой экономико-географического положения региона (района – если это результат экономико-географического районирования) является его положение по отношению к рынкам, рыночным зонам. Имеются ввиду внешние для района ресурсные рынки и рынки реализации готовой продукции и услуг. Такие рынки могут быть либо основными, либо дополнительными для внутренних рынков района, которые будут развиваться, диверсифицироваться и расширяться по мере его хозяйственного освоения.

Все эти географические факторы регионального развития: природные ресурсы и условия, их размещение и дифференциация, географическое и экономико-географическое положение района можно отнести к первичным географическим факторам. На региональное развитие они действуют всегда, но наиболее значимым является их действие на начальной стадии освоения. В последующем, когда в регионе происходит формирование различных

regional development.

Let us not neglect the geographical factors of regional development that are crucial from the beginning of stage one, i. e. physical-geographical and economic-geographical positions of a region. The first one refers to the position of a region (specific territory, aquatorium) within a large natural geographical space, and the second one also refers to the position of a region within a large natural-resource and social-economic geographical space. For instance, relevant features of these geographical factors are entrance to sea or rivers (or lack of it), won regions, highways, economic and energetic centers, etc.

The most relevant characteristic of the economic-geographical position of a region (Russian raion – if it is a result of a economic-geographical raioning) is its position in reference with the market, i.e. market zones. There are also market resources and market realization of final products and services, which are external for a raion. Such markets may be primary or an addendum to the internal raion market, which will further develop, diverse, and spread in compliance with the market occupation.

All these geographical factors of regional development (natural resources and conditions, their distribution and differentiation, geographical and economic-geographical position of a raion) may be referred to as primary geographical factors, which always affect regional development, although they primarily come into force during the first occupation stage. Later on, once there are different links within the chain of territorial social-economic structure formed, so-called secondary geographical factors start to take action. In our opinion, these are the territorial social-economic formation of complex (structural formation) and raion formation. Formation of complex actually refers to formation of mutually dependent structures, infrastructural links necessary and sufficient for the creation and functioning

звеньев территориальных социально-экономических структур, кроме названных выше первичных географических факторов, начинают действовать географические факторы, которые можно назвать вторичными. По нашему мнению, к ним относятся территориальное социально-экономическое комплексообразование (структурообразование) и районообразование. Комплексообразование выражается в формировании взаимозависимых и в той или иной форме взаимосвязанных сочетаний групп населения, обслуживающих и дополнительных хозяйственных структур, инфраструктурных звеньев, необходимых и достаточных для создания и функционирования в пределах определенной территории основных видов деятельности, которые закладываются на начальном этапе освоения и регионального развития (Бакланов, 2007; Мошков, 2001). По своей пространственной выраженности комплексообразование выступает как формирование и развитие узловых, линейно-узловых, ареально-линейно-узловых звеньев территориальных социально-экономических структур.

В общем комплексообразование реализуется одновременно на двух пространственных уровнях: на локальном, в пределах отдельных поселений, и на территориальном – в пределах экономического района, начиная с дробного. Районообразование включает в себя формирование сочетания линейно-узловых и ареальных звеньев комплексообразования, в пределах определенной территории - района, а также вычленение основных рыночных зон и территориальных зон влияния отдельных структурных звеньев комплексообразования (Бакланов, 2007). В основе районообразования лежит комплексообразование, дополненное вычленением территориальных зон влияния.

По механизму действия социально-экономическое комплексообразование и районообразование в целом являются процессами саморазвития. Целевое формирование основных видов деятельности первоначально в одном экономическом центре (поселении) вызывает объективную

of basic activities within a specific territory, foundation for which are set during stage one of the occupation and regional development. (Бакланов, 2007; Мошков, 2001). Due to its spatial significance, formation of complex is relevant because of the type of formation and development of nodal, linear nodal, and areal linear nodal links within territorial social-economic structures.

Generally, formation of complex simultaneously takes place at two spatial levels as follows: local (within specific settlements) and territorial (within an economic raion). Formation of raions comprises formation of a whole range of linear nodal and areal links within a complex at a specific territory – raion, along with the determination of basic market zones and territorial zones of impact of specific structural links within a newly-formed complex. (Бакланов, 2007) Formation of complex and determination of territorial zones of impact are crucial for the raion formation.

According to the mechanism of actions, social-economic formation of complex and raion formation are processes of self-development. A targeted formation of basic activities within an economic center (settlement) leads towards an objective necessity for formation and development of adequate infrastructural links and service structures, including those outside the center itself. Hereby, formation of complex and raions includes groups of settlements, production and social infrastructure, different commercial companies, financial, scientific, and educational organizations, service and management, which are all linked through different direct and indirect connections. Finally, territorial social-economic structures are formed, in which process the development of a specific component is crucial for an adequate change and development of other components. Hence, specific interference and mutual dependence of components (elements) become a prerequisite for self-development and self-regulation. Naturally, these processes occur within a market through different market

необходимость формирования и развития здесь целых сочетаний инфраструктурных звеньев, а также обслуживающих и дополнительных структур, в том числе, выходящих за пределы этого центра. При этом в комплексообразование и районообразование включаются группы населения, производственная и социальная инфраструктура, различные хозяйствственные предприятия, финансовые, научные, учебные организации, службы сервиса и управления и другие, связанные между собой различными непосредственными и опосредованными связями. В результате формируются территориальные социально-экономические структуры, где для определенного изменения, развития одного компонента необходимо соответствующее изменение, развитие других, связанных с первым. Таким образом, определенные виды связаннысти и взаимообусловленности компонентов (и элементов) становятся предпосылками саморазвития и саморегулирования. Разумеется, что эти процессы реализуются в рыночной среде, через рыночные механизмы.

В процессе подобного развития появляются элементы потенциальных структур в виде незанятого населения, резервных мощностей – производственных и инфраструктурных – и других, в том числе научно-технических, образовательных и финансовых возможностей развития, которые становятся важным фактором агломерирования. Последний проявляется прежде всего на локальном уровне и по существу является составляющей процесса комплексообразования.

В более общем виде в качестве вторичного географического фактора регионального развития следует выделять и оценивать территориальную организацию общества - на уровне составляющих ее основных региональных процессов: социально-экономического комплексообразования и районообразования. Кроме того, важными факторами регионального развития являются процессы территориального планирования и социально-экономического районирования, которые задаются в виде внешних управляющих

механизмов.

In a similar development process, there are elements of potential structures such as unoccupied settlements, production and infrastructural reserves, and scientific-technical, educational, and financial development opportunities, which all become a crucial factor of agglomeration. This factor appears locally and is an essential feature of complex formation process.

From a broader point of view, the secondary geographical factor of regional development is the territorial organization of the society at the level of its basic regional processes, i.e. social-economic formation of complex and raion formation. Besides, there are other crucial factors of regional development such as the process of territorial planning and social-economic raioning, which are evident through external direction of impact. Hereby, we refer to the fact that social-economic raioning not only reflects division of a territory but also determines some tendencies of regional development, i.e. transformation of territorial structures. Thus, social-economic raioning is a geographical factor of regional development.

The composite spatial processes of self-development and external management result in formation and development of territorial social-economic structures of different rankings as well as their compounds, i.e. systems.

Therefore, primary and secondary geographical factors have a vast impact on regional development in general and on the spatial development of different social-economic factors of a region. Secondary factors determine general regional development along with other factors such as social-economic, scientific-technical, political, etc.

Activities of geographical factors reflect in their spatial differentiation and absence of concentration. The impact of geographical factors on spatial development is evident through layers of geographical space. (Бакланов, 2013) Each region

воздействий. При этом имеется в виду, что социально-экономическое районирование не только отражает определенное членение территории, но и задает некоторые тенденции регионального развития, трансформации сложившихся территориальных структур. И в этой связи социально-экономическое районирование также является географическим фактором регионального развития.

Результатом этих сложных пространственных процессов саморазвития и внешнего управления является формирование и развитие разноранговых территориальных социально-экономических структур и их целостных сочетаний – систем.

Таким образом, на региональное развитие в широком смысле – как на пространственное развитие различных социально-экономических составляющих региона – оказывают очень большое влияние первичные и вторичные географические факторы. Последние наряду с социально-экономическими, научно-техническими, политическими и другими факторами определяют в целом региональное развитие.

Особенностью действия географических факторов является их пространственная дифференциация и рассредоточенность. Воздействие географических факторов на региональное развитие происходит через слои географического пространства (Бакланов, 2013). Любому региону в определенных границах соответствует свое географическое пространство. В последнем, с некоторой степенью условности, можно выделить слои: природный (физико-географический), природно-ресурсный и социально-экономический. Следовательно, чтобы оценить воздействие природных условий на региональное развитие необходимо определить характеристики природного слоя географического пространства – как сочетания составляющих его географических структур и процессов. Такие характеристики полнее всего могут быть отображены на серии географических карт, в том числе климатических, геоморфологических, геоботанических, ландшафтных. При этом могут

within specific limits is correspondent to its geographical space. To some extent, it can be divided into the following layers: natural (physical geographical), natural resources, and social economic. Accordingly, in order to evaluate the impact of natural condition on the regional development, it is necessary to estimate the characteristics of the natural layer of a geographical space – a set of factors of its geographical structures and processes. Such characteristics can be best represented on a series of geographical maps, including climate, geomorphological, geobotanical, and landscape maps. Hereby, we may gain full-content quantitative estimation of natural conditions not only for all specific points of a region but also for spatial differentiation of features of natural conditions, which are relevant for the regional social-economic growth.

Natural-resource potential of a territory – as the geographical factor of regional development – also acts through its natural-resource space. There is the complete set of natural resources of a territory or aquatorium (raion) and its spatial-time characteristics, along with the inter-resource connections. Within relatively small territories, inter-resource connections may become tight and strong. In one such case, the link among natural resources of a territory should be regarded as territorial natural-resource system. It is a most complete object of complex evaluations of the natural-resource potential, its occupation, and dynamics. (Бакланов, 2007) speaking of a raion, on the basis of special natural-resource raioning, there can be territorial links of natural resources, or more specific, territorial links of natural resources. It is those territorial links and systems that best represent the natural-resource factor of regional development. These geographical factors may be represented through maps and they can display the spatial non-concentrated action of a whole range of natural resource links against the development of territorial social-economic systems of raion.

быть получены содержательные количественные оценки природных условий не только для любых отдельных точек региона, но и оценки пространственной дифференциации свойств и характеристик природных условий – значимых для регионального социально-экономического развития.

Природно-ресурсный потенциал территории – как географический фактор регионального развития – также действует через свое природно-ресурсное пространство. В последнем представлено все сочетание природных ресурсов территории или акватории (района) с их пространственно-временными атрибутами, а также – с межресурсными связями и сопряжениями. В пределах относительно небольших территорий межресурсные связи могут становиться достаточно тесными и устойчивыми. В этом случае сочетание природных ресурсов в пределах такой территории следует рассматривать как территориальную природно-ресурсную систему. Последняя является наиболее полным объектом комплексных оценок природно-ресурсного потенциала, его освоения и динамики (Бакланов, 2007). Для района в целом на основе специального природно-ресурсного районирования могут быть выделены как территориальные сочетания природных ресурсов, так и более целостные – территориальные природно-ресурсные системы. Именно такие территориальные сочетания и системы в более полном виде выступают природно-ресурсным фактором регионального развития. Этот географический фактор может быть представлен в картографической форме, и он показывает пространственно рассредоточенное действие всего сочетания природных ресурсов на развитие территориальных социально-экономических систем района.

Пространственно рассредоточенное воздействие на региональное развитие оказывают географическое и экономико-географическое положение, территориальная организация общества. При этом физико-географическое положение на развитие отдельных звеньев территориальных социально-экономических систем действует через общее географическое

The spatial non-concentrated impact on regional development is manifested through geographical and economic-geographical positions, and territorial organization of a society. Furthermore, physical-geographical position affects the development of special links among territorial social-economic systems through the general geographical space, and economic-geographical position and factors of territorial organization of a society (including the social-economic formation of a complex and raions) – through natural-resource and social-economic space of a territory (aquatorium), region.

Generally speaking, both primary and secondary geographical factors determine the most relevant spatial features of territorial social-economic structures of a region. There lies the importance of features of regional development and parameters of territorial social-economic structures within given period(s). By this, we mean the spatial articulacy, non-concentration, and self-absorbance at different territorial levels, power and productivity of specific links, the rhythm of their functions, consumerism, reserves, etc. Relevant features of territorial social-economic structures are different forms of spatial-time connections and links among different structures, as well as their individual links, including the spatial intersection and harmonization.

Characteristics of territorial social-economic structures such as space-time stability, inertion, and dynamics play a huge part in regional development. Practically, geographical factors have certain impact on these characteristics to some extent. Therefore, a pertinent scientific problem is the studying and evaluation of specific geographical factors within the field of formation and dynamics of territorial social-economic structures and systems, and their specific features.

We should notice that geographical factors of regional development have much in common with geographical factors of distribution. In our opinion, the basic

пространство, а экономико-географическое положение и составляющие территориальной организации общества (в том числе социально-экономическое комплексообразование и районообразование) – через природно-ресурсное и социально-экономическое пространства территории (акватории), региона.

В целом и первичные, и вторичные географические факторы определяют важнейшие пространственные особенности территориальных социально-экономических структур региона. Поэтому важными характеристиками регионального развития являются основные свойства и параметры территориальных социально-экономических структур за тот или иной период времени. Прежде всего – это пространственная выраженность, рассредоточенность и замкнутость на разных территориальных уровнях, мощность и производительность отдельных звеньев, ритмичность их функционирования, затратные и ценовые характеристики, наличие резервов и т.п. Важными свойствами территориальных социально-экономических структур являются различные формы пространственно-временных связей и сопряжений разных структур и их отдельных звеньев, в том числе их пространственные пересечения и совмещения.

Большую роль в региональном развитии играют такие свойства территориальных социально-экономических структур, как их пространственно-временная устойчивость, инерционность и динамичность. Практически на все эти свойства то или иное влияние оказывают географические факторы. Поэтому важной научной проблемой является изучение и оценка роли отдельных географических факторов в формировании и динамике территориальных социально-экономических структур и систем, их отдельных свойств и характеристик.

Следует отметить, что географические факторы регионального развития имеют большое пересечение с географическими факторами размещения. Основное различие, по-нашему мнению, заключается в том, что действие географических факторов размещения рассматривается и проявляется в

difference is that geographical factors of distribution appear discretely, i.e. in spots, nodes, and points. On the other hand, geographical factors of regional development are estimated within territories, raions.

Geopolitical factors play a major role in the long-term regional development, especially when it comes to large transboundary macro-raions. Regardless of a whole range of papers published recently, the field still remains insufficiently explored. (Бакланов, Романов, 2009; Трансграничный регион..., 2010; etc.) There are more papers on geopolitical issues and factors of development of specific countries. (Колосов, Мироненко, 2001; Геополитическое положение, 2001; Трейвиш, 2009 etc.)

We believe that, among all the geopolitical factors of regional development, the focus should be on the geopolitical position of a macro-region at all regards – as an integral geopolitical factor of regional development. The most profound assessment of a country's general geopolitical position is the case of Russian Federation. Furthermore, the assessment of regional levels is performed. Hereby, special characteristics of a country's geopolitical position are regarded.

Generally, by geopolitical position we refer to the position of a country in accordance with its land and sea boundaries with neighboring countries, bearing in mind similarities and differences of their political systems, geopolitical potentials, and the presence or absence of joint geopolitical interests and problems. (Бакланов, Романов, 2009; etc.) In this regard, the following special factors of a country's geopolitical position are singled out: neighborhood with countries of different order (including neighborhood with countries within a region limit), similarities and differences in political systems of a given country and its neighbors; similarities and differences in their geopolitical potentials (including the total size of geopolitical potential, localized at the regional level); existence of joint geopolitical interests (including interests for neighboring

дискретной форме – в пунктах, узлах, точках. Тогда как действие географических факторов регионального развития рассматривается и оценивается в пределах территорий, районов.

В долгосрочном региональном развитии, особенно – крупных приграничных макрорегионов большую роль играют geopolитические факторы. Последние остаются менее изученными, несмотря на ряд вышедших в последнее время работ (Бакланов, Романов, 2009; Трансграничный регион..., 2010; и др.). Больше работ, посвященных geopolитическим проблемам и факторам развития отдельных стран (Колосов, Мироненко, 2001; Геополитическое положение, 2001; Трейвиш, 2009 и др.).

В ряду geopolитических факторов регионального развития, по нашему мнению, прежде всего, следует рассматривать geopolитическое положение макрорегиона во всех его аспектах – как интегральный geopolитический фактор регионального развития. Наиболее полной является оценка geopolитического положения страны в целом – в данном случае – Российской Федерации. Затем – выполняется оценка для регионального уровня. При этом используются отдельные характеристики geopolитического положения страны.

В целом под geopolитическим положением понимается положение страны по особенностям ее сопряжений через сухопутные и морские границы с другими, прежде всего, – соседними странами с учетом сходства или различия их политических систем, geopolитических потенциалов, а также – наличия или отсутствия взаимных geopolитических интересов и проблем. (Бакланов, Романов, 2009; и др.). Таким образом, отдельными составляющими geopolитическое положение страны являются: соседство стран разных порядков, прежде всего – 1-го (в том числе соседство стран в пределах региона), сходство и различия политических систем данной страны и стран – ее соседей; сходство и различия их geopolитических потенциалов (в том числе – общая величина geopolитического потенциала, локализованная в пределах региона); наличие взаимных

regions); existence of geopolitical problems among countries (including those within a specific region). In time to come, each of these components will either contribute or limit the long-term development.

Geopolitical position of maritime macro-regions may be presented in a better way if we consider 200 miles of the maritime economic zone along it. For instance, a full Russian sovereignty over this vast zone's natural-resource potential, its efficient long-term occupation and management of a continuous access to world sea are one of the key prerequisites of Russian increasing orientation, its geopolitical interests in East, the Pacific, Pacific belt countries, and northwards including Arctic belt.

A relevant feature of the geopolitical position of boundary regions is the transboundary nature of many territories and aquatorium along the region.

For instance, basin of the Baltic Sea, Caspian Sea, Black Sea, and Barentz Sea are virtually all basins of Far East seas, and as complete sea geosystems (ecosystems) are transboundary, i.e. state boundaries intersect with them, both in sea and land. There are also transboundary basins of large rivers such as the Dnieper, Ural, Irtysh, Amur, etc.

As our studies have shown (Бакланов, Ганзей, 2008; Трансграничный регион, 2010; etc.) in such transboundary regions, regardless of their division among states, natural resources and processes remain intersected (river flows, fish migration, river outlet, atmosphere circulation, etc.). In addition, qualitative-quantitative changes of some components containing resources or some areals of transboundary regions (transboundary systems) by rule transfer to other parts of areal, including those distributed in other countries. Therefore, the most complete evaluation of the natural-resource potential in the whole transboundary region (as well as organization of the existing efficient nature usage) is only feasible within the total transboundary space. It is also crucial

геополитических интересов (в том числе – к региону у стран-соседей); наличие между странами геополитических проблем (в том числе – в пределах данного региона). В перспективе каждая из этих составляющих будет либо способствовать долгосрочному региональному развитию, либо – ограничивать его.

Геополитическое положение приморских макрорегионов может быть представлено и оценено более полно с учетом прилегающей к ним 200-мильной морской экономической зоны. Например, полный российский суверенитет над природно-ресурсным потенциалом этой огромной зоны, его эффективное долгосрочное освоение и обеспечение устойчивого выхода в Мировой океан – одна из важнейших предпосылок возрастающей ориентации России, ее геополитических интересов на восток – на Тихий океан, на страны АТР и на север, в том числе на арктические сектора.

Важной чертой геополитического положения приграничных регионов является трансграничность многих их территорий и прилегающих к ним акваторий.

Например, бассейны Балтийского, Каспийского, Черного, Баренцева морей практически все бассейны дальневосточных морей – как целостные морские геосистемы (экосистемы) – являются трансграничными, то есть через них проходят государственные границы – как сухопутные, так и морские. Трансграничными являются бассейны таких крупных рек, как Днепра, Урала, Иртыша, Амура и других.

Как показывают наши исследования (Бакланов, Ганзей, 2008; Трансграничный регион, 2010; и др.) в таких трансграничных регионах, несмотря на разделения их государственными границами, остаются тесно взаимосвязанными природные ресурсы и процессы (морские течения, миграции рыб, речной сток, циркуляция атмосферы и т.п.). При этом, качественно-количественные изменения отдельных ресурсосодержащих компонентов или – окружающей среды в одном месте (ареале) трансграничного региона (трансграничной геосистемы), как правило, передается в другие

to preserve the ecological condition of seas and sea ecosystems, which is only possible through constant joint actions of maritime countries that have access to the same sea. In order to achieve this, it is necessary to devise long-term contracts among states, which are part of a unique transboundary region.

Transboundary nature of sea basins, at least, causes all sea aquatoriums of such basins to become zones of intersection of geopolitical interests of all states that have access to the same sea once the occupation is complete. (Бакланов, Ганзей, 2008; Бакланов, Романов, 2009; Трансграничный регион..., 2010) For instance, aquatorium of the Japanese Sea is the zone of intersection of geopolitical interests of Russia, Japan, Republic of Korea, and PRC. To some extent, there is also the intersection of geopolitical interests of China as it also covers a part of that transboundary region in the Tuman river basin. Aquatorium of the Caspian Sea is the zone of intersection of geopolitical interests of Russia, Azerbaijan, Iran, Turkmenistan, and Kazakhstan.

In this regard, transboundary systems as a relevant geopolitical factor of regional development create objective prerequisites for the long-term international cooperation.

Geographical and geopolitical factors of regional development also have certain joint intersections. Especially when it comes to geographical and economic-geographical position. Nonetheless, generally they reflect different mutually complementary prerequisites of regional development.

ее части (ареалы), в том числе – расположенные в других странах. Поэтому наиболее полная оценка природно-ресурсного потенциала во всем трансграничном регионе, а также – организация устойчивого эффективного природопользования возможны только в пределах всего трансграничного пространства. Важно также и то, что поддержание на высоком уровне экологического состояния морей, морских экосистем – задача, которая может эффективно решаться лишь при постоянном взаимодействии приморских стран, выходящих к одному морю. С этой целью необходима разработка долгосрочной договорной основы между государствами, являющимися частями единых трансграничных регионов.

Трансграничность морских бассейнов в конечном счете обуславливает и то, что все морские акватории таких бассейнов по мере их освоения становятся зоной пересечения геополитических интересов практически всех выходящих к морскому побережью стран (Бакланов, Ганзей, 2008; Бакланов, Романов, 2009; Трансграничный регион..., 2010). Например, акватория Японского моря является зоной пересечения геополитических интересов России, Японии, Республики Корея и КНДР. В известной мере, здесь пересекаются геополитические интересы и Китая, т.к. он также имеет часть этого трансграничного региона в бассейне р. Туманной. Акватория Каспийского моря является зоной пересечения геополитических интересов России, Азербайджана, Ирана, Туркмении и Казахстана.

В этой связи трансграничность, являясь важным геополитическим фактором регионального развития, создает объективные предпосылки для долговременного международного сотрудничества.

Географические и геополитические факторы регионального развития также имеют определенные пересечения между собой. Особенно – в части отражения ими географического и экономико-географического положения. Однако в целом они отражают различные взаимодополняющие предпосылки регионального развития.

ПЕТР ЯКОВЛЕВИЧ БАКЛНОВ
PETR YAKOVLEVICH BAKLANOV

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES:

- Алаев, Э., Б. (1983). *Социально-экономическая география. Понятийно-терминологический словарь.* – М.: Мысль, стр. 350
- Бакланов, П., Я. (2007). *Территориальные структуры хозяйства в региональном управлении.* М.: Наука, стр. 239
- Бакланов, П., Я. (2013). Подходы и основные принципы структуризации географического пространства // Изв. РАН. Сер. Геогр. - 2013а. - № 5. стр. 7–18
- Бакланов, П., Я., Ганзей, С., С. (2008). *Трансграничные территории: проблемы устойчивого развития* – Владивосток: Дальнаука, стр. 216
- Бакланов, П., Я., Романов, М., Т. (2009). *Экономико-географическое и geopolитическое положение Тихоокеанской России* – Владивосток: Дальнаука, стр. 172
- Бакланов, П., Я., Каракин, В., П. (2013). Природно-ресурсное пространство: дифференциация, границы, типы // *Геогр. и прир. ресурсы*, № 4. стр. 11–17
- Геополитическое положение России: представления и реальность* (2001). Под ред. В.А. Колосова. – М.: Арт-Курьер, стр. 305 с.
- Геосистемы Дальнего Востока России на рубеже XX–XXI веков: в 3 т. (2010) / колл. авторов; под общ. ред. академика П. Я. Бакланова. Т.2. Природные ресурсы и региональное природопользование / колл. авторов; отв. ред. П. Я. Бакланов, В. П. Каракин. Владивосток: Дальнаука, стр. 560
- Колосов, В., А., Мироненко, Н., С. (2001). *Геополитика и политическая география* – М.: Аспект-пресс, стр. 479
- Космачев, К., П. (1979). *Новые подходы к совершенствованию информационной основы процесса освоения – в кн. Теория хозяйственного освоения территории. Иркутск: Институт географии Сибири и Дальнего Востока*, стр. 127
- Мошков, А., В. (2001). *Территориально-производственное комплексо-образование на Дальнем Востоке* – Владивосток: Дальнаука, стр. 156
- Трансграничный регион: понятие, сущность, форма* (2010) / Отв. ред. П.Я. Бакланов, М.Ю. Шинковский. – Владивосток: Дальнаука, стр. 276
- Трейвиш, А., И. (2009). *Город, район, страна и мир. Развитие России глазами страноведа* – М.: Новый хронограф, стр. 372

ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ И ПРОБЛЕМЫ КОРПОРАТИВНОЙ ГЕОГРАФИИ

Николай Александрович Слуха¹

¹Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова, Географический факультет,
Москва, Россия

Аннотация: Транснационализация мировой экономики и возникновение мощного созвездия ТНК – один из наиболее значимых феноменов эпохи глобализации, требующий междисциплинарного подхода в изучении. Одновременно это процесс глубоко географический, что диктует необходимость создания нового научно-исследовательского и образовательного направления в рамках общественной географии – корпоративной географии. В статье аргументируется актуальность, новизна, научно-практическая значимость основания корпорациеведения, раскрываются методологические основы исследования, возможности и направления реализации его функций как самостоятельной сферы научного познания. Конкретизируются сложившиеся к настоящему времени особенности понятийно-терминологического аппарата, принципы, методы и подходы исследования корпоративной географии, рассматриваются ее ближайшие и перспективные задачи развития, а также наиболее остро стоящие проблемы.

Ключевые слова: корпоративная география; объект, предмет, главная цель, задачи и функции дисциплины; принципы, методы и подходы реализации исследований, актуальные проблемы

Original scientific paper

GOALS, TASKS, AND PROBLEMS OF CORPORATIVE GEOGRAPHY

Nikolai Aleksandrovich Sluka¹

¹Lomonosov Moscow State University, Faculty of Geography, Moscow, Russia

Abstract: Transnationalization of global commerce and the creation of a powerful TNC network are the phenomena typical of globalization and they call for an interdisciplinary approach. On the other hand, it is a geographical process that demands the design of a new scientific-research and study approaches within social geography, i.e. the creation of corporative geography. The paper advocates the current trends, novelties, and origins of the science on corporations; it represents the methodological background and potential development path in the realization of a self-standing sphere of the scientific knowledge. In addition, it outlines the features of nomenclature and terminology, principles, methods, and approaches in corporative geography, the recent and potential tasks, as well as the existing issues.

Key words: corporative geography; object, subject matter, main goal, tasks and functions of the discipline; principles, methods, and approaches to the realization of the research; current issues

---

ВВЕДЕНИЕ

В калейдоскопе новейших глобализационных процессов для географии мирового хозяйства и экономической географии в целом одним из наиболее ярких и фундаментально значимых является феномен транснациональных корпораций (ТНК). Неоспорим факт быстрого роста

INTRODUCTION

Within the kaleidoscope of the recent globalization processes affecting global commerce and economic geography in general, one of the most significant and fundamentally relevant phenomena is certainly the phenomenon of the transnational corporations (TNC). It is indisputable that

значимости и влиятельности крупнейших международных компаний во всех сферах мирового развития и во всех возможных масштабах, начиная с местного, локального и заканчивая глобальным уровнями. Хорошо известна мощь ТНК, которые на протяжении уже достаточно длительного времени устойчиво занимают более 2/5 мест в списке Топ-100 крупнейших экономик мира, обеспечивают около половины мирового промышленного производства, жестко контролируют, выступая ключевым организующим звеном, многие глобальные рынки (Трифонова, 2013; Хесин, 2010; ЮНКТАД, 2013). Более того, международные компании часто выходят за пределы компетенций чисто хозяйственной деятельности, «координируя» геополитическую, информационную, интеллектуально-инновационную, социо-культурную и иного рода обстановку в мире. Иными словами, ТНК выступает как сравнительно новый, агрессивный, амбициозный и мощнейший актор в мирохозяйственном и даже шире – миросистемном – развитии.

По мнению экспертов ООН, масштабное и стремительное возвышение ТНК и расширение систем международного производства в современных условиях опирается на сочетание, по крайней мере, трех сил. Во-первых, либерализация политики: открытие национальных рынков и введение свободного режима для всех видов прямых иностранных инвестиций (ПИИ) и форм организации бизнеса без участия в капитале. Во-вторых, быстрый технологический прогресс, который, с одной стороны, привнося новые издержки и риски, а с другой – обеспечивая сокращение транспортных и коммуникационных затрат, стимулирует активизацию деятельности корпораций на мировых рынках. В-третьих, обострение конкуренции, которая вынуждает фирмы изыскивать новые пути повышения эффективности, в том числе посредством переориентации некоторых видов производственной деятельности и расширения географии операций с выходом на новые рынки. Это приводит также к становлению новых

there is a strong influence of the fast-growing large international companies in all the spheres of world progress at all levels (from local to global). TNC power is well-known and these companies have been covering more than 2/5 on the world top 100 list and providing around half world industrial production; in addition, they fully control many global markets, in organization of which they are the key link. (Трифонова, 2013; Хесин, 2010; ЮНКТАД, 2013) Furthermore, international companies frequently step beyond the competencies of local activities, and they „coordinate“ geopolitical, informative, intellectual and innovative, social-cultural, and other global affairs. In other words, TNC are a recent, aggressive, ambitious, and extremely powerful actor in both local and global systems of development.

According to UN experts, the overwhelming and sudden rise of TNCs and the expansion of the international production system under modern conditions both rely on the combination of at least three entries. First, there is the politics liberalization – the opening of national markets, the introduction of free regime for all sorts of the direct foreign investment (DFI) and business without the participation in capital. Second, there is the fast technological progress, which causes new costs and risks but also provides the decrease in transport and communication losses, stimulates the corporative activities in world markets. Third, a stronger competition causes the companies to find new ways to increase efficiency; usually by rearranging production activities and expanding the geography of operations to new markets. The result is the new forms of organization and dislocation of international production (ЮНКТАД, 2002, pp. 10–14)

форм, как организации, так и дислокации международного производства (ЮНКТАД, 2002, с. 10–14).

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ИССЛЕДОВАНИЙ КОРПОРАТИВНОЙ ГЕОГРАФИИ И ЕЕ ФУНКЦИИ

Транснационализация мировой экономики – процесс глубоко географический, пространственно выборочный, неравномерный, имеющий проявление в разных местах с разной силой и в разных формах. Этим и особой весомостью ТНК в мирохозяйственном развитии диктуется необходимость создания нового научно-исследовательского и образовательного направления – корпоративной географии, или по аналогии с региона-, страно- и краеведением, – корпорациеведения. Под ним понимается синтез глубокого знания, с одной стороны, собственно природы и особенностей функционирования ТНК, их взаимодействия, одновременно конкуренции и интеграции, вклада в прогресс и проблемное поле мирового развития, а с другой – колоссального, исключительного, эксклюзивного ресурса современного пространства, дающего новую энергетику/синергию (бизнес, прибыль, «мозги», информацию и пр.) для развития транснациональных деловых структур (Родионова, Слуга, 2014, с. 55).

Корпоративная география – важный и органичный раздел географии мирового хозяйства, но при всей своей экономической и социальной значимости представляет собой сферу знаний пока мало и слабо освоенную как отечественными, так, в прочем, и зарубежными географами. На текущий момент времени научный поиск в этой области характеризуется определенной раздробленностью и очень широким диапазоном рассматриваемых проблем. Основные направления изучения корпоративной географии, разрабатываемые российскими учеными, предварительно можно объединить в несколько групп. Первая из них возникла на базе междисциплинарных исследований места ТНК в мировой экономике

MODERN STATE OF AFFAIRS WITHIN THE STUDIES OF CORPORATIVE GEOGRAPHY AND ITS FUNCTIONS

Transnationalization of world economy is largely a geographic process, spatially provisional and inequally distributed in different sizes and shapes. Taking into account the aforementioned facts and the TNC global relevance and impact, there is a need for a new scientific-research and educational branch – corporative geography, i.e. equivalent to science on regional geography, the science on corporations. Hereby, we refer to a synthesis of vast knowledge on nature and features of TNCs, their interrelations, simultaneous competition and integration, and contribution to the world progress and development as well as the colossal, exclusive resource of modern space which provides a new energy/synergy (business, profit, „brain“, information, etc.) for the development of transnational business structures. (Родионова, Слуга, 2014, pp. 55)

Corporative geography is a relevant and natural part of world economy geography, but it is still a poorly and insufficiently adopted branch of knowledge for both local and global geographers. At the moment, scientific research within this field is fully stretched and the subject matters have a wide range. The primary field of research in corporative geography, as designed by Russian scientists, may be divided into several groups. The first group originated from the interdisciplinary studies on TNC position in world market (Родионова, 2009; Самусенко, 2012, etc.) and covers a wide range of interest. On the other hand, the second group is a narrow one and deals with management. It focuses on the geography-introduced ideology of commercial „classics“, i.e. the observations of TNCs via the prism of companies' management

(Родионова, 2009; Самусенко, 2012 и др.) и отличается чрезвычайно широкой палитрой красок и интересов. Вторая линия, напротив, довольно узкая – менеджментская. Она базируется на привнесенной в географию приоритетной идеологии экономической «классики» – восприятия ТНК и их мирохозяйственного разнообразия через призму управлеченческих моделей компаний (например, Гречко, 2006). Третье направление – анализ транснационализации мирового хозяйства с позиций своего рода инвестиционного подхода (Кузнецов, 2012; Кузнецов, 2011; Кузнецова, Кузнецов, Туровский, Четверикова, 2013), когда в центр географического исследования выносятся масштабы, приоритеты распределения и направленность потоков ПИИ. Четвертый ракурс и, пожалуй, наиболее сложный, не обеспеченный должным образом информацией, – изучение транснациональной деятельности компаний, как элемент отраслевого анализа; положения фирм на отдельных глобальных рынках (Потоцкая, 2006; Потоцкая, Самусенко, 2009). Пятое и довольно хорошо отработанное направление – исследование территориально-организационной структуры ТНК различных отраслей хозяйства (Кротков, 2013, Рыкунова, 2011, Ткаченко, 2005 и т.д.). Шестое – своего рода расселенческое – с акцентированием внимания на характере размещения штаб-квартир и филиалов крупнейших ТНК (Денисенко, 2012; Пилька, Слуга, 2014а; Пилька, Слуга, 2014б; Слуга, 2005 и др.).

Очевидно, что корпоративная география нацелена на решение гораздо более широкого спектра научно-исследовательских задач динамического, количественного, структурного, функционального, территориального, организационного и иного вида рядов. Особо глубокого изучения требуют, например, сочетание факторов, условий и предпосылок как благоприятствующих, так и тормозящих, развитие транснационального бизнеса; характер отношений корпоративного и иных секторов экономики на разных иерархических уровнях; партнерство и противоречия в триумвирате сил бизнес-общество- власть;

models. (e.g. Гречко, 2006). The third group refers to the analysis of transnationalization of global commerce from the position of a specific investment approach (Кузнецов, 2012; Кузнецов, 2011; Кузнецова, Кузнецов, Туровский, Четверикова, 2013) as the center of geographical research focuses on the scale, distribution priorities, and current trends of DII. The fourth, and probably the most complex group unsupported by information is the study of transnational activities of companies as elements of commercial analysis; a company's position within specific global markets. (Потоцкая, 2006; Потоцкая, Самусенко, 2009) The fifth and most elaborated group is the study of territorial-organizational structure of TNCs from different commercial branches. (Кротков, 2013, Рыкунова, 2011, Ткаченко, 2005, etc.) The sixth group refers to distribution, i.e. the location of the main office and subsidiaries of the largest TNCs. (Денисенко, 2012; Пилька, Слуга, 2014а; Пилька, Слуга, 2014б; Слуга, 2005 etc.)

It is evident that corporative geography focuses on the solution of a wide spectar of scientific issues, which are either dynamic, quantitative, structural, functional, territorial, or organizational. A special attention is being paid to the combination of factors, e.g. terms and prerequisites either supporting or supressing the development of transnational business. Furthermore, there is the nature of relations among the corporative and other commercial sectors at different levels of hierarchy; partnership and oppression within the business-society-government triangle; progress assessment and negative sides to the TNC activities; construction, distribution, and functions of TNCs in winning the global market, etc. Apart from the scientific tasks, corporative geography may perform many other functions typical of any other science, i.e: information, education, teaching, and application:

- The science on collector corporations focuses on the data collection, processing and release of well-checked information on

ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ И ПРОБЛЕМЫ КОРПОРАТИВНОЙ ГЕОГРАФИИ GOALS, TASKS, AND PROBLEMS OF CORPORATIVE GEOGRAPHY

прогрессоопределяющая роль и негативные последствия деятельности ТНК; особенности строения, функционирования и расселения ТНК различных отраслей хозяйства; стратегия, тактика и специфика экспансии ТНК при освоении глобальных рынков, и многие, многие другие. Помимо решения чисто научно-исследовательских задач, корпоративная география призвана и способна осуществлять целый ряд функций, присущих любой науке: информационную, мировоззренческо-образовательную и прикладную:

- Коллекторское корпорациеведение нацелено на сбор данных, обработку, суммирование и передачу достоверных сведений о деятельности крупнейших ТНК мира. Это исходно-питательное звено для развития всех иных разделов дисциплины. Его рабочий выход – базы данных, ГИС ТНК, первичные обзоры, справки и пр.

- Хорошо читается исходная база и органично-дуалистический подход в модулировании учебной функции корпоративной географии. Не требует особой аргументации два момента. С одной стороны, ощутима традиционная востребованность в новых «мозгах и руках» отечественных и зарубежных ТНК, испытывающих острый дефицит квалифицированных кадров, знающих и способных мыслить пространственными категориями. С другой стороны, налицо стремление выпускников вузов к трудоустройству в крупные международные компании, что, помимо статуса, престижности, материальных стимулов, социального пакета и пр., дает дополнительные возможности для самореализации. Соответственно, в этой вилке кристаллизуется одна из ключевых задач корпоративной географии – создание учебных программ, обеспечивающих эффективное взаимодействие ТНК и вузов в сфере подготовки высокопрофессиональных кадров.

- Корпоративная география призвана участвовать в решении и прикладных проблем при размещении новых объектов в международной хозяйственной деятельности (предприятий, транспортных путей, телекоммуникаций и

largest TNCs' activities. It is a starting point for all other branches of the discipline. The work output refers to data, GIS, TNC, initial checks, confirmations, etc.

- The clear starting base and natural-dualistic approach to modelling the educational function of corporative geography. There is no need to place arguments for two things. On one side, there is an evident traditional necessity for new „brains and hands“ of both local and foreign TNCs suffering from the lack of well-trained staff capable of thinking of spatial categories. On the other hand, the young educated intellectuals have been craving a job in a huge international company, providing the status, prestige, material stimuli, etc. Hence, this branch launched one of the key tasks of corporative geography – the design of curricula providing an efficient collaboration among universities and TNCs in order to educate and train professionals.

- Corporative geography also deals with applied problems of distributing new objects in the international commercial activities (companies, transportation roads, telecommunications, etc.). The research and plans are nowadays often performed by TNCs themselves, resulting in the creation of other objects and daughter companies worldwide. (Алисов, 1999). In addition, the fundamental science may act via corporative geography and help international companies decrease costs of analyses, avoid the irresponsability of „the world of consulting“ and provide a qualified service, as indicated by recent studies (Кротков, 2013), e.g. the correction of standard strategies and efficient distribution of foreign TNC units in Russian conditions.

т.д.). Такого рода исследования и разработки в настоящее время часто предпринимают сами ТНК, создающие предприятия и другие объекты своих дочерних фирм и филиалов во многих странах и регионах мира (Алисов, 1999). Другое дело, что привлечение фундаментальной науки в лице корпоративной географии, как представляется, позволит международным компаниям существенно сократить издержки на аналитику, избежать безответственности «мира консалтинга», и обеспечить квалифицированный сервис, как показывает опыт отдельных изысканий (Кротков, 2013), например, для корректировки стандартных стратегий и эффективного размещения подразделений зарубежных ТНК в условиях России.

КОРПОРАТИВНАЯ ГЕОГРАФИЯ КАК ВАЖНОЕ ПОДРАЗДЕЛЕНИЕ ГЕОГРАФИИ МИРОВОГО ХОЗЯЙСТВА

Корпоративная география как важное подразделение географии мирового хозяйства, наряду с общей, отраслевой и региональной, является составной частью экономической, социальной и политической географии. Все они в разной степени взаимосвязаны между собой и ставят своей целью всестороннее исследование пространственной организации хозяйства. Это обуславливает необходимость выявления особенностей его формирования и структурных различий и изменений на разных этапах исторического развития (Алисов, 1999). Однако корпоративная география имеет свои специфические цели, задачи, методологию и методику изучения пространственных объектов и структур, что отличает ее от других направлений географии.

Корпоративная география – самостоятельное и целостное направление познания динамично глобализирующего мирового хозяйства. Ее основная цель – пространственный анализ ключевого сегмента мировой экономики – сферы крупного транснационального бизнеса, входящих в него видов деловой активности. Она ставит своей задачей выявление воздействия

CORPORATIVE GEOGRAPHY AS A RELEVANT PART OF THE GEOGRAPHY OF THE WORLD ECONOMY

Corporative geography, a relevant segment of the geography of world economy, is an integral part of the economic, social, and political geography, along with the general, regional, and commercial geography. These are all mutually connected to a certain degree and have a common goal to thoroughly study the spatial arrangement of commercial organizations. Hence, there is a necessity to address the origins, foundation, and structural disparities in different stages of the historical development. (Алисов, 1999) Still, corporative geography has specific goals, tasks, methodology, and methodics of studying spatial objects and structures, which makes it different from other branches of geography.

Corporative geography is an independent branch focusing on the world economy within the context of the dynamic process of globalization. The basic goal is the spatial analysis of the key segment of world economy – the sphere of the major transnational business and all the accompanying business activities. Its task is to study the effects of geographical conditions, social-economic

ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ И ПРОБЛЕМЫ КОРПОРАТИВНОЙ ГЕОГРАФИИ GOALS, TASKS, AND PROBLEMS OF CORPORATIVE GEOGRAPHY

географических условий, социально-экономических предпосылок и технико-экономических факторов развития производства и других видов деятельности, формирующих их современную и будущую глобальную социально-экономическую географию (Алисов, 1999; Ойкумена, 2011). Главными пространственными объектами анализа при этом являются не традиционные для экономической и социальной географии страны и регионы, в которых складываются основополагающие отраслевые, территориальные и организационные структуры хозяйства мира, а многоциклический рисунок взаимодействия территориально-отраслевых структур ТНК в глобальном масштабе (Маергойз, 1986). Второй важнейшей задачей корпоративной географии является всесторонний пространственный анализ разветвленной и всеохватывающей системы международных внутри- и межфирменных потоков товаров, услуг, инвестиций, информации, инноваций, рабочей силы и т.д. Географическое исследование трансграничных хозяйственных связей на уровне ТНК наиболее полно может раскрыть особенности интернационализации и глобализации мировой экономики.

При решении указанных задач корпоративная география опирается на самостоятельную, но пока еще относительно слабо сформированную методологическую базу. Ее теоретическую основу составляют фундаментальные положения как классической и современной географии, так и других наук (философии, экономики, глобалистики, политологии, социологии, теории международного права и др.), а практическую – уникальный набор понятий, принципов и методов исследования.

Своего рода современный тезаурус корпоративной географии строится из широкого числа понятий. К наиважнейшим среди них необходимо отнести, прежде всего, следующие: глобализация, интернационализация бизнеса, транснационализация производства и капитала, корпоративный сектор мирового хозяйства, глобальная экономика, транснациональное разделение труда, прямые иностранные инвестиции, меж- и внутрифирменные потоки,

prerequisites, and technical-economic factors of the production growth, which make the modern global social-economic geography. (Алисов, 1999; Ойкумена, 2011) The major spatial objects of analysis are not typical of the economic and social geography of the state and region, in which the fundamental, partial, territorial, and organizational structures of world economy are settled; it is rather a multi-cycle image of the influence among the territorial-partial TNC structures globally. (Маергойз, 1986) Another pertinent task of corporative geography is the comprehensive spatial analysis of the branchy system of the international inner flows of goods, services, investments, information, innovations, labor force, etc. including the local level among companies. The geographical research of the transboundary commercial connections at the TNC level is the most inclusive way to detect the features of the internationalization and globalization of the world economy.

In performing its tasks, corporative geography still relies on the individual but relatively poor methodological base. Its theoretical background encompasses the fundamental theses of both classical and modern geography, covering those of some other sciences (philosophy, economics, globalistics, politicology, sociology, international law theory, etc.). Furthermore, in practice, it uses a unique set of ideas, principles, and research methods.

A modern corporative geography thesaurus is being designed from a large number of terms. The most relevant terms are as follows: globalization, internationalization of business, transnationalization of production and capital, corporative sector of world economy, global commerce, transnational labor distribution, direct foreign investments, inter-company and intra-company flows, center-periphery model, system of international production clusters and centers of business activities, network-knot structure, growth pole, head offices and subsidiaries, TNC.

The basic principles and guidelines

центр-периферическая модель, системы международных производственных кластеров и центров деловой активности, сеть-узловые структуры, полюса роста, штаб-квартиры и филиальная сеть, ТНК.

Главными принципами и ориентирами изучения в рамках корпоративной географии выступают: историзм, динамизм, многофакторность развития, унифицированность и одновременно индивидуальность, дистанционность, полимасштабность – от локальности до глобальности, разнообразие и дифференцированность, комплексность изучения, неординарность иерархичности корпораций, полиструктурность, факторы размещения, инновационность, эффективность бизнеса и моделей размещения подразделений ТНК, перспективность.

Чрезвычайно широка и палитра методов исследования в корпоративной географии, которые тесно увязаны с различными ее функциями как особой дисциплины. Реализация информационной функции опирается прежде всего на наблюдение, эксперимент, опрос, интервью, математико-статистические, библио- и интернет-метрические методы; исследовательской – большой арсенал известных общенаучных (анализ, синтез, обобщение, аналогия, моделирование) и конкретно-научных методов (геоинформационный, сравнительно-географический, историко-географический, картографический); образовательной – индуктивные, дедуктивные, репродуктивные, проблемно-поисковые. Особенно разнообразны приемы при выполнении прикладной функции корпоративедения – начиная с художественного синтеза, живописания в рамках публицистической программы, сравнение, маркетинговые коммуникации, позиционирование – в рамках брендинговой программы и заканчивая административными, экономическими, социально-психологическими – в рамках его менеджментской программы.

Исследования в корпоративной географии отличаются рядом принципиально важных методологических особенностей. Сущность методологического подхода в корпоративной

in studying corporative geography are as follows: historicism, dynamics, multiple factors of development, unification and individuality, distance, comprehensiveness – local to global, diversity and differentiation, complexity of studies, disparities in corporative hierarchy, poli-structuralism, factors of distribution, innovations, business efficiency, TNC unit distribution efficiency, perspectives.

Furthermore, there is a vast spectar of research methods used in corporative geography, which are separate disciplines tightly connected with different functions of corporative geography. The informative function firstly relies on the observation, experiment, questionnaire, interview, mathematical-statistical methods, librarian methods, and internet-metric methods; research methods such as general (analysis, synthesis, generalization, analogy, modelling) and specific scientific methods (geo-information, comparative-geographical, deductive, reproductive, problem research). There is a typical diversity in corporative geography application, starting with artistic synthesis, vivacity in publishing, comparation, marketing communications, positioning (within the framework of breeding program), all up to administrative, economic, social-psychological features (within the framework of the management program).

Corporative geography studies are characterized with a range of pertinent methodological features. The essence of the methodological approach in corporative geography are the primary and priority analysis:

- TNC, as a whole commercial organism acting for the purpose of profit on global level. The primary interest is in reaching the general goal; clarity of the internal organization and accompanying services; the mutual impact between the internal organization of TNC and the environment gives this subject of world commerce plenty of distinctiveness, which in turn positively affects the progress towards larger efficiency, making TNC different

ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ И ПРОБЛЕМЫ КОРПОРАТИВНОЙ ГЕОГРАФИИ GOALS, TASKS, AND PROBLEMS OF CORPORATIVE GEOGRAPHY

географии состоит в первоочередном и приоритетном анализе:

- ТНК как целостного хозяйственного организма, действующего для извлечения прибыли в общепланетарном масштабе. Обоснованная заинтересованность в достижении генеральной цели, отточенность внутренней организации и сопутствующих служб, особый способ взаимодействия с внешней средой придает этому субъекту мирового хозяйства немало уникальных свойств, обусловливающих способность к саморазвитию по пути повышения эффективности деятельности и отличающих от структур внекорпоративного сектора экономики.

- ТНК как первичного элемента глобальной экономики – целостной системы, являющейся передовой и наиболее динамичной частью мирового хозяйства и формирующейся на основе транснационального разделения труда.

- ТНК как элемента глобальных отраслевых рынков, выстраивающих систему межотраслевых отношений в рамках глобальной экономики.

- ТНК как генераторов «правил игры» на глобальных рынках и участников острой конкуренции, заставляющей снижать бизнес-структуры издержки и риски, увеличивая масштабы производства и вводя новейшие технологии, искать новые рынки, дешевую рабочую силу, размещать производство на территориях с минимальным налогообложением и т.д. (Трифонова, 2013).

- ТНК как организаторов эволюционного перехода от эпохи жесткой конфронтации в межфирменной борьбе к взаимовыгодному сотрудничеству. Это ведет к сплочению взаимодействий, усилинию взаимозависимости компаний и углублению консолидации системы глобальной экономики в целом. В тоже время стремительное нарастание межкорпоративной контактности многократно усложняет географический анализ, требует знания уже не только «разъединительных», сколько «объединительных» сил, платформ и технологий ТНК.

- Многослойности, жесткой соподчиненности и регламентированности отношений

from other structures of non-corporative commercial sector.

- TNC as the primary element of global economy – a comprehensive system, which is the advanced and most dynamic part of world economy and is formed on the basis of transnational labor distribution.

- TNC as an element of global market of commercial branches, which make a system of interborder relations within the framework of global economy.

- TNC as a generator of „game rules“ in the global market and a participant of a strong competition, which causes the decrease of the business structure costs and risks and the increase of production by introducing the recent technology; the detection of new markets, cheap labor; distribution of production in minimal tax territories, etc. (Трифонова, 2013)

- TNC as a trigger of the evolutionary shift from the epoch of tough competition among companies to the era of battle among companies aiming at mutual cooperation. This fact leads towards the joint actions, strengthening the inter-companies dependency, and a stronger general consolidation of the global commerce system. Simultaneously, the fast growth of the intercorporative contact additionally complicates the geographical analysis, demands knowledge on „combining“ forces, platforms, and TNC technologies.

- Multi-layering, dependency, and arrangement of the relations among the international companies. The hierarchy of the corporative sector of world economy has been clearly determined by the research run by experts at the Swiss Federal Institute of Technology in Zurich. Having used a special methodics and Orbis 2007 database, they inferred that less than 1% of companies practically make a global economic superstructure, which controls almost half the world economy. (<http://gtmarket.ru/news/corporate/2011/10/24/3685>; Vitali, Glattfelder, Battiston, 2011)

- The vast number of connections and

международных компаний. Иерархичность корпоративного сектора мировой экономики четко зафиксировали, в частности, исследования специалистов Швейцарского федерального института технологий в Цюрихе. Используя специальную методику и опираясь на базу данных Orbis 2007, они выявили, что менее 1% компаний фактически представляет собой глобальную экономическую суперструктуру, которая контролирует почти половину мировой экономики (<http://gtmarket.ru/news/corporate/2011/10/24/3685>; Vitali, Glattfelder, Battiston, 2011).

- Колossalного числа связей и отношений ТНК: жестких и мягких, вертикальных и горизонтальных, близких и дальних, устойчивых и временных, очевидных и не очень. Огромно их видовое разнообразие, начиная от классических для географии хозяйства – организационно-управленческих, производственных, финансовых, сбытовых, информационных и заканчивая, межличностными (Vitali, Glattfelder, Battiston, 2011).

- Основной гаммы системообразующих связей, что опирается, по крайней мере, на два важных момента. Восприятие ТНК, во-первых, как особой хозяйственной системы, элементы которой связаны жестким ритмом внутреннего взаимодействия, а, во-вторых, как открытой хозяйственной системы, полагающейся на рыночные механизмы.

- Системности не только внутри-, но и межфирменного взаимодействия, придающей особую целостность глобальной экономике, обеспечивая ее непрерывное функционирование, объединяя ее составные части в целостность как по горизонтали (зоны и районы разного ранга, города, локалитеты), так и по вертикали (сфера, отрасли, виды деятельности) (Маергойз, 1986, с. 41).

relations among TNCs: tough and gentle, vertical and horizontal, close and distant, permanent and temporary, obvious and hidden. The extreme diversity of connections, starting from those typical of the geography of commerce (organizational management, production, financial, information) al to the interpersonal relations. (Vitali, Glattfelder, Battiston, 2011)

- The primary string of connections that form the system relying on two major features: first, the notion of TNC as a special commercial system the elements of which are connected through the internal mutual impact; second, an open commercial system, which rests upon market mechanisms.

- The systematicity inside and among companies, providing world economy with unity, helping its continuous functioning, bringing together all its parts both horizontally (differently ranked zones and regions, cities, localities) and vertically (spheres, branches, types of activities). (Маергойз, 1986, с. 41)

ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ В
КОРПОРАТИВНОЙ ГЕОГРАФИИ

Решение исследовательских задач и достижение главной цели корпоративной географии – дело весьма сложное, многотрудное, требует применения, синтеза разнообразных научных подходов, в том числе из смежных с социально-экономической географией дисциплин. Но, пожалуй, среди них особое место традиционно отводится историко-географическому, функционально-отраслевому и территориальному.

Исторический подход принципиально важен в анализе фаз, во-первых, возникновения и становления ТНК, смен их поколений (своего рода узкий подход), во-вторых – формирования корпоративного сектора мирового хозяйства в целом и изменений всех структур глобальной экономики (широкий подход). Если первый аспект изучен и отражен в специальной литературе довольно хорошо (Воротнев, 2000; КНОРУС, 2008 и многие др.), то второй – гораздо скромнее. Глобальная экономика гораздо моложе мирового хозяйства, ее возраст – чуть более столетия: появление первых ТНК в форме картелей и синдикатов, занимавшихся в основном разработкой и добывчей сырьевых ресурсов в колониальных странах Азии, Африки, Латинской Америки, а также их переработкой в метрополиях, обычно датируется концом 19 в. (КНОРУС, 2008). Одна из актуальных и ближайших задач корпоративной географии – этапизировать, вскрыть причинно-следственные взаимосвязи и охарактеризовать сам ход процесса транснационализации мирового хозяйства – изменения роли ТНК в жизни городов, территорий, стран, регионов, мира в целом; возникновения и развития глобальной экономики на протяжении 20–21 вв.

Отраслевой подход нацелен на выявление характера и динамику изменений строения глобальной экономики на макро-, мезо- и микроотраслевом уровнях. Организация и общий вектор развития собственно корпораций во многих случаях очевиден – по пути к

BASIC APPROACHES IN CORPORATIVE
GEOGRAPHY

It is a rather complicated work to solve the research tasks and reach the final goal of corporative geography. Hence, it demands the application and synthesis of different scientific approaches, including disciplines similar to social-economic geography. Nevertheless, the focus is on the hystorical-geographical, functional-commercial, and territorial approaches.

The hystorical approach is basically relevant for the phase analyses – the emergence and foundation of TNCs, the shift between new generations of TNCs (so-called narrow approach), the formation of the corporative sector of world economy in general and change in all the structure of global economy (wider approach). The fist aspect has been thoroughly introduced in books (Воротнев, 2000; КНОРУС, 2008, etc.) but the second one has not. Global economy is far more younger than the world commerce and its growth is not older than a century: the emergence of first TNCs in forms of trusts and unions, dealing with exploitation of raw materials in colonies in Asia, Africa, South America and processing in metropolis in late 19th century. (КНОРУС, 2008) One of th recent tasks of corporative geography is to determine the steps and find the causal connections in the process of transnationalization of world economy – the shift in TNC role in cities, territories, countries, regions, and world in general; emergence and development of global commerce in 20th and 21th centuries.

The approach to commercial branches has an aim to single out the features and dynamics of changes in the organization of global economy at macro, mezo, and micro levels. The organization and the common vector of development of corporations is evident in many instances on a way towards semi-functionality and multiple profiles. The “portraits” of specific commercial global

полифункциональности и многопрофильности. Относительно понятны «портреты» отдельных глобальных отраслевых рынков, курируемых несколькими ТНК. Однако, вопросы, например, межотраслевого взаимодействия ТНК и оценки отраслевой структуры глобальной экономики в целом пока лежат в сфере «терра инкогнито»; ждут своих изыскателей, разработки алгоритма поиска и конструктивного решения. Сейчас можно только предполагать различия в структуре видов деятельности, например, мирового хозяйства и глобальной экономики. Интуитивно прогнозируемая повышенная доля в глобальной экономике отраслей, тесно взаимодействующих с наукой и техникой, инновационных, так называемых пропульсивных видов деятельности, вполне может быть нейтрализована весомостью сфер, отличающихся трудоемкостью и не требующих особо высокой технологичности.

Применение территориального подхода в корпоративной географии уже изначально сталкивается с немалыми трудностями, начиная с отсутствия должной обеспеченности первичной статистической информацией, ее сопоставимости и заканчивая слабой отражаемостью в количественных и качественных показателях многих особенностей транснационального бизнеса. Как показывает анализ, ТНК отличаются «разумной» привязанностью к условиям материнской территории. Они априори нацелены на поиск успеха на внешних рынках, где возможности для деятельности гораздо шире, а риски и издержки часто ниже. Хотя, формы подобного рода экономико-пространственных соотношений весьма различны. Неслучайно, в международной практике выделяется несколько типов ТНК по территориальной сфере приложения бизнеса; принципам взаимодействия материнской компании с дочерними предприятиями. Часть из них – «домашние» – только частично выносят производство за пределы страны, часто именуемых интернациональными; часть – балансирует на уровне «фифти-фифти», часть – максимально развернута вовне и высоко

markets run by a few TNCs are relatively clear. Still, matters of interaction among commercial branches of TNCs and the process structures of commercial branches in global economy are still „terra incognita“; they await new researchers, the design of the search algorithm, and a constructive solution. At the moment, we may only assume structural differences among certain activities and domains, e.g. world economy and global commerce. An intuitively forecasted increase of the ratio of global commercial branches, in which there is a tight interrelation with science and technology, and innovations of so-called propulsive activities, may be completely neutralized by the relevance of spheres that are different and do not call for the high technology.

The application of the territorial approach in corporative geography has met difficulties many times, starting with the lack of necessary primary statistical data and data comparation all the way to the poor impact of transnational business according to the quantitative and qualitative indicators. In line with the analyses, TNCs are „reasonably“ connected with the conditions of the home territory. They are apriori focused on the success in foreign markets at which they have better prospects and fewer risks and costs, although similar forms of economic-spatial relations largely differ. It is not a coincidence that the international practice singles out several types of TNCs according to the territorial sphere of business activities – principles of mutual impact among the mother company and daughter companies.

A part of these (the „local“ ones) only partly export their production and are often referred to as international; some of these operate on the „fifty-fifty“ basis; some are actually highly integrated into the international production (global corporations). Such types of companies well correspond to the index of company internationalization, which maintains the level of TNC inclusion into the foreign goods and service production.

ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ И ПРОБЛЕМЫ КОРПОРАТИВНОЙ ГЕОГРАФИИ GOALS, TASKS, AND PROBLEMS OF CORPORATIVE GEOGRAPHY

интегрировано в международное производство (глобальные корпорации). Такие типы компаний хорошо корреспондируют с известным индексом интернационализации компаний, который отражает степень вовлеченности ТНК в производство товаров и услуг за рубежом. Индекс интернационализации компаний рассчитывается как сумма трех величин: доли активов за рубежом в общем объеме активов ТНК, доли продаж за рубежом в общем объеме продаж этой корпорации, доли персонала за рубежом в общей численности персонала этой ТНК.

Так или иначе, но общая пространственная картина «деловой активности» мира на традиционном уровне субъектов хозяйствования, прежде всего, стран, и на уровне ТНК может и должна существенно различаться. В данном контексте важно отметить и еще одну особенность. ТНК, породив особую маневренность бизнеса и гибкость действий в пространстве, зачастую определяют функциональную начинку, характер размещения, естественную и/или искусственную накачку мировых «полюсов роста» и «клUSTERов деловой активности». Вместе с тем, именно международные компании отвечают не только за особую динамику, но и повышенную изменчивость экономического ландшафта городов, стран и регионов, сильно различающегося в условиях «тучных лет» и времен «пустых тарелок» (Родионова, Слука, 2014, с. 55).

При изучении территориальной выраженности деятельности ТНК и транснационализации мировой экономики в целом целесообразно использовать два разных и органично взаимодополняющих друг друга территориальных подхода: континуально-пространственный и дискретно-ареальный. Первый – отличается широтой элементной базы, глобальным охватом; позволяет упорядочить представления о степени вовлеченности стран и территорий в транснациональное разделение труда. В частности, он хорошо реализуется в рамках географического анализа известного индекса транснационализации стран. Индекс

The index of company internationalization is calculated on the basis of the following three quantities: the ratio of foreign assets in total TNC assets, the ratio of foreign sales in total sales, and the ratio of foreign staff to total staff of a TNC.

Anyhow, the joint image of world „business activities“ at the level of action subjects, e.g. countries, and at TNC level can and must essentially differ from one another. Within the given context, it is crucial to mention yet another feature. Having created a special maneuver of business and area actions, TNC are often determined by the functional “filling”, the nature of distribution, natural and/or artificial “pumping” of global “poles of growth” and “business activity clusters”. Therefore, it is precisely the international companies that are responsible for not only the dynamics but also for the frequent fluctuations in the commercial landscape of cities, countries, and regions, which largely differ in “hard times” and “hungry years”. (Родионова, Слука, 2014, с. 55)

As we study the territorial distribution of TNC activities and the transnationalization of global commerce in general, it is appropriate to use two approaches, i.e. the continuous-spatial approach and the discrete-areal approach. The first one differs in the width of element basis, i.e. the global range, and it helps regulate the idea on the level of inclusion of countries and territories into the transnational labor distribution. Specifically, this approach is best realized within the geographical analysis of the known index of country transnationalization. The index of country transnationalization is used to determine the relevance of foreign TNCs in a country's economy. It is calculated as the sum of four values: the ratio of direct foreign investment in all the capital investments in a country; the ratio of accumulated direct foreign investment in a country as opposed to a country's GDP; the ratio of employees in subsidiaries within total employees in a country. The second approach is less relevant

транснационализации стран оценивает значение иностранных ТНК в экономике страны. Он рассчитывается как сумма четырех величин: доля прямых иностранных инвестиций во всех капитальных инвестициях страны; отношение накопленных в стране прямых иностранных инвестиций к ВВП страны; доля филиалов иностранных корпораций в производстве ВВП страны; доля занятых на этих филиалах во всей численности занятых в стране. Второй – менее однозначный и более сложный, исходящий из неоднородности экономического пространства, привлекательности природных и социально-экономических условий, возможностей формата действий и, соответственно, далеко не повсеместности размещения деловой активности ТНК. Иными словами, дискретно-ареальный подход ориентирует корпоративную географию на анализ отдельных очагов и ареалов явления различного масштаба. В виде, например, крупных зон скопления международного производства (экспортно-производственные площадки типа «Макиладорас» с льготным режимом предпринимательства); мощных комплексных и отраслевых производственных или иного рода кластеров мирового значения (Силиконовая долина, туристский район Анталья, сгусток автопроизводителей различных фирм в Сан-Паулу); городских центров – резиденций штаб-квартир как материнских, так и зарубежных компаний.

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ И НАСУЩНЫЕ ЗАДАЧИ КОРПОРАТИВНОЙ ГЕОГРАФИИ

Перед корпоративной географией, как перед любым новым научно-исследовательским и образовательным направлением, стоит немало проблем и требующих решения задач. Представляется целесообразным организация конструктивного поиска и концентрация усилий ученых разных поколений в рамках следующих ключевых компетенций и функций дисциплины:

and more complicated. It starts with the inequity of the economic space, the appeal of natural and social-economic conditions, opportunities for action formatting, and an evident limitation of the TNC business activity distribution. In other words, the discrete-areal approach shifts the focus of corporative geography onto the analysis of specific focal points and areas in which different phenomena occur. An instance are gigantic zones of accumulation of international production (export-production platforms such as „Maquiladoras“ with the benefit-oriented business regime); powerful, complex, expanded production clusters that are world relevant (Syllicone valley, Anthalia touristic area, Sao-Paolo car producers); city centers – residences of head offices of both local and foreign companies.

CURRENT PROBLEMS AND RELEVANT TASKS OF CORPORATIVE GEOGRAPHY

Just as any other novel scientific-research approach and educational module, corporative geography is facing many issues and tasks that need to be answered and dealt with. It seems necessary to organize the constructive studies and efforts of the scientists of different age within the following key competencies and functions of the discipline:

1. The organization of information

1. Налаживание организации сбора, систематизации и первичного анализа информации. Известно, что на сегодняшний день существует немало источников данных о деятельности ТНК, начиная от ежегодных обязательных официальных отчетов корпораций, и заканчивая, системой разнообразных международных рейтингов (например, рейтинг Форбс-2000 и др.) (<http://www.forbes.com>), позволяющих проводить сравнения успешности развития и экономической эффективности компаний. Однако, далеко не все источники отличаются полнотой и сопоставимостью данных, в том числе приводимых на разные даты; часто грешат закрытостью или ограниченностью сведений в силу их военной, экономической, политической тайны и т.д.; существенно запаздывают с их публикацией по времени. Более того, сама сложившаяся конструкция предоставляемой информации, в том числе и в первую очередь многих международных организаций (ООН, Всемирный банк и др.), оказывается совершенно непригодной для целей не только корпоративной географии, но и в целом для экономических и географических исследований.

2. Требуется определиться с временными рамками съема первичной фактической информации. Очевидно, что наиболее удобными для анализа мирового хозяйства, как указывал Н.В. Алисов, являются десятилетние периоды. «Обычно эти «ключевые» даты хорошо представлены в различных статистических справочниках, что упрощает получение информации. Такие периоды достаточно полно и четко позволяют рассмотреть реализованные достижения в научно-техническом прогрессе разных стран и мира в целом. За такой период осуществляется весь цикл разработки инновационной техники и технологии, ее внедрение в производство, освоение изготовления изделий и сбыт их на внутреннем и внешнем рынках» (Алисов, 1999). В рамках корпоративной географии подобные временные отрезки допустимы для исследований на высшем уровне – всей

collection, taxonomy, and primary analysis. Nowadays, it is well-known that there are many data on TNC activities, such as the mandatory annual official corporative reports or the system of different international rankings (e.g. Forbes -2000 etc.) (<http://www.forbes.com>), which help compare the progress success and financial efficiency of companies. Still, these information sources are far from being complete and comparable, including different entrance dates; the data are often classified or limited due to their military, economic, or political confidentiality, etc.; essentially, the data publication is often late. Furthermore, it turns out that the existing information that is being offered (including many international organization such as UN, World bank, etc.) is not appropriate for the purpose of corporative geography or some other economic and geographical studies.

2. It is crucial to determine timeframes for the assumption of the initial factographic information. Ten-year periods seem to be most suitable for the global economy analysis as suggested by N. V. Alisov. „These “key” dates are usually well-represented in different statistical handbooks, which helps us get the information easily. These timeframes provide a clear and full insight into the recent scientific-technical achievements of different countries and world in general. During one timeframe, there has been a whole cycle of innovative technique and technology, they become incorporated in production, new products are introduced and they are presented in both local and international markets.“ (Алисов, 1999) In corporative geography, timeframes are allowed for the low-level studies. The ability of TNCs to alter their inner structure demands the monitoring organization and annual information check-up.

3. The comprehensive basic absolute and relative indicators and features, and the complex indicators and features acceptable for corporative geography still remain an open issue. These must rely on the available

глобальной экономики, но неприемлемы на низовом уровне. Способность ТНК к повышенной изменчивости внутренней структуры требует организации мониторинга и ежегодной сверки данных.

3. Самостоятельная и пока открытая проблема – совокупность базовых абсолютных и относительных показателей, комплексных индикаторов и характеристик, принятых в корпоративной географии. Они должны опираться на доступную статистическую информацию и одновременно быть пригодными для реального отражения весьма сложных явлений и процессов, в том числе чисто географических.

4. Остро стоит вопрос о разработке понятийно-терминологического аппарата по пути как уточнения содержания, адаптации и модернизации уже существующих понятий и терминов, так и выработки новых, наиболее точно отражающих исследовательскую специфику и содержание корпоративной географии. Одна из ближайших и принципиальных задач в этом плане – выработка унифицированной и общепринятой дефиниции ТНК. В настоящее время в специальной литературе можно найти более десятка определений, начиная от весьма лаконичной типа «любая компания, имеющая производственные мощности за границей», и заканчивая сверхразвернутой, подготовленной специальным подразделением ООН по транснациональным корпорациям. Последняя, впитав немало компромиссов, остается все-таки недостаточно точной и емкой (Голикова, 2010; ЮНКТАД, 2001; UNCTAD, 2007).

5. Широко проблемное поле в рамках собственно научно-исследовательской функции корпоративной географии. Вероятно, это тема для самостоятельного и поискового произведения, в котором должно получить освещение многое вопросов. Среди них, безусловно, целый ряд носит фундаментальный характер, включая развитие концептуальных основ корпоративной географии, создание ее пространственно-временной парадигмы, позволяющей

statistical information and be suitable for the real presentation of rather complex phenomena and processes, including those of clear geographical nature.

4. There is also the current issue of the pending terminology and concept, which should help the content specification, adaptation and modernization of the existing terminology, and the solutions for the new concepts and terminology that could precisely reflect the research specificities and content of corporative geography. One of the recent and crucial tasks is to devise a unified and general definition of TNC. Nowadays, books within the field offer tens of definitions, starting with the laconic one such as „any company that has a productive power abroad“, up to a broad one formulated by the UN expert department for transnational companies. The latest one still remains imprecise and wide despite many compromises. (Голикова, 2010; ЮНКТАД, 2001; UNCTAD, 2007)

5. A wide problem area within the scientific reasearch of corporative geography. This is probably a topic for some individual research, which shuld cast light over many questions. Some of these questions are fundamental, including the formulation of conceptual background of corporative geography, creation of its space-time paradigm, which should enable operations with cycles, phases within the context of spatial transformations under the influence of many natural, economic, and social-economic conditions and factors of different directions; finally, this discipline should be given its position among other geographical disciplines. The second relevant task is closely connected with the multi-layered subject matter, the process, structure, and function of global economy (special commercial markets, TNC unions) on one side and features, metrics, and construction of the global corporative space on the other. The third relevant problems refers to the vast number of private, but pertinent, issues focusing on finding nuances of determination and spatial expresiveness of

ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ И ПРОБЛЕМЫ КОРПОРАТИВНОЙ ГЕОГРАФИИ GOALS, TASKS, AND PROBLEMS OF CORPORATIVE GEOGRAPHY

оперировать волнами, циклами, фазами становления в контексте пространственных трансформаций под влиянием многочисленных и разнонаправленных природных, экономических и социально-политических условий и факторов; уточнение места дисциплины среди других направлений географической науки. Второй по значимости пласт задач тесно связан с предметным, углубленным и многоуровневым изучением, с одной стороны, процессов, структуры и функций глобальной экономики (отдельных отраслевых рынков, альянсов компаний, ТНК), а с другой – свойств, метризации и строения корпоративного пространства мира. Третий уровень – колоссальная масса более частных, но также важных вопросов, нацеленных на раскрытие многих нюансов обусловленности и пространственной выраженности характера и особенностей транснационализации мирового хозяйства.

6. Особая востребованность знаний в области корпоративной географии настойчиво требует ускоренного оформления и внедрения последних наработок в образовательный процесс в вузах. Уже сейчас необходима детальная проработка и подготовка программы учебных курсов для студентов, обучающихся на географических факультетах классических университетов, типа: «Современное корпорациеведение», «Корпоративная география», «Корпоративный сектор в географии мирового хозяйства», «Корпорациеведение как новое направление исследований в географии мирового хозяйства», «Географические основы исследования глобальной экономики» и др. Подобного рода предложение в рамках учебного плана, как представляется, может позитивно сказаться на повышении конкурентоспособности географических факультетов вузов.

7. Большие резервы скрыты в определении основных направлений и первоочередных шагов практического применения исследований в области корпоративной географии. Это предполагает трезвую оценку сил исследовательского

the transnational world economy.

6. There is a special need for knowledge within the field of corporative geography so there is a necessity for a quick design and introduction of the latest concepts to the university curricula. It is already urgent that we should clearly formulate and prepare student curricula at the classical faculties of geography, e.g. „Modern science on corporations“, „Corporative geography“, „Science on corporations as a novel research discipline within geography of global economy“, „Geographical background of the global economy studies“ etc. A similar suggestion within the curriculum may positively affect the competition among the faculties of geography.

7. Still, it is necessary to determine the basic courses and primary steps in the practical application of studies within the field of corporative geography. This demands an objective evaluation of the researchers and a strong idea of the current interest and specific needs of TNCs, especially in Russia. It is also crucial to analyze the specificities of development of activities of local companies abroad, and not only the large TNC sectors. Foreign investment in developed countries means the inclusion of Russian commerce into the international production cooperation. From a longterm perspective, we strongly believe that Russian commerce may only benefit from it. An efficient development of many commercial branches with no foreign participation, i.e. only the national market and production, nowadays is virtually impossible. In line with this, it is evidently crucial to study foreign investment of Russian companies with regard to their inclusion in the international technological networks. Thus, the foreign activity of Russian medium enterprises focused on the high-technological commercial branches may become one of the most pertinent factors of the modernization of Russian commerce. Hence, these companies need support from the government. Different measures of support

коллектива, а также тесный контакт и познание заинтересованности и конкретных нужд ТНК, прежде всего действующих на территории России. Необходимо также анализировать особенности развития инвестиционной активности отечественных компаний за рубежом, и не только крупных ТНК сырьевого сектора. Инвестирование за рубеж, прежде всего в развитые страны, является способом вовлеченности российского бизнеса в международную кооперацию производства. Этот процесс в среднесрочной перспективе мог бы, по нашему глубокому убеждению, принести российской экономике немалые выгоды. Эффективное развитие большого круга отраслей без участия в международной кооперации, т.е. в рамках национального производства и рынка, в настоящее время практически невозможно. В связи с чем, очевидна важность изучения зарубежной инвестиционной деятельности российских компаний с позиции характеристики особенностей их встраивания в международные технологические цепочки. Так, например, зарубежная деятельность российских компаний среднего бизнеса, сосредоточенных в высокотехнологичных отраслях, может выступить в качестве одного из наиболее существенных факторов модернизации российской экономики. Именно этим компаниям в первую очередь необходима поддержка со стороны государства. Использование различных мер поддержки должно дать ощутимый результат в плане повышения роли прямых зарубежных инвестиций российских компаний в трансформации отраслевой структуры российской экономики, географической и товарной структуры ее экспорта, в переводе экономики страны на инновационный путь развития (Родионова, Слуга, 2014).

should result in an increasing role of direct foreign investment of Russian companies in the structural transformation of Russian commercial branches, geographical and goods export structure, and switching the country's commerce onto an innovative development path. (Родионова, Слуга, 2014)

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Подводя некоторые итоги размышлений, можно констатировать, что должное оформление корпоративной географии в качестве фундаментального и одновременно самостоятельного подразделения географии мирового хозяйства способно привнести немалый вклад в виде «добавленных знаний» (от англ. - added knowledge) в развитие как отечественной, так и зарубежной социально-экономической и политической географии. Видится ее достойная, но пока потенциальная лепта, как в теорию, так и в практику обустройства быстро глобализирующегося общественного пространства. В современных условиях для исследований в рамках корпоративной географии открываются широкие просторы. А сам объект исследования – масштабы и пространственная организация деятельности ТНК, географические особенности и механизмы формирования, как отдельных глобальных отраслевых рынков, так и глобальной экономики в целом – может привлечь молодых ученых, которые все более нацелены на практическую деятельность.

CONCLUSION

Drawing the final conclusions, it may inferred that it is necessary to set corporative geography as a fundamental and independant branch of geography of world economy capable of acquiring „additional knowledge“ (English added knowledge) to the development of both local and foreign social-economic and political geography. Its worthy but still potential addendum to both theory and practice is evident when it comes to quickly globalized social space. In modern conditions, there is enough space to run studies within the field of corporative geography. The object of the reasearch (range and mechanisms of foundation, both global market of commercial branches and world economy in general) may attract young researchers who are more and more practice-oriented.

НИКОЛАЙ АЛЕКСАНДРОВИЧ СЛУКА
NIKOLAI ALEKSANDROVICH SLUKA

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES:

- Алисов, Н., В. (1999). Цели, задачи, проблемы географии мирового хозяйства // *Вестн. Моск. ун-та. Сер. 5. Геогр.* №2. стр. 3–8.
- Воротнев, А., В., Дубнов, А., П. (2000). *Транснациональные корпорации*. Екатеринбург: Изд-во «Екатеринбург», стр. 142
- Глобальная социально-экономическая география (2011) / Слуга Н.А. (ред.) М.-Смоленск: Ойкумена, стр. 272
- Голикова, Ю., А. (2010). Транснациональные корпорации: определение сущности и характеристика деятельности в современных условиях // *Вестник НГУ. Серия: Социально-экономические науки. Том. 10. Вып. 4.* стр. 32–39
- Гречко, Е., А. (2006). *Модели управления транснациональными корпорациями в условиях глобализации*. М.: «КДУ», стр. 154
- Денисенко, О., О. (2012). *Процеси метрополізації: світогосподарський аспект*. Київ: Інститут географії НАН України, стр. 194
- Кротков, А., И. (2013). Региональные стратегии транснациональных корпораций на развивающихся фармацевтических рынках // Дисс. к-та геогр. наук: спец. 25.00.24 «Экономическая, социальная, политическая и рекреационная география». М., стр. 144
- Кузнецов, А., В. (2012). Транснациональные корпорации стран БРИКС // *Мировая экономика и международные отношения*. №3. стр. 3–11
- Кузнецов, А., В. (2011). Российские транснациональные корпорации в сфере услуг // *Мировая экономика и международные отношения*. №7. стр. 71–80
- Кузнецова, О., В., Кузнецов, А., В., Туровский, Р., Ф., Четверикова, А., С. (2013). *Инвестиционные стратегии крупного бизнеса и экономика регионов*. 3-е изд. М.: Либроком, стр. 440
- Маергойз, И., М. (1986). *Территориальная структура хозяйства*. Новосибирск: Наука, стр. 171
- Мировая экономика и международный бизнес (2008) / Полякова В.В. и Щенин Р.К. (ред.). М.: КНОРУС, стр. 688
- Пилька, М., Э., Слуга, Н., А. (2014). Глобальность городов США с позиций корпоративного подхода // Економічна та соціальна географія: Наук. зб. – Київ, Вип. 1 (69). стр. 86–94. а
- Пилька, М., Э., Слуга, Н., А. (2014). Размещение представительств зарубежных транснациональных корпораций в глобальных городах США // *Вестн. Моск. ун-та. Сер. 5. Геогр.* №4. стр. 75–82. б
- Потоцкая, Т., И. (2006). Изучение транснациональной деятельности компаний, как элемент отраслевого анализа (на примере алмазно-бриллиантового комплекса) // *Менеджмент в России и за рубежом*. №6. стр. 12–20
- Потоцкая, Т., И., Самусенко, Д., Н. (2009). Общие и региональные особенности функционирования предприятий крупного бизнеса в мировой экономике // *Региональные исследования*. №4. стр. 82–85
- Родионова, И., А. (2009). *Мировая промышленность: структурные сдвиги и тенденции развития (вторая половина XX – начало XXI вв.)*. М.: ГОУ ВПО МГУЛ, стр. 231
- Родионова, И., А., Слуга, Н., А. (2014). О корпоративной географии // *Социально-экономическая география: теория, методология и практика преподавания: материалы международной научно-практической конференции*. М.: Экон-информ, стр. 54–58
- Рыкунова, Е., С. (2011). Территориально-организационная структура крупнейших авиакомпаний мира (на примере «Люфтганза Групп») // *Автореф. дисс. к-та геогр. наук: спец. 25.00.24 «Экономическая, социальная, политическая и рекреационная география»*. М., стр. 24
- Сайт журнала Forbes. URL: <http://www.forbes.com> (дата обращения: 03.02.2014).

ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ И ПРОБЛЕМЫ КОРПОРАТИВНОЙ ГЕОГРАФИИ

GOALS, TASKS, AND PROBLEMS OF CORPORATIVE GEOGRAPHY

- Самусенко, Д., Н. (2012). Транснациональные корпорации в современной географии мирового хозяйства // *География в школе*. № 2. стр. 48–53
- Слuka, H., A. (2005). *Градоцентрическая концепция мирового хозяйства*. M.: Пресс-Соло, стр. 168
- 40 процентов мирового богатства контролируют 147 транснациональных корпораций // Центр гуманитарных технологий. – 2011.10.24. URL: <http://gtmarket.ru/news/corporate/2011/10/24/3685> (дата обращения: 01.10.2014).
- Ткаченко, И., А. (2005). Территориально-организационная структура автомобильной ТНК (на примере корпорации «ДаймлерКрайслер») // *Автотрек. дисс. к-та геогр. наук: спец. 25.00.24 «Экономическая, социальная и политическая география»*. М., стр. 24
- Трифонова, И., В. (2013). Роль транснациональных корпораций в глобализации мировой экономики // *Молодой ученый*. №9. стр. 243–245
- Хесин, Е., С. (2010). Меняющийся глобальный экономический ландшафт // *География мирового развития*. Вып. 2. / Синцеров Л.М. (ред.). М.: Товарищество научных изданий КМК, стр. 22–42
- ЮНКТАД. *Доклад о мировых инвестициях*. 2001. Содействие развитию связей. Обзор. Нью-Йорк и Женева, стр. 84
- ЮНКТАД. *Доклад о мировых инвестициях*. 2002. Транснациональные корпорации и конкурентоспособность экспорта. Обзор. Нью-Йорк и Женева, стр. 85
- ЮНКТАД. *Доклад о мировых инвестициях*. 2013. Глобальные производственные системы: инвестиции и торговля в интересах развития. Обзор. Нью-Йорк и Женева, стр. 38
- UNCTAD. *World Investment Report. Transnational Corporations, Extractive Industries and Development*. Geneva: United Nations, 2007. 294 p.
- Vitali, S., Glattfelder, J., Battiston, S. (2011). *The network of global corporate control* // The OECD Guidelines for Multinational Enterprises. Zurich, Switzerland, стр. 36

МИСЛИТИ И ДЕЛОВАТИ ПРОСТОРНО: МОНДИЈАЛИЗАЦИЈА, КРИТИЧКА ГЕОГРАФИЈА И ПЛАНИРАЊЕ

Дејан Ђорђевић¹ и Невена Васиљевић²

¹Географски факултет, Универзитет у Београду, Србија

²Шумарски факултет, Универзитет у Београду, Србија

Сажетак: Рад представља серију тзв. Критичких географија, односно примера економских, еколошких и социјалних изазова са просторном димензијом, те приказа неуспеха политика које су на те изазове покушале да одговоре услед занемаривања просторног начина мишљења. Због различитих разлога а под свемоћном сенком мондијалистичког концепта, политику и одлучување ретко обухватају последице на начин на који користимо земљиште и то на различитим местима.. Занемаривање места у географском смислу односно начина на који политике имају утицај на конкретан простор довело је до негативних економских, социјалних и еколошких ефеката. У раду су дати модалитети у оквиру којих би просторни начин мишљења могао бити инкорпориран у процес одлучувања, са посебним освртом на развој просторних аналитичких карти за креаторе политика – једну врсту „ГИС-а за политичаре“. Многим земљама недостају студије о просторним последицама економских и социјалних политика и програма, те о утицају њихове међусобне интеракције на укупан развој државе.

Кључне речи: Критичка географија, место, простор, мондијализација, планирање, картирање

Original scientific paper

THINKING AND ACTING SPATIALLY: GLOBALISATION, CRITICAL GEOGRAPHY AND PLANNING

Dejan Đorđević¹ and Nevena Vasiljević²

¹Faculty of Geography, University of Belgrade, Serbia

²Faculty of Forestry, University of Belgrade, Serbia

Abstract: This paper presents a series of “critical geographies”: examples of economic, environmental and social challenges with a spatial dimension, and the way that policy has failed to respond adequately to them with place and space in mind. Overshadowed by the globalization/mondialisation concept, for a variety of reasons, policy- and decision-making too rarely incorporate the implications of the ways we use the land and the consequences for different places. The neglect of place, in particular the way that different policies combine to affect places in different ways, has contributed to a range of negative economic, social and environmental outcomes. This paper makes some suggestions for ways in which spatial thinking can be advanced in policy- and decision making. In particular, to advance a greater spatial intelligence, we need to develop central spatial analytical maps for policy-makers – a kind of “GIS for policy”. Many countries lack single documents which provide an overarching framework about the spatial dimension of policies and programmes, and how they interact (including the unintended consequences) to affect the development of the country.

Key words: critical geography, place, space, globalisation, planning, mapping

УВОД

За оне који живе у развијеном делу света (мањина од 7 милијарди колико је човечанство достигло 2011. Године – а до краја овог века се предвиђа да ће на земаљској кугли живети и свих 10 милијарди становника) повећање квалитета, обима и софистицираности транспорта и комуникација значе радикалну промену просторног хоризонта. Они једу храну и носе одећу произведену буквално у целом свету и тренутно комуницирају са људима са друге стране света готово бесплатно. Таква, назовимо је „смрт дистанце“ замагљује чињеницу да такав комодитет није свима доступан и да простор није хомоген. Од локалних или регионалних географских услова зависи још увек већина људи, а за њихове проблеме мондијализација односно глобализација нема адекватна решења. Потребно је појачати тзв. Критичку географију у смислу квалитетне каузалне анализе, а потом и све врсте планирања простора као проактивно решење за проблеме који су одавно ескалирали и досегли критичан ниво – те није претерано рећи да је географија постала критична. Пошто су некадашњи изазови оправдано добили атрибуте кризе, у овом раду ћемо се позабавити са сва три феномена.

О СЛАБОСТИ МОНДИЈАЛИСТИЧКОГ КОНЦЕПТА СХВАТАЊА СВЕТА

Пре извесног, не тако великог броја година термин «мондијализација» (или «глобализација») је ушао у свакодневни речник као свуда ношено објашњење за сва питања која се могу поставити и као решење за све проблеме који могу настати. Мондијализација се појавила као дете невиђеног техничког прогреса и напретка телекомуникација на размеђи два миленијума. Токови новца су добили на брзини, постали су готово тренутни у реалном времену, по квазијефтиној цени. У домену економије наједном је било лако створити квазидржавне ентитете (назовимо их

INTRODUCTION

For the people living in the advanced countries (minority of 7 billion which the mankind reached in 2011 - and it is anticipated that by the end of the century as much as 10 billion people will be living on planet Earth), the improvement of the quality, scope and sophistication of transport and communication implies the radical change of spatial horizon. They eat food and wear clothes produced literally in all over the world and currently communicate with the people from the different side of the world almost free of charge. Such, let us name it, “death of distance” overshadows the fact that such comfort is not available to all and that the space is not homogenous. The majority of people depend on the local or regional geographical conditions, and mondialisation, i.e. globalisation does not provide the adequate solutions to their problems. It is needed to enhance so-called “critical geography” regarding the quality causal analysis, and, subsequently, all types of spatial planning as the proactive solution to the problems which escalated a long time ago and reached the critical level - so it is no exaggeration to say that geography became critical. Since the previous challenges acquired the characteristics of the crisis, this paper will deal with all three phenomena.

ON THE WEAKNESS OF THE MONDIALISATION CONCEPT OF THE WORLDVIEW

Some years ago, not long before the present, the term “mondialisation” (or globalisation) became the part of the common language as the widely applicable explanation to all the questions which can be put, or as the solution to all the problems which can occur. Mondialisation occurred as a child of the unprecedented technical progress and advance of telecommunication at the turn of the millennium. The flows of money were accelerated, became almost instant in the real time, at a seemingly-cheap price. In the domain of economy it was suddenly easy to create the pseudo-state entities (let us name it international

међународним корпорацијама) који ће имати сет правила једноставнији и мање ригидан него права држава. Чак су се и неке државе из категорије «порески рај» (а све су то чешће старе и нове микро-државе) специјализовале за сумњиве финансијске трансакције, све под плаштом тајне банкарског пословања. Транспорт људи и добара такође је убрзан, али ни близу колико информација.

Наравно, најживље промене су се дододиле у домену економије. Неолиберални концепт уређења економских односа тражи слободну размену добра и услуга, са што мање правила и ограничења. Има држава које одбијају да играју тако опасну игру, које уводе квоте и контролишу шта се увози унутар граница, али се њихов отпор превазилази сукцесивним фазама либерализације тржишта, под покровитељством институција попут Светске трговинске организације (СТО). Мондијализација је још очитија када је реч о свету финансија. Златни еталон, кованице, па и банкарски записи постају ствар прошлости. Прави новац замењен је пластичном картицом, а порески систем, који је по правилу неуједначен, тежи унификацији (јасно, под притиском).

Мондијализација има и своје резултате и последице. Прва од њих су мултинационалне компаније. Оне су постале огромне («светске компаније», са великим капиталом, али мање великим радном снагом), све су више и више анонимне (њихови акционари су финансијске институције и пензиони фондови, поред осталих), и све су више хоризонталне (не заокружују процес производње, већ се баве пословима који су све више и више разгранати). У територијалном смислу оне су заиста мондијалистичке: имају објекте и бирое на свим континентима према захтевима и могућностима тржишта и цене радне снаге. На тај начин је марксистичка мисао о међународној подели рада добила сасвим нови смисао.

Главни промотери мондијализације су земље са дугом либералном традицијом, посебно САД и Велика Британија. Давање предности економији у односу на социјална питања доноси профит, али и негодовање

corporations) which will have a set of rules, easier and less rigid than a real state. Even some countries from the category “tax haven” (and more and more frequently it refers to the old and new micro-states) specialized in the dubious financial transactions, overshadowed by the secret of the banking operations. The transport of people and goods was also accelerated, but to a much lesser extent than the transport of pieces of information.

Undoubtedly, the most dynamic changes occurred in the domain of economy. The neoliberal concept of the arrangement of the economic relations requires the free exchange of the goods and services, with as few as possible rules and limits. There are some states which refuse to play such a dangerous game, which introduce quotas and control what is being imported within their borders, but their resistance is overcome by the successive phases of the liberalisation of the market, under the auspices of the institutions such as the World Trade Organization (WTO). Mondialisation is even more transparent when it comes to the world of finances. Gold standard, coins, but also the banknotes become the thing of the past. The real money has been replaced by the plastic card, and the tax system, which is as a rule uneven, strives for unification (clearly, under the pressure).

Mondialisation has both its results and consequences. The first of them are the multinational companies. They became huge ("world companies" with the great capital, but with the much smaller workforce) are more and more anonymous (their stockholders are the financial institutions and pension funds, among others), and they are increasingly horizontal (do not complete the production process, but deal with the activities which are more and more extensive). Regarding the territory, they are undoubtedly mondialistic: they have facilities and offices at all continents, according to the requests and possibilities of the market and price of the workforce. In this way the Marxist theory of the international division of labour gained the completely new sense.

The main advocates of mondialisation are the countries with the long liberal tradition, particularly the USA and Great Britain. Favouring economy

друштвених слојева који су таквом политиком погођени, као и отпор влада које имају некакву врсту социјалистичког предзнака или макар теже да спроводе јаче социјалне мере. Негодовање социјално угрожених се супресира низом софистицираних мера које укључују различите социјалне програме, а не «државу благостања», док се отпор држава и влада савладава економским притиском и, по потреби, војном интервенцијом. Економски притисак води ка пауперизацији државе, претварању јавних добара у тржишна и генерализацији несигурности у погледу радног места. Када друштво («стадо») није задовољно социјалним ефектима, дугорочна еволуција чак и напредних економија у правцу подређивања тржишту схвата се фаталистички, као неизбежност мондијализације.

Мондијализација је јако очита и у домену културе, а њено најјаче оруђе је унификација комуницирања и доминација једног језика – америчке верзије енглеског. Та доминација је видљива не само у области економије и финансија, већ и у домену технике и технологије. Земље које прихватају доминацију енглеског језика су у великој мери привилеговане, а понекад је превођење на енглески једини начин да одређена културна, литерарна и друга баштина добије признање на међународном нивоу.

Мондијализација, наравно, није никакав нови феномен и схватање да је она почела касних седамдесетих година двадесетог века да би била интензивирана након пада Берлинског зида, односно када су о њој почеле расправе је чист мит. Дубља истраживања показују да процеси мондијализације имају дугу историју, да су временом мењали облик, домаћај и брзину, да су их покретале различите сile (империје, светске религије, миграције становништва, технолошке иновације, трговинске компаније) и да су се ширили на различита поља друштвеног живота, од економије и политике, до културе и екологије. Иако развој није следио линеарну путању – смењивали су се периоди интензивијег повезивања света са повлачењем и затварањем

over the social issues brings profit, but also the opposition by the social strata which are affected by such a policy, as well as the resistance by the governments which have some kind of the socialist denominator or, at least, strive to implement the stronger social measures. The opposition by the socially disadvantaged are suppressed by a range of the sophisticated measures which imply the diverse social programs, but not the "welfare state", while the resistance by the countries and governments is overcome by the economic pressure, and, should the need arise, by the military intervention. The economic pressure leads to the pauperisation of the country, transformation of the public goods into the market ones, and to the generalisation of the uncertainty regarding the workplace. When the society ("flock") is not satisfied with the social effects, the long-term evolution even of the progressive economies towards the submission to the market is viewed in a fatalistic way, as the inevitability of mondialisation.

Mondialisation is clearly visible in the domain of culture as well, and its strongest tool is the unification of communication and domination of one language - American version of the English language. This domination is visible not only in the domain of economy and finance, but in the domain of technique and technology, as well. The countries which accept the domination of the English language are to a great extent privileged, and sometimes the translation into English is the only way in which the certain cultural, literary and other inheritance can gain the international prominence.

Mondialisation, of course, is not a new phenomenon and the view that it started in the late 1970s and got intensified after the fall of the Berlin Wall, i.e. when the discussions about it began, is a pure myth. The deeper researches show that the processes of mondialisation have a long history, that they changed form, scope and pace as time went by, that they were driven by the different forces (empires, world religions, migrations of population, technological innovations, trade companies) and they spread towards the different domains of social life, ranging from economy and politics, to culture and ecology. Although the

у локалне оквире, а неравномерности су се испољавале како у виду просторног ширења мондијализације, тако и у погледу њених учинака и последица – еволуција је уочљива. Засада је крајњи резултат формирање ЕУ: ако се има у виду суштина мондијализације, процеси европске интеграције су управо онакви како их је дефинисао Мануел Каствелс: «Европска интеграција је, истовремено, реакција на процес мондијализације и њен најнапреднији израз».

Мондијализација је мит и с обзиром да на то подаци о трговинским и инвестиционим токовима, као и о кретању радне снаге показују да је ниво економске интеграције света заправо мањи него у доба златног стандарда, а да се истовремено јаз између Севера и Југа продубљује (Hirst & Thompson, 2000). Она је мит и зато што се потцењује моћ националних држава и њихов утицај на међународне економске активности, нарочито када је реч о економски најразвијенијим земљама. Оно што се одвија на позорници света је просторно и садржински ограничена интеграција у оквиру поједињих региона света (нпр. у Европи, Азији и северној Америци), који постепено израстају у међусобно супротстављене блокове. Даље, на делу је нова регионализација, а не глобализација (Hirst & Thompson, 1996). Мондијализација је, међутим, највећи мит због тога што земљину куглу посматра као примитивну географску карту очима ученика из раних разреда основне школе, односно као сајбер свет који нема своје специфичности са просторном одредницом. Проучимо зато колики је значај концепта територијалности управо када је реч о ограничењима са којима се процес мондијализације суочава, које критична географија мора да стави у фокус својих истраживања.

development was not linear - the periods of the more intensive connection of the world alternated with the retreat and closing in the local dimensions, and the irregularities were demonstrated in both the spatial spread of mondialisation, and its results and consequences -the evolution is visible. For the time being, the end result is the establishment of the EU: having in mind the essence of the mondialisation, the European integration processes are exactly the same as it was defined by Manuel Castells: "European integration is, at the same time, the reaction to the process of mondialisation and its most advanced expression".

Mondialisation is a myth since the data on the trade and investment trends, as well as on the movement of the workforce, show that the level of the economic integration of the world is actually smaller than at the time of the gold standard, and that, at the same time, the gap between the North and South is widening (Hirst & Thompson, 2000). It is a myth also because the power of the national states and their influence on the international economic activities are underestimated, particularly when it comes to the world's most advanced economies. The process which is underway at the world stage refers to the spatially and qualitatively limited integration within some world regions(for instance, in Europe, Asia, and North America), which are gradually becoming the mutually antagonistic blocs. Therefore, we are witnessing the new regionalisation, not globalisation (Hirst & Thompson, 1996). Mondialisation is, however, the greatest myth since it views planet Earth as the primitive geographical map, with the eyes of the pupils from the low grades of the primary school, i.e. as the cyber world which does not have its peculiarities with the spatial denominators. Thus, let us examine the importance of the concept of territoriality, exactly when it comes to the limits with which the process of mondialisation is faced up, and which the critical geography is obliged to bring into focus of its researches.

О ПОТРЕБИ ЗА КРИТИЧКОМ
ГЕОГРАФИЈОМ

Упркос слабим и још несигурним знацима опоравка од финансијске кризе која је букнула 2007–2008. године, у многим земљама економски раст и развој, поред ниских стопа показује изузетну неуравнотеженост, углавном из разлога што нису интегрисани са осталим секторским политикама. Да би се постигао уравнотежен (неки би то назвали „одрживи“) развој, потребно је критички промишљати и анализирати развој са посебним фокусом на интегралношћу и просторним аспектима, јер није потребно доказивати да интенсиван развој на једном месту у циљу постизања што виших стопа раста и запослености изазива последице на другим подручјима. Просторне неједнакости најефикасније је анализирати са географског аспекта, по следећим тематским целинама.

Економски раст у оквиру Европске Уније, мерењем дохотком по становнику, показује већу просторну неједнакост него исти у САД. Грађани најбогатијег региона у ЕУ су у просеку 35 пута богатији у просеку од оних у најсиромашњем региону (Puga 2002). Иако су регионалне политике ради смањења неједнакости у оквиру ЕУ у дејству више од 20 година, скорашиња криза је урушила све претходне резултате. У том погледу постоји свест да је потребна нова генерација развојних политика, укључујући и „Територијалну визију Европе 2050“. На глобалном нивоу, неједнакости су још више изражене. Најмање милијарду људи је гладно (односно екстремно сиромашно). Чак и оне земље које бележе стопе раста, попут Кине, Мексика, Бразила и Индије дугују позитивне показатеље урбаним центрима у обалним регионима државе, док континентални делови остају слабо развијени, те се неједнакости увећавају. Надаље, уколико економски раст буде „закључан“ у постојећим центрима, због пренасељености и претеране концентрације активности јављаће се повећани екстерни трошкови везани за лош квалитет живота и загађену животну средину, што ће утицати на економски развој.

ON THE NEED FOR THE CRITICAL
GEOGRAPHY

In spite of the weak and still precarious signs of the recovery from the financial crisis which broke in 2007-2008, in many countries the economic growth and development, along with the low levels, show the considerable disharmony, mainly due to the fact that they are integrated with other sector policies. In order to reach the harmonised (some would call it "sustainable") development, it is needed to critically consider and analyse the development, with the special focus on the integrality and spatial aspects, since it is not needed to prove that the intensive development in one place, aimed at achieving as high levels of growth employment as possible, causes the consequences in other areas. The spatial discrepancies are most effectively analysed from the geographical point of view in the following thematic units.

The **economic growth** within the European Union, measured by the income per capita, reflects the greater spatial discrepancy in comparison with the USA. The citizens of the richest region in the EU are on average 35 times richer than the citizens of the poorest region (Puga 2002). Although the regional policies aimed at bridging the gaps in the EU have been implemented for more than 20 years, the recent crisis has reduced all the previous results. In this regard there is a sense that the new generation of the development policies is needed, including the "Territorial vision of Europe 2050". At the global level, the gaps are even more striking. At least a billion of people are hungry (i.e. extremely poor). Even in the countries where the considerable levels of growth are reported, such as China, Mexico, Brazil and India, the positive indicators refer to the urban centres in the coastal region of the country, whereas the continental parts remain ill-developed, so the gaps are widening. Furthermore, if the economic growth is to be "locked" in the current centres due to the overpopulation and excessive concentration of activities, the increased external costs regarding the bad standard of living and polluted environment will occur, which will affect the economic development.

Саобраћај остаје предуслов развоја и у економски развијеним и неразвијеним земљама. Доступност унутар ЕУ у директној корелацији са степеном развијености региона – богатији имају и боље саобраћајно-транспортне везе. Транс-европска мрежа саобраћајница, укључујући аутопутеве и пруге за возове великих брзина, упркос залагањима, најбоље је развијена у најбогатијим подручјима. Чак и кад се у мање развијеним деловима Европе изгради нови коридор, потребно је време да се у непосредној околини оствари значајнија економска активност, да се не спомињу зоне далеко од магистралних путева и пруга (ESPON2, 2010).. Недостатак координације политика изградње саобраћајница и уређења простора доди до претеране концентрације дохотка, услуга и становништва на просторно малим подручјима, што изазива саобраћајне гужве и повећан број несрећа. Сиромашније земље са слабије развијеним планирањем слабо или никако не излазе на крај са проблемом саобраћаја који ни квалитативно ни квантитативно не прати раст урбаних центара. Новије тенденције решавања овог проблема – да се на посао иде јавним саобраћајем, бициклом или пешке – заправо су синтеза старе идеје да се услуге приближе корисницима, што опет доводи до још веће концентрације и загушења.

Ограниченошт прехранбених ресурса и енергетских извора и питање њихове територијалности у односу на демографски раст и концентрацију отварају изазов задовољавања нараслих потреба светског становништва. Малтусова теорија стара два века поново је оживљена у периоду 1960–1970. године када су неразвијене и земље у развоју доживљавале прву фазу демографске транзиције (опадање стопе морталитета), након које није уследила логична друга фаза (опадање стопе наталиитета), иако су неке многољудне земље попут Кине, Индије, или Индонезије преузеле одређене мере принудне редукције у погледу величине породице. Резултат је био значајно повећање светске популације, а страхови су појачани енергетском кризом из 1973/74.

The transport remains the precondition for the development in the developed and undeveloped economies. The availability within the EU is in a direct correlation with the degree of the development of the region - the richer ones also have the better traffic-transport lines. Trans-European network of roads, including the highways and the railways for the fast trains, in spite of the efforts, is most developed in the richest areas. Even when a new corridor is constructed in the less developed parts of Europe the time is needed to materialize a significant economic activity in the immediate vicinity, not to mention the zones far from the highways and railways (ESPON2, 2010). The lack of coordination between the policies of the construction of roads and spatial arrangement leads to the excessive concentration of income, services and population in relatively small areas, which causes the traffic congestions and increases the number of accidents. The poorer countries with the less developed planning with a great difficulty overcomes the problem regarding the transport, which does not follow the growth of the urban centres either quantitatively or qualitatively, or they fail to overcome this problem. The latest trends of the solving of this problem – going to work by using the public transportation, by bicycle or on foot - are actually the synthesis of the old idea that the services should be brought closer to the users, which, at the same time, increases concentration and congestion.

The finiteness of the food resources and energy sources and the issue of their territoriality regarding the population growth and concentration pose a challenge regarding satisfying the growing needs of the world population. Two century-old Malthus' theory was revived in the period 1960-1970, when the undeveloped and developing countries experienced the first phase of the demographic transition (decline in the mortality rate), which was not followed by the logical second phase (decline in the birth rate), although some populous countries such as China, India or Indonesia applied some methods of the compulsive reduction regarding the size of the family. The result was the significant increase of the world population, and the fears

године, након које више никад није било и неће бити јефтине енергије. Футуролози су се, наравно, спорили око сценарија будућности – једним је она изгледала идилична, а другима катастрофична – покушавајући да своје анализе заснују на екстраполацији постојећих трендова. Економиста Колин Кларк (1971) је тврдио да га уопште не забрињава демографски раст, јер планета располаже огромним ресурсима (углавном испод површине) који су у највећој мери неискоришћени. Он је писао о «плутајућим огромним платформама на сред мора које истовремено искоришћавају подморје и повећавају површине обрадивог земљишта». У истом маниру, вршећи екстраполацију демографских и производних трендова, Херман Кан и Антони Винер (1968), нису предвидели никаква ограничења ни до 2000. године, ни након тога. Насупрот, у отприлике исто време, једна екипа истраживача са Масачусетског института за технологију, пишући извештај за Римски клуб, узвикује «Зауставите раст!». Медоус и његов тим (1972) вршили су такође екстраполацију трендова експоненцијалног раста светске популације, индустријске производње и степена загађености средине и стагнације расположивих ресурса per capita. Користећи поред наведених и варијабле као што су обим инвестиција, вештачки и природни ресурси те кретање капитала, створили су модел могућих политика на глобалном нивоу. Сажето, њихов сценарио је био глобална катастрофа: до 2020. године колапс индустријске производње, до 2040. еколошка катастрофа, а до 2050. године и она демографска. Нису помагале ни варијације типа удвостручивање обрадивог земљишта или укупне производње. Њихове препоруке су биле драстичне: 1) стабилизација светске популације, 2) брзо прилагођавање обима инвестиција на просто обнављање примарног капитала, 3) 75% редукције коришћења природних ресурса и емисије загађивача по јединици производње, 4) реконверзију индустрије у погледу века трајања и сировинске основе и 5) конзервација и обнављање обрадивог земљишта, све познато као модел «нултог раста».

Иако су оба приступа од озбиљних научника

were intensified when the energy crisis broke in 1973/74, after which there has never been and will never be the cheap energy. Futurologists, of course, argued over the scenarios for the future - it seemed idyllic to some, and catastrophic to others - trying to base their analyses on the extrapolation of the current trends. Economist Colin Clark (1971) claimed that he was not worried at all about the population growth, as the planet had huge resources (mainly underwater), which were unused to a great extent. He wrote about the "floating huge platforms in the middle of the sea which at the same time make use of the underwater and increase the areas of the arable land". In the same manner, by extrapolating the demographic and production trends, Herman Kahn and Anthony Weiner (1968) did not predict any limits either until 2000 nor afterwards. By contrast, at almost the same time, one team of the researchers from the Massachusetts Institute of Technology, making the report for the Club of Rome, shouted "Stop the growth!". Meadows and his team (1972) also extrapolated the trends of the exponential growth of the world population, industrial production and degree of the environmental pollution and stagnation of the available resources per capita. Using also the variables such as scope of the investment, artificial and natural resources, as well as the capital flows, they created the model of the possible policies at the global level. Concisely, their scenario was the global catastrophe: until 2020 the collapse of the industrial production, until 2040 ecological catastrophe, and until 2050 also the demographic one would occur. The variations such as the doubling of the arable land or of the total production were of no help. Their recommendations were drastic: 1) stabilisation of the world population, 2) fast adaptation of the scope of investments to the simple regeneration of the primary capital, 3) 75% reduction of the use of natural resources and emission of the pollutants per a unit of production, 4) reconversion of the industry regarding the duration and raw material base and 5) conversion and regeneration of arable land, all of which known as the model of "zero growth".

Although both approaches were criticized

још у оно време критикована као једнострана, превише математичка или економетријска (види Dumont 1973), ипак су, посебно ова потоња, служила као озбиљно упозорење да нешто треба мењати. Такође, иако реченим моделима недостају (нпр. као варијабле) систем друштвених вредности и циљева (који је увек проблематичан), као и тенденције у укупним променама у друштву у погледу односа према природи, политици и новцу, све до социјалних релација, ипак је као главни недостатак наведено то што су оба модела рађена и подаци агрегирани само на светском нивоу, односно што аутори нису узели у обзир неједнаку расподелу богатства, ресурса и становништва, односно њихову територијалну дистрибуцију и издиференцираност, што би дало много веродостојније слике будућности (или како је то Алфред Корзибски 1998. године пластично написао и детаљно разрадио – «једна карта није територија»). Социјалне релације се, на нашу жалост, не развијају у позитивном правцу. Озбиљни аутори помињу термине као што су «сукоб цивилизација» (Huntington S., 1996, Dorray M., 1998), «неизбежни будући конфликти» (Shi Z, 1993), или чак «крај човечанства» (Fukuyama F., 1992). И док аутори из источне Азије потврђују тезу о сукобу цивилизација и посматрају реперкусије са становишта својих земаља, нпр. Кине, Индије и Јапана (тим редом види: Shuxian L., 1993; Elmandjra M., 1990; Sato S., 1997), они из земаља са већинским муслиманским становништвом или са великим имиграционим муслиманима говоре о верским сукобима (Kalin I., 2001, Russet B. et all., 2000, Jouvenel B.R. de, 2007), односно о глобалном сукобу два концепта – цихад културе и Мекдоналдс света (Barber B., 1992). Не обазирући се на чињеницу да мондијалисти и данас воле да ствари уопште и заокруже, те да нерадо истичу територијалне разлике и неравноправну дистрибуцију моћи и богатства (заодевајући своју причу обландама о све мањим разликама, дистанцама и «глобалном селу») доволно је илустративно изнети следеће: сматра се да данас око 450 милиона људи гладује, а још

by the serious scientists of the time as the one-sided, excessively mathematical or econometric (see Dumonot 1973), however, they, particularly the latter, served as the serious warning that something should be changed. In addition, the above models lack (for instance, as variables) the system of the social values and aims (which is always problematic), as well as the tendencies in the general changes of the society regarding the relation towards nature, policy and money, up to the social relations, however, as the main lack was stated the fact that both models were established and data were aggregated only at the world level, i.e. the fact that the authors did not take into consideration the uneven distribution of wealth, resources and population, i.e. their territorial distribution and differentiation, which would give much credible pictures of the future (or, as it was plastically wrote and minutely elaborated by Alfred Korzybski in 1998 - "one map is not a territory"). The social relations, unfortunately, do not move in the positive direction. The serious authors mention terms such as "clash of civilisations" (Huntington S., 1996, Dorrax M., 1998), "inevitable future conflicts" (Shi Z, 1993), or, even, "the end of mankind" (Fukuyama F., 1992). And while the authors from East Asia confirm the thesis on the clash of civilisations and view the repercussions from the point of view of their countries, such as China, India and Japan (in the following order see: Shuxian L., 1993; Elmandjra M., 1990; Sato S., 1997), those from the countries with the majority Muslim population or with a great Muslim immigration speak about the religious conflicts (Kalin I., 2001, Russet B. et all., 2000, Jouvenel B.R. de, 2007), i.e. about the global conflict of two concepts - jihad culture and McDonald's world (Barber B., 1992). Neglecting the fact that mondialists even today like to generalise and round up things, and that they unwillingly emphasize the territorial differences and uneven distribution of power and wealth (overshadowing their story by the metaphors about the smaller and smaller differences, distances and "global village"), it is necessary to present the following illustration: it is considered that about 450 million people are hungry, and additional 800 million every

800 милиона свакодневно ризикује да добије неку од болести узроковану недовољном и неквалитетном исхраном. Најтеже погођени региони су Африка, Латинска Америка (посебно област Анда) и одређени делови јужне и југоисточне Азије. ФАО је у погледу бројки још ригорознији: ова организације сматрала је да је још 1980. године 2 милијарде људи у свету патило од неухрањености, са физичким и менталним последицама које су познате. Посебно треба разликовати хронични недостатак квалитетне хране који настаје као последица неравномерног размештаја светског богатства од периода глади који могу довести до озбиљних конфликтова (Биафра 1968. године, Сахел 1983. године, Судан 1988. године, Источна Африка 1992. године и данас). Наравно, потребно је поменути да несташница хране може бити изазвана и лошим управљањем – примери су Уганда под Иди Амин Дадом и Камбоџа под Црвеним Кмерима. Ратови, по правилу, доводе до инсуфицијентне исхране. Оно што је заиста важно то је да хране има доволјно и данас и до 2050. године до када се предвиђа да ће светска популација нарасти до 9 милијарди према проценама УН.

Климатске промене и недостатак пијаће воде изазивају негативне ефекте на глобалном нивоу. Екстремни временски поремећаји и догађаји попут топлотних таласа и суша, интензивних падавина и плављења терена, пораста нивоа мора и интензитета обалне ерозије типично су поље истраживања физичке географије. Рачуна се да ће до половине 21. века око 200 милиона људи у свету бити трајно расељено због подизања нивоа мора, поплава и суша (Brown 2008) – најгоре ће опет проћи најсиромашније земље (трагични су примери градова Хо-Ши Мин у Вијетнаму и Даке у Бангладешу). Једна студија о 136 највећих обалних агломерација у свету показује да ће услед подизања нивоа мора, упркос свим мерама, годишњи губитак (трошак) за санацију износити 60 милијарди долара годишње до 2050. године, уз процену да трошкови у односу на дату процену могу само да расту, јер ће истовремено тих 136 агломерација

day risks to get some of the diseases caused by the insufficient and poor-quality nutrition. The most affected regions are Africa, Latin America (particularly the Andes area) and some parts of South and Southeast Asia. The FAO is more rigid when it comes to figures: this organization thought that as early as in 1980 2 billion people in the world suffered from malnutrition, with the familiar physical and mental consequences. It is needed to make a difference between the chronological lack of quality food which occurs as a result of the uneven distribution of world wealth and the periods of hunger which can lead to the serious conflicts (Biafra 1968, Sahel 1983, Sudan 1988, East Africa 1992 and nowadays). Of course, it should be mentioned that the lack of food can be also caused by the bad governance - for instance, Uganda under Idi Amin Dada and Cambodia under the Khmer Rouge. Wars, as a rule, lead to the insufficient food. What is really important is the fact that there is sufficient food today and that there will be sufficient food until 2050, when it is predicted that the world population will reach 9 billion, based on the predictions by the UN.

The climate change and lack of drinking water cause negative effects at the global level. The extreme weather disturbances and events such as heat waves and droughts, intensive precipitation and flooding of the terrains, growth of the sea level and intensity of the coastal erosion are typical domain of research of physical geography. It is estimated that by the mid-21 century about 200 million of people in the world will be permanently displaced owing to the rise of the sea level, floods and droughts (Brown 2008) - the most affected again will be the poor countries (there are tragic examples of the cities Ho Chi Minh in Vietnam and Dhaka in Bangladesh). One study about 136 biggest coastal agglomerations shows that due to the rise of the sea level, in spite of all measures that were applied, the annual loss (cost) for the sanitation will be 60 million dollars per year up to 2050, with the estimation that the costs can exceed the anticipation, since at same time these 136 agglomerations will accumulate about 25% of the total growth of world population (Hallegatte et al 2013). Based on the similar scheme, from 500

акумулирали око 25% укупног раста светске популације (Hallegatte et all 2013). По сличном обрасцу, од око 500 милиона људи који су 2000. године патили од хроничног недостатка воде, до 2050. Доћи ће се до бројке од 4 милијарде! Истраживања Светске Банке показују да ће до исте године две од сваке три земље осетити потресе услед недовољне количине воде (за све врсте потреба). Предвиђа се да ће се у наредних 25 година становништво уз ток Нила са садашњих 160 милиона удвостручити, са опасним последицама. Ни развијене земље нису имуне на проблем снабдевања водом – Велика Британија већ неко време увози велике количине воде из других земаља, и то како пијаће, тако и техничке (Black and King 2004).

Енергија између модела обновљивости и ефекта стаклене баште – све оптимистичке пројекције и модели у погледу производње енергије и њене релативно ниске цене паље су у воду након нафтне кризе 1973/1974. године. Бесповратни пораст цене нафте узроковао је не само нафтну кризу (тзв. „петролејски шок“), већ и потребу да се производња енергије и светска привреда у целини адаптирају на могуће и/или сталне несташице. Прилагођавања о којима говоримо су била како технолошка (смањење губитака у преносу, иновације у погледу смањења потрошње струје по апарату, градња капацитета за алтернативне видове енергије), тако и економска и политичка. Данас су светске потребе за енергијом на годишњем нивоу еквивалентне маси од 9 милијарди тона нафте плус једна милијарда тона биомасе. Да ствар буде још озбиљнија ове потребе стално расту, по годишњој стопи од 1,5 % у последњих 25 година. Очекује се да ће већ 2020. године за снабдевање света бити потребно 12 милијарди тона петролеја односно биомасе, односно 15 милијарди тона до 2050. године (Bacher, 2000). Потрошња енергичне енергије је, међутим, неравномерно распоређена по земљама, чак и међу оним богатим. Тако један становник САД или Канаде троши у просеку еквивалент од 8 тона годишње, један Француз два пута мање, а један Португац чак 6 пута мање. Највише троши један становник Бахреина – око 10

million people who suffered from the chronic lack of water in 2000, the number will amount to 4 billion in 2050! The researches by the World Bank show that until the same year two out of every three countries will feel the disturbances due to the insufficient quantity of water (for all kinds of needs). It is anticipated that in the next 25 years the population by the River Nile will double, from the current 160 million, with dangerous consequences. Neither the developed countries are resistant to the problem regarding the water supply - Great Britain for quite some time now imports great quantities of water from other countries, both drinking and technical (Black and King, 2004).

Energy between the model of renewability and the glass house effect - all optimistic forecasts and models regarding the energy production and relatively low price of it went down the drain following the Oil crisis in 1973/1974. The irreversible growth of the oil price caused not only the oil crisis (so-called "petroleum shock"), but also the need to adapt the energy production and world economy in general to the possible and/or permanent shortages. The adaptations we are talking about were both technological (reduction of the losses in the transmission, innovations regarding the reduction of the consumption of electricity per an electric meter, construction of capacities for alternative types of energy), and economic and political. Today the world's annual needs for the energy are equal to 9 billion tons of oil plus one billion ton of biomass. To make things worse, these needs have constantly risen, by annual rate 1.5 % over the last 25 years. It is anticipated that as early as in 2020 in order to supply the world 12 billion tons of petroleum, i.e. of biomass, and 15 billion tons up to 2050 (Bacher, 2000) will be needed. The consumption of electricity is, however, unevenly distributed among countries, even among the rich ones. For example, the average annual consumption in the USA or Canada per capita is 8 tons, while in France it is twofold less, and in Portugal even sixfold less. The greatest consumption per capita is in Bahrain - about 10 tons. On the other hand, majority of the undeveloped countries spend less than 100 kg per capita, whereas the poorest countries in the world

тона. Са друге стране, већина неразвијених земаља троши мање од 100 kg по становнику, док најсиромашније земље света – Бангладеш, Афганистан, Хаити, Лаос, Непал – троше и мање од 50 kg.

Познато је да је производња нафте и природног гаса регионално концентрисана (нпр. земље ОПЕК-а), али је од ове чињенице значајније да и тако неравномерно распоређене резерве и производни капацитети полако пресушују. У погледу структуре потрошње, гас се све више користи у односу на нафту која ће потпуно нестати као расположив ресурс до 2040. године (процене директора Shell-а и British Petroleum-а). Отуда се решење све више тражи у оквиру изградње нових нуклеарних капацитета (што себи могу да приуште само богате земље, уз велики ризик од хаварије попут чернобилске) или обновљивих извора енергије, чија је експлоатација такође веома скупа (па неће бити доступна већини неразвијених земаља у наредних 30 година) и релативно неефикасна – нпр. уз сва улагања удео алтернативних извора у укупној производњи електричне енергије ни у једном тренутку није премашио 5% (Merlin, 2002). На тај начин ће већ изражене територијалне неравномерности у погледу производње и потрошње енергије постати још уочљивије.

Социјална правичност се увек тумачила као тежња за једнаким шансама, а са просторног аспекта са једнаком доступношћу добрима. Регионалне неједнакости су присутне унутар развијених земаља и заједница попут ЕУ, а посебно када се сагледава свет у целини. Разлике постају све веће, социјалне тензије и протести све израженији и присутнији, чак и областима које су до пре четврт века сматране као релативно стабилне. Поред старих шема неразвијености попут односа градских и сеоских подручја, или односа Север–Југ, све се више унутар градова (који су носиоци глобалног економског раста) јављају праве побуне становништва из социјално девастираних и периферних четврти, услед смањења социјалних давања, неадекватних политика ревитализације па све до расне дискриминације

-Bangladesh, Afghanistan, Haiti, Laos, Nepal - spend less than 50 kg.

It is known that the production of oil and gas is regionally concentrated (for instance, OPEC countries), but even more important is the fact that we are slowly running out of the unevenly distributed reserves and production capacities. Regarding the structure of production, gas is increasingly used in comparison with oil, which will completely disappear as an available resource until 2040 (anticipations by the directors of Shell and British Petroleum). Thus, there is the increasing search for the solution which refers to the construction of new nuclear facilities (which can be afforded only by rich countries, with a great risk of the explosions such as was the case in Chernobyl), or to the renewable energy sources, the exploitation of which is also very expensive (so it will not be available to the majority of the undeveloped countries in the next 30 years) and relatively inefficient - for instance, in spite of all investments, the ratio of the alternative sources in the total production of electricity did not exceed 5% at any moment (Merlin P., 2002). In this way, the territorial imbalances regarding the production and energy consumption, which have been already expressed, will become more striking.

The **social justice** has been always interpreted as the aspiration for equal chances, and from the spatial point of view, as the equal availability of the goods. The regional imbalances are present within developed countries and communities such as the EU, and particularly when the world in general is viewed. The differences become increasingly greater, social tensions and protests more visible and frequent, even in the areas which twenty-five years were considered to be relatively stable. Along with the old schemes of underdevelopment, such as the relations between the urban and rural area, or the relation North-South, more and more frequently within the cities (which are the engines of the global economic growth), the real rebellions of the population from the socially devastated and peripheral quarters take place, due to reduction of social benefits, inadequate policies of revitalisation, and the racial discrimination (Soja 2010). Almost fifty years after the publishing of the book the

(Soja, 2010). Од Лефеврове књиге о праву на град из 1968. године, инспирисаној револтима париске младежи и сиротиње, након скоро 50 година дошло се до отворених сукоба у Лондону, Паризу (готово континуираних), у САД ове године, окупирања градских тргова у Шпанији 2011. године, у Грчкој 2012, а 2013. из истих разлога Истанбул је био паралисан скоро 2 месеца. Није тешко закључити да ће, обзиром на пораст укупне неједнакости, и она са просторним обележјима попримити још озбиљније размере у будућности.

МОНДИЈАЛИЗАЦИЈА И ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ

Просторно планирање има данас нову логику. Од 1990. године до краја миленијума, у великом броју земаља извршене су различите иновације законодавства, административних процедура и институционалних аранжмана у домену просторног или територијалног развоја, ради постизања боље хоризонталне и вертикалне координације. Наведени тренд ревизије система планирања је делимично одраз утицаја тзв. глобализације и одрживог развоја на творевине и процесе који су у претходном периоду разматрани само са становишта домаћег (унутрашњег) значаја. За разлику од трговинске или пољопривредне политике, постоји јак притисак на националне владе од стране међународних организација и унија у погледу прилагођавања политику просторног развоја. Фирме, инвеститори и грађанство ширењем глобалних перцепција и перспектива све више вреднују квалитет простора и, што је још важније, крећу се од једне локације до друге. Из тог разлога поуке искуства разних земаља су посебно корисне приликом реформе правног и институционалног оквира и државне управе свуда, па и у нашој земљи. Сагласно реченом, владе су у обавези да пореде постојеће оквире политике просторног развоја са иновацијама у окружењу и да их по потреби адаптирају, наравно у свом националном контексту.

Right to the City, by Lefebvre in 1968, inspired by the rebellion of the Parisian youth and poor, the open conflicts took place in London, Paris (almost continuously), in the USA this year, occupations of the city squares in Spain 2011, in Greece 2012, and in 2013, due to the same reasons, Istanbul was paralysed for almost 2 months. It is not difficult to conclude that, given the increase of the total inequality, the one with the spatial characteristics will acquire much serious dimensions in the future.

МОНДИЈАЛИЗАЦИЈА И ПРОСТОРНО ПЛАНИРАЊЕ

The spatial planning is based on a new logic today. From 1990 to the end of millennium in numerous countries the legislation, administrative procedures and institutional arrangements in the domain of the spatial or territorial development, aimed at achieving better horizontal and vertical coordination, were innovated in a different way. The above trend of the revision of planning system is partially the reflection of the influence of so-called globalisation and sustainable development on the creations and processes which had been previously elaborated only concerning the domestic (internal) importance. In contrast to the trade or agricultural policy, there is a strong pressure on the national governments by the international organisations and unions regarding the adaptation of the policy of spatial development. Companies, investors and citizens, as a result of the spread of the global perceptions and perspectives increasingly value the quality of space, and, what is more important, move from one location to another. For this reason, the lessons learnt from the experiences of different countries are particularly useful during the reform of the legal and institutional framework and public administration everywhere, including our country. Therefore, the governments are obliged to compare the current frameworks of the spatial planning policy with the innovations in the environment, and to adapt them, when the need arises, of course, in its national context.

Традиционално, тежиште планова било је на промоцији алокације пројектата и тема везаних за коришћење земљишта са ригидном структуром која је била инкомпабилна са динамичком природом модерног економског и социјалног живота. Кохерентним планом се сматрао онај који пружа стабилност у погледу режима коришћења земљишта. „Шта где иде?“ је још увек важна доктрина, али су се критеријуми њене успешности променили у смислу да сада рефлектују мултисекторску и динамичку природу стратегија заснованих на визијама о томе какву територију грађани желе у будућности.

Растућа интеграција тржишта роба и услуга као и тржишта производних фактора (капитал, радна снага, технологија и информације) као последица мондијализације у ствари значи да појединци и фирме имају много већу слободу избора локације него икада раније. Са померањем тежишта са „тврде“ на „меку“ инфраструктуру, територијални утицај секторских политика инвестиција, квалитет дизајна и управљања пројектима и партнерства изменећу јавног и приватног сектора постају све значајнији. Све мобилнији капитал захтева специфичне квалитетете територија за инвестирање – мултинационалне корпорације пореде квалитетете места за локацију пословних функција у глобалном смислу, посебно инсистирајући на дугорочним предностима са спремношћу да се инвестира у животну средину, компетентност радне снаге и изградњу локалних капацитета. Економски актери на локалном нивоу изнова позиционирају свој производ у стално мењајућем пејзажу глобалне економије. У тим процесима нека су места успешнија од других, чиме се ствара нова неравнотежа у просторном развоју, са социјалним и другим проблемима који се потом морају решавати у политичкој сferи. У глобалној економији, не само фирмe, већ и територије све више бивају у ситуацији да воде тржишну утакмицу међу собом. Надаље, територије отворене ка глобалној економији заправо оживљавају идеју о територијама које се стално прилагођавају спољним тржишним

Traditionally, the plans were focused on the promotion of the allocation of projects and topics regarding the use of land with the rigid structure, which was incompatible with the dynamic nature of modern economic and social life. The coherent plan was considered to be the one which provides stability regarding the regime of land use. "What goes where?" is still an important doctrine, but the criteria for its efficiency have changed, since they now reflect multi-sector and dynamic nature of strategies based on the vision on what kind a territory the citizens want in the future.

The growing integration of the market of goods and services, as well as of the market of the factors of production (capital, workforce, technology and information), as a result of mondialisation, actually means that the individuals and companies have a much greater liberty to select the location than it has ever been the case. Owning to the shift from the "hard" to the "soft" infrastructure, the territorial impact of the sector policies of investment, quality of design and project management, as well as the partnerships between the public and private sectors become increasingly significant.

The increasignly mobile capital requires the peculiar qualities of territories for investments - multinational corporations compare the qualities of places for the location of business functions in the global sense of the word, particularly insisting on the long-term advantages with the readiness to invest in the environment, competence of workforce and establishment of local capacities. The economic actors at the local level again and again position their product in the ever-changing landscape of the global economy. In these processes some places are more successful than other ones, which creates the new imbalance in the spatial development, with the social and other problems which have to be subsequently solved in the political domain.

In the global economy, not only forms, but territories as well, are more frequently forced to participate in the market competition. Furthermore, the territories open for the global economy actually revive the idea about the territories which constantly adapt to the external market forces and

силама и ефектима, уместо старе идеје о територијама са фиксираним физичким структрама (Batty 2013).

Проблем и изазов у том смислу, треба тражити у формулисању и развоју политика које ће помоћи територијама да на одговарајући начин „реагују“ на динамичку и непредвидљиву природу савремених социјалних, економских и технолошких промена, укључујући:

- Промене у природи посла (скраћено радно време, самозапошљавање, померање старосне границе за одлазак у пензију);

- Демографске промене (све више једночланих домаћинстава, старење популације, нивои и структуре миграције);

- Технолошке иновације (утицај нових комуникационих технологија на структуру насеља);

- Промене у вредносном систему (транзиција ка тзв. постиндустријским вредностима, са посебним нагласком на аспекте заштите животне средине и све наглашеније учешће грађанства у јавном животу).

Заправо, са повећањем приступачности глобалним медијима и интернету применом нових технологија, људи данас могу живети истовремено на локалном и глобалном културном нивоу, што има утицаја и на њихова очекивања и стил живота. Захваљујући инвестицијама у физичку инфраструктуру, становништво је више мобилно, гледајући дневно, недељно, годишње или чак генерацијски. Тиме је повећана и могућност поређења квалитета различитих места у погледу услова за живот и рад. Резултат оваквих процеса неједнаког просторног развоја је загушење и загађење атрактивних зона са једне, и рурална изолација или урбане зоне високе тензије (без обзира колико град био успешан у целини), са друге стране. Релације у области животне средине такође повезују глобалне климатолошке и хидролошке промене са локалним екосистемима. Активности фирм и домаћинстава су исто тако везане за ове системе кроз начин коришћења ресурса и начин одлагања отпада (Healey, 2001).

Набројани фактори отежавају одређивање

effects, instead of the old idea about the territories with the fixed physical structures (Batty 2013).

The problem and challenge, thus, should refer to formulating and developing of the policies which will help the territories to adequately "react" to the dynamic and unforeseeable nature of the contemporary social, economic and technological changes, including the following ones:

- Changes in the nature of work (part-time jobs, self-employment, shift in retirement age);

- Demographic changes (the growing number of one-member households, aging of population, levels and structures of migration);

- Technological innovations (influence of new communication technologies on the settlement structure);

- Changes in the value system (transition towards the so-called post-industrial values, with a special emphasis on the aspects of the environmental protection and increasing participation of citizens in public life).

Actually, owing to the greater availability of global media and Internet by the application of the new technologies, people nowadays can live simultaneously at the local and global cultural level, which affects their expectations and life style. Thanks to the investments in the physical infrastructure, population is increasingly mobile, on a daily, weekly, annually, or, even, generational basis. In this way the possibility for the comparison of the quality of different places, regarding the living and working conditions, is greater. The result of such processes of uneven spatial development is congestion and pollution of the attractive zone, on the one hand, and rural isolation or urban zones of high tensions (regardless of the general success of the city), on the other hand.

Relations in the domain of the environment also connect the global climate and hydrological changes with the local ecosystems. The activities of the companies and households are also connected to these systems by the way of using resources and waste disposal (Healey, 2001).

The above factors aggravate the determination of the type of development location, nature of the public services and available resources which

типа развојне локације, природу јавних сервиса и расположивих ресурса које треба обезбедити посебно на нивоу државе. Просторно планирање на тај начин функционише у контексту несигурности. Као резултат, планови морају да узму у обзир све шири спектар варијабли. У контексту несигурности планирање треба да креира опције за будућност (конзистентне са принципом реверзибилности) да би грађани боље прилагодили простор у коме живе новим потребама, проблемима и могућностима, не изузимајући промене које се догађају у економској сфери. Стога планови морају бити чешће подвргнути ревизији и промени, а поједина планска решења треба у смислу њихове имплементације, свесно одложити за период када ће несигурност бити мања.

Поред тога, промене у вредносном систему учиниле су да захтеви за равнотежом између потреба за економским развојем и заштитом животне средине, представљају срж политичке дебате у великом броју земаља. Заштита периферних зона великих градова, углавном зависи од административне надлежности за примену планирних мера. Решење се углавном тражи у селективној и флексибилној политици просторног развоја, јер нити је свака зелена површина на рубу града угрожена развојним процесима, нити је баш сваки пејсаж толико вредан и атрактиван да га треба штитити. Појента је, наравно, да ће политика коришћења земљишта у урбаним подручјима имати великог утицаја не само на границу просторног развоја градова, него и на рурални развој и коришћење земљишта за пољопривреду, што у просторном планирању и није нека новина.

Такође, процеси глобализације и регионализације изван националних граница чине просторно планирање које је усмерено само на „унутрашње“ развојне проблеме, анахроним. У све већој мери се тражи да оно има тзв. глобалну перспективу. Сматра се да је најважнија последица глобализације регионална подела рада на новој основи, са последицама на локално и национално тржиште рада. Регионална концентрација производње и

should be provided, particularly at the state level. The spatial planning thereby functions in the context of uncertainty. As a result, the plans should take into account the increasing scale of variables. In the context of uncertainty, planning should create the options for the future (consistent with the reversibility principle) so that the citizens will be able to better adapt the space they live in to the new needs, problems and possibilities, taking into account the changes that occur in the economic domain. Therefore, the plans should be more frequently subject to the revision and alternation, and the implementation of some planning solutions should be intentionally delayed for the period when the uncertainty will be less.

In addition, due to the changes in the value system, the requirements regarding the harmony between the needs for the economic growth and environmental protection became the essence of the political debate in numerous countries. The protection of the peripheral zones of great cities mainly depends on the administrative jurisdiction for the application of the planning measures. The solution mainly refers to the selective and flexible spatial development policy, since neither each green area at the edge of the city is endangered by the development processes, nor each landscape is so valuable and attractive that it needs to be protected. The point is, of course, that the policy of land use in the urban areas will have a great influence not only on the scope of the spatial development of cities, but on the rural development and use of land for agriculture, as well, which is nothing new in the spatial planning.

Also, the processes of globalisation and regionalisation out of the national borders makes the spatial planning which is directed only towards the "internal" development problems, anachronous. The so-called global perspective of it is increasingly required. It is considered that the most significant consequence of the globalisation is the regional division of labour, based on the new premise, with the consequences on the local and national labour market. The regional concentration of production and population causes the reduction of the potential in the zones which stagnate when it comes to development, so it is needed

становништва изазива опадање потенцијала у зонама које развојно стагнирају, те је потребно на националном нивоу ускладити потребну компетицију на међународном тржишту са праведније дистрибуираном концентрацијом знања и производних потенцијала.

Са друге стране, планирање које је било готово искључиво у рукама јавних институција и служби, данас све више постаје легитиман предмет интересовања приватног сектора (грађана, пословних асоцијација, невладиних организација итд.), што изазива све више расправа у неким земљама. Приватни сектор се све више укључује у нпр. планирање и имплементацију инфраструктурних планова и пројеката, оних истих који су били готово искључиво у надлежности јавног сектора. Стoga просторно планирање мора да, поред осталог, обезбеди услове који ће од стране потенцијалних домаћих и страних инвеститора бити оцењени као једна врста гаранције.

У свему, четири основна стратешка циља просторног планирања ће бити најважнија у наредном периоду:

- Прво, просторно планирање има за циљ да коригује постојеће просторне или регионалне диспаритетете унутар држава. Овај циљ је посебно експлицитно наглашен у земљама са изразитом концентрацијом економских активности или са великим неразвијеним подручјима. Ове земље усмеравају своје напоре у решавању загушења и осталих социјалних, економских и еколошких проблема у метрополитенским подручјима, као и антиципацији одређених развојних различитости.

- Друго, просторно планирање је све више окупирало циљем достизања одрживог развоја. Неке земље су већ инкорпорирале овај циљ у своје системе просторног планирања. У многим земљама национални оквир за планирање и коришћење земљишта се реализује кроз договор са регионима, посебно у погледу великих пољопривредних поседа и зона културног пејзажа, недирнуте природе, планинских зона и зона око великих речних система, те приобалних зона.

- Треће, просторно планирање је средство

at the national level to harmonise the necessary competition at the international market with the more just distributed concentration of knowledge and production potentials.

On the other hand, the planning which used to be almost exclusive responsibility of the public institutions and services nowadays increasingly becomes the legitimate topic of interest of the private sector (citizens, business associations, non-governmental organisations, etc.), which provokes more and more discussions in some countries. The private sector is increasingly active in the activities such as planning and implementation of infrastructure plans and projects, the same ones which used to be almost the sole responsibility of the public sector. Therefore, the spatial planning is obliged, among other things, to provide the conditions which will be estimated as a guarantee by the domestic and foreign investors.

In general, four basic strategic aims of spatial planning will be most significant in the following period:

- First, the spatial planning is aimed at the correction of the current spatial or regional disparities within the states. This aim is particularly explicitly emphasized in the countries with the high concentration of the economic activities or with the great undeveloped areas. These countries directed their aims towards settling the congestion and other social, economic and ecological problems in the metropolitan areas, as well as towards the anticipation of certain differences in the development.

- Second, the spatial planning is increasingly occupied with the aim of achieving the sustainable development. Some countries have already incorporated this aim in their systems of spatial planning. In many countries the national framework for planning and land use is implemented through the agreement with the regions, particularly when it comes to the big agricultural plots and zones of the cultural landscapes, intact nature, mountain zones and zones around the great river systems, as well as the riparian zones.

- Third, the spatial planning is the instrument of the coordination of different sector policies aimed at achieving the common goals of the

координације различитих секторских политика у циљу постизања заједничких циљева просторног развоја. Мобилизација свих ресурса везаних за будућност територије око заједничке „визије“ је кључна за интегрисање политика и њихову ефективност. Овакве визије такође помажу да планови не буду „списак жеља или попис потреба“, већ омогућавају да сваки пројекат или политика, ма како секторски били постављени, ипак буду део шире развојне слике.

- Четврто и последње, просторно планирање се схвата као механизам координације и интеракције који омогућује субнационално управи да обликује сопствену политику просторног развоја сагласно са националном или чак интернационалном политиком и циљевима, те да олакша регионалну и локалну адаптацију на националну политику.

Речени постулати увелико обликују теорију и праксу планирања на светском нивоу и, на први поглед, идеално се слажу са мондијалистичким концептом уређења света. Но, јавиле су се и сумње. Антиглобализам као покрет и начин мишљења располаже читавим низом аргумента, на једном општем нивоу. Ти су аргументи економске, социјалне, културолошке или друге природе и делимично су приказани у претходним поглављима. Заједница просторних планера је на свим континентима дала своје прилоге за расправу и своје аргументе. Они се могу подвести под неколико тачака:

- Планирање са интернационалним предзнаком, изузев декларативно, у пракси није дало нарочите резултате. Готово свуда традиционални системи прилагођени територијалним специфичностима тешко апсорбују мондијалистичке принципе решавања проблема у простору, као што се немогућим подухватом сматра и одумирање улоге државе у домену планирања на рачун неког вишег/већег територијалног ентитета. Добар пример је сумрак политичког и професионалног кредитабилитета Стратегије просторног развоја ЕУ (тзв. ESDP) као најважнијег примера реализације новог концепта (детаљно види

spatial planning. The mobilisation of all resources regarding the future of territory round the common "vision" is key for the integration of policies and their efficiency. These visions also help to prevent the plans from becoming the "list of wishes or the inventory of needs", but enable that every project or policy, no matter how sector-oriented they are, become the part of the wider development picture.

- Fourth and the last one, spatial planning is considered to be the mechanism of coordination and interaction which enable the sub-national administration to shape its own policy of spatial planning in the harmony with the national one, or, even, with the international policy and aims, as well as to simplify the regional and local adaptation to the national policy.

The above postulates to a great extent shape the theory and practice of planning at the world level, and is, at first glance, ideally matched with the mondialism concept of the arrangement of the world. However, the doubts occurred. Anti-globalism as a movement and way of thought has a whole range of arguments, at a general level. These arguments are of the economic, social, culturological or other nature and are partially stated in the previous chapters. The community of spatial planners at all continents gave their suggestions for the discussion and their arguments, which can be summed up in a few points:

- Planning with the international denominator, apart from declaratively speaking, did not give any significant result in practice. Almost everywhere the traditional systems which are adapted to the territorial peculiarities have difficulty in absorbing the mondialism principles of solving the problems in the space, as well as the withering away of the state in the domain of planning in favour of some higher/greater territorial entity is considered to be the mission impossible. The good example is the twilight of the political and professional credibility of the European Spatial Development Perceptive (so-called ESDP), as the most important illustration of the implementation of a new concept (in a great detail see: Đorđević D., Dabović T., 2005);

- The differences and imparities are being aggravated, instead of being to some extent

Ђорђевић Д., Дабовић Т., 2005);

- Разлике и неједнакости се пооштравају, уместо да су применом мондијалистичких принципа донекле ублажене. На глобалном нивоу све су веће разлике између развијених и неразвијених земаља, док су на регионалном нивоу све израженији конфликти оса, коридора и центара развоја у односу на периферне делове територије;

- Покушаји да се уједначи/униформише пракса планирања су потпуно неуспели услед евидентних специфичности и традиције сваке територије. Покушај усвајања заједничке терминологије доживео је исту врсту фијаска, јер је она крајње уопштена, неразумљива, мења се из дана у дан услед политичког притиска, резултат је консензуса а не науке, у чему опет предњачи ЕУ која за сваки нови термин изда подебелу књигу у којој бирократе објашњавају професионалцима шта под новим термином подразумевају. Чак је и термин попут одрживог развоја (који је стекао легитимитет) употреби у различитим државама као трајни развој, континуирани развој, ограничени развој и сл.;

- Доминација неолибералног концепта промоције тржишних меха-низама дезавуише озбиљне покушаје контроле и усмеравања развојних процеса у простору, што је суштина просторног планирања, али и суштина власти и државе (Mirafab F., 2004b). Пресликавати систем управљања Мајкрософта на систем управљања државом је апсурдно, као што је подједнако апсурдно да мастер план приватног холдинга постане званични плански документ. Капитал се лако пресели, радна снага нешто теже, али проблем у простору остаје локализован, а овај потоњи треба да разреши планер. Сигурно му је од велике помоћи синтагма «мисли глобално – делуј локално!»; Ресурса и слободног простора је све мање. Са неолибералним приступом сигурно га неће бити више; отуда су глобални рецепти без стварног значења од мале помоћи у свакодневној пракси;

- Новији теоријско-методолошки модели попут јачања партиципације у планирању (тзв. партиципативни модел, комуникативно планирање) су од све веће и озбиљније

mitigated by the application of the mondialism principles. At the global level there are growing differences between the developed and undeveloped countries, whereas at the regional level there are increasing conflicts of the axis, corridors and centres of development regarding the peripheral territories;

- The efforts to harmonise/ uniform the planning practice have failed completely, due to the evident peculiarities and tradition of each territory. The effort to establish the common terminology was equally fruitless, since it is utterly generalised, incomprehensible, subject to everyday alternations due to the political pressure, the result of the consensus, not of the science, in which the EU is again dominant, since it publishes for every new term the voluminous book in which the bureaucrats explain to the professionals what the new term implies. Even the term such as the sustainable development (which gained legitimacy) is used in different countries as the permanent development, continuous development, limited development, etc;

- The domination of neoliberal concept of promotion of market mechanisms negate the serious efforts to control and direct the development processes in space, which is the essence of the spatial planning, but also the essence of authority and state (Mirafab F., 2004b). It is absurd to duplicate the Microsoft management system onto the system of state management, as it is equally absurd to adopt the master plan of the private holding as the official planning document. It is easy to transfer the capital, somewhat harder to transfer the workforce, but the problem in the space remains localized, and the latter should be solved by a planner. The phrase "think globally - act locally!" must be of a great help to him! There are less and less resources and free space. Certainly, the neoliberal approach will not improve the situation. Therefore, the global recipes are without the real importance and of a little help in everyday practice;

- The recent theoretical-methodological models such as strengthening of participation in planning (so-called participative model, communicative planning) are marked by the

группе аутора означени као Тројански коњ неолибералиста у области планирања (види: Mohan G. & Stokke K. 2000; Cooke B., Kothari U., eds. 2002; Miraftab F. 2004a; DeFilippis J., 2004). Када си немоћан да решиш стварни проблем, заклони се иза мишљења грађана (који о суштини проблема мало знају!).

Сумарно, просторно планирање као дисциплина још увек није пронашло рецепт свога деловања. Ако преживи неолиберализам и мондијализам, вероватно ће морати да се врати делу својих корена да би било иоле успешно, а најважнији део тих корена је управо територија, односно њени атрибути и специфичности. Није тешко сложити се са констатацијом да прво треба мислiti просторно, па потом и деловати просторно. У националном контексту, понегде где су срећени државни системи, довољно је постојање државних просторних стратегија и планова (као у Немачкој или Холандији). У многим другим земљама, укључујући ту све балканске државе, због различитих историјских, културних, политичких и институционалних разлога национални план или стратегија нису довољни. Стога, било да се ради о просторном, урбанистичком или планирању предела, доносиоцима одлука стално треба предочавати да ефикасно планирање *умањује трошкове, повећава ефективност и смањује конфликте, чува животну средину и промовише развој на правом месту*. Мислiti просторно значи појачавати просторну интелигенцију, а то се одувек радило помоћу карата. То је и предност географије и планирања у односу на друге развојне стратегије, а са масовном употребом ГИС-а процес картирања је постао и јефтинији и ефективнији. Национални планови и стратегије треба да постоје, али би било боље да се изводи из њих доставе у политичке арене у облику *карата просторне политике*. Премало је карата у оптицају у односу на уговоре, законе, уставе, амандмане и сл., а о њиховој предности у смислу експлицитности садржаја није потребно додатно доказивање (сетимо се само Плаве банане или европског пентагона). Ако се карте буду испоручивале у облику отворених платформи, омогућиле

increasing group of authors as the Trojan horse of neoliberals in the domain of planning (see: Mohan G. & Stokke K. 2000; Cooke B., Kothari U., eds. 2002; Miraftab F. 2004a; DeFilippis J., 2004). When you are unable to solve the real problem, hide behind the opinion of the citizens (who know little about the essence of problem!).

To sum up, the spatial planning has not found the recipe for its acting yet. If the neoliberalism and mondialism survive, it probably will have to go back to some of its root in order to be somewhat successful, and the most important part of these roots is exactly the territory, i.e. its characteristics and peculiarities. It is not difficult to agree with the claim that it is needed to first think spatially, and, subsequently, to act spatially, as well. In the national context, in some places where the state systems are well-arranged, the existance of only state spatial strategies and plans are sufficient (such as in Germany or Holland). In many other countries, including all Balkan states, due to the different historical, cultural, political and institutional reasons, the national plan or strategy is not enough. Therefore, whether it refers to the spatial, urban or landscape planning, it should be always present to the decision-makers that the efficient planning *reduces the costs, increases the efficiency and mitigates conflicts, protects the environment and promotes the development in the right place*. Thinking spatially implies the improvement of the spatial intelligence, and it has always been done by means of maps. It is also the advantage of geography and planning over other development strategies, and with the mass use of GIS the mapping process became both cheaper and more efficient. The national plans and strategies should exist, but it would be better to deliver the abstracts from them to the political arenas, as the **maps of the spatial policy**. The number of the maps in circulation is too little in comparison with the constructs, laws, constitutions, amandmens, etc, and it is not needed to additionally prove their advantage, regarding the explicitness of the content (let us just remember Blue Banana or European Pentagon). If the maps are delivered as the open platforms, they would enable the users of the social media to create their own maps by

би да преко друштвених мрежа корисници уз помоћ датих лејера сами креирају своје карте, а инвеститорима и стручњацима да им унапреде функционалност додатним апликацијама и појавама. Не треба гајити илузију да ће картирање само по себи бити доволјно, али ће у данашњој крајње површној атмосфери представљати и освежење и корак напред, пошто уназад више и није могуће ићи.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES:

- Bacher, P. (2000). *Quelle energie pour demain?* Paris: Nucleon.
- Batty, M. (2013). *The New Science of Cities*. Cambridge: MIT Press.
- Barber, B., R. (1992). Djihad vs. McWorld. Mondialisation, tribalisme et democratie. *Futuribles N. 170*, 3–19
- Black, M., King, J. (2004). *The Atlas of Water*. London: Eartscan Books.
- Brown, O. (2008). *Migration and Climate Change*. Geneva: International Organization for Migration.
- Castells, M. (1977). *The Urban Question: A Marxist Approach*. London: Edward Arnold
- Clark, C. (1971). *Abondance et famine*. Paris: Stock.
- Cooke, B., Kothari, U. eds. (2002). *Participation: The New Tyranny?* New York: Zed Books.
- Godet, M. (2000). Nouvelle croissance ou vielles lunes? *Futuribles, no. 257*, 67–80.
- De Jouvenel, H. (2007). Pour une prospective geopolitique. *Futuribles, N. 332*, 5–24.
- DeFilippis, J. (2004). *Unmaking Goliath: Community Control in the Face of Global Capital*. New York: Routledge.
- Dorraj, M. (1998). In the Throes of Civilizational Conflict. *Peace Review, Vol. 10, N. 4*, 633–637.
- Dumont, R. (1973). *L'utopie ou la mort*. Paris: Le Seuil.
- Ђорђевић, Д. (2004): Увод у теорију планирања. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду.
- the help of the available layers, and the investors and experts to improve their functionality by the additional applications and phenomena. We should not cherish the illusion that mapping only is sufficient, but in the current utterly superficial atmosphere it will serve as the refreshment and a step forward, since it not possible to go backwards anymore.
- Ђорђевић, Д., Дабовић, Т. (2005). Криза европске политике просторног развоја. *Гласник Српског географског друштва, Свеска LXXXV, Бр. 2*, 111–118.
- Ђорђевић, Д., Дабовић, Т. (2009). *Основе просторног планирања*. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду.
- Elmandjra, M. (1990). La crise du Golfe. Prelude à l'affrontement Nord-Sud? *Futuribles, N. 147*, 13–24.
- ESPON, 2 (2010) Polycentric Europe. Smart, Connected Places. Luxembourg: ESPON.
- Fukuyama, F. (1992). *The End of History and the Last Man*. New York: The Free Press.
- Hallegatte, S. et al. (2013) Future Flood Losses in Major Coastal Cities. *Nature Climate Change* 3, 802–806.
- Healey, P. (2001). *New Aproaches to the Content and Process of Spatial Development Frameworks. In Towards a New Role of Spatial Planning*. Paris: OECD Proceedings, 143–161.
- Hirst, P. & Thompson, G. (1996). *Globalization in Question: The International Economy and the Possibilities of Governance*. Cambridge: Polity Press.
- Hirst, P. & Thompson, G. (2000). Globalization – A Necessary Myth? In D. Held, A. McGrew (eds.) *The Global Transformation Reader*. Cambridge: Polity Press, 69–75.
- Huntington, S. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of the World Order*. New York: Simon & Schuster.
- Kalin, I. (2001). Islam and the West: Deconstructing Monolithic Perceptions. A Conversation with Professor John Esposito. *Journal of Muslim Minority Affairs, Vol. 21, N. 1*, 155–163.

ДЕЈАН ЂОРЂЕВИЋ И НЕВЕНА ВАСИЉЕВИЋ
DEJAN ĐORĐEVIĆ AND NEVENA VASILJEVIĆ

- Kahn, H., Wiener, A. (1968). *L'an 2000. La Bible des trente prochaines années*. Paris: Laffont.
- Korzybski, A. (1998). *Une carte n'est pas le territoire*. Paris: Eclat.
- Meadows, D. et al. (1972). *Halte à la croissance!* Paris: Fayard.
- Merlin, P. (2002). *L'aménagement du territoire*. Paris: Presses Universitaires de France.
- Mirafab, F. (2004a). Trojan Horse of Neo-liberal Development: Public-Private Partnership. *Journal of Planning Education and Research*, Vol. 24, N. 1, 89–101.
- Mirafab, F. (2004b). Making Neo-liberal Governance: The Disempowering Work of Empowerment. *International Planning Studies*, Vol. 9, N. 4, 239–259.
- Mohan, G. & Stokke, K. (2000). Participatory Development and Empowerment: The Danger of Localism. *Third World Quarterly*, Vol. 21, N. 2, 247–268.
- Puga, D. (2002). European Regional Policies in Light of Recent Location Theories. *Journal of Economic Geography* 2, No 4, 372–406.
- Russet, B. et all (2000). Clash of Civilizations, or Realism and Liberalism Déjà vu? Some Evidence. *Journal of Peace Research*, Vol. 37, N. 5, 583–608.
- Sato, S. (1997). The Clash of Civilizations: A View from Japan. *Asia Pacific Review*, N. 57, 44–53.
- Shi, Z. (1993). Conflicts of Future. *Strategy and Management*, N. 1, 3–47.
- Shuxian, L. (1993). The Relations of Confucianism to the Future. *21st Century*, N. 4, 3–17.
- Soja, W., E. (2010). *Seeking Spatial Justice*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

ГЕОПОЛИТИЧКА РЕАЛНОСТ У ПРОСТОРУ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

Рајко Гњато¹, Мирјана Гајић², Обрен Гњато³ и Марко Стanoјевић¹

¹Природно-математички факултет, Универзитет у Бањој Луци, Република Српска

²Географски факултет, Универзитет у Београду, Србија

³Висока школа за туризам и хотелијерство Требиње, Република Српска

Сажетак: Западни Балкан, данас је, као што је то кроз дугу историју био, простор сучељавања интереса различитих геополитичких фактора на глобалном и регионалном нивоу. Кључни геополитички процеси у овом простору артикулисани су циљевима глобализма и тзв. новог светског поретка. Почетком деведесетих година, на путу ширења глобализма на Исток, стајала је моћна држава Западног Балкана – бивша СФР Југославија, етнички, национално, вјерски и културолошки веома хетерогена. Та држава, почетком деведесетих година прошлог вијека, насиљно је раздјелена на елементима њене хетерогености и међусобних анимозитета, додатно подстакнутих интерсима глобализма, европских регионализама, исламског фундаментализма и вијековним интерсима и утицају Ватикана. Земље настале у процесу дезинтеграције бивше СФРЈ оптерећене су низом сложених геополитичких и укупних развојних проблема. Неке од њих већ су укљочене у ЕУ и НАТО, неке теке ка тим савезима, а само ријетке желе задржати неутралност у односу на НАТО. Практично, Запад је већ успоставио пуну контролу над већим дијелом западнобалканског простора и на тај начин обезбиједио снажан геополитички утицај на свеукупне развојне процесе у новонасталим земаљама, као и утицај на позиционирање новонасталих држава у односу на регионално окружење. Супротно интерсима Запада обновљена „Нова Русија“, практично од почетка овог вијека, остварује све већи геополитички и економски утицај на глобалном нивоу, укључујући и западнобалкански простор. Практично, у простору Западног Балкана преплићу се геополитички и геостратешки интереси Запада и процеса глобализма који стреми ка унуполарном свијету, с једне, те интереси Русије и концепта мултиполарног свијета, с друге стране. Овакво стање подгријева старе и генерише нове проблеме у свим државама Западног Балкана и њиховим међусобним односима.

Кључне ријечи: Западни Балкан, бивша СФР Југославија, нове државе у западнобалканском простору, глобализација, нови светски поредак, балканизација, дезинтеграција.

Original scientific paper

GEOPOLITICAL REALITY WITHIN THE WESTERN BALKANS

Rajko Gnjato¹, Mirjana Gajić², Obren Gnjato³ and Marko Stanojević¹

¹Faculty of Sciences, University of Banja Luka, Republika Srpska

²Faculty of Geography, Belgrade University, Serbia

³College of tourism and hotel management Trebinje, Republika Srpska

Abstract: Just like throughout history, nowadays west Balkans is the space of merge of different interests of geopolitical factors on both global and regional levels. The key geopolitical processes in this region are articulated via the goals of globalism, i.e. so-called new world order. In 1990s, a powerful west Balkans country – former SFR Yugoslavia, which was ethnically, nationally, religiously, and culturally heterogenous – presented an obstacle. So in early 1990s this country was violently broken into theelements of its heterogeneity and internal animosity, which were further supported by intersts of globalism, European regionalism, Islamic fundamentalism, and ancient interests of Vatican. The newly-formed countries resulting from SFRY break-up are now burdened by a whole range of complex geopolitical and total development problems. Some of these are already members of EU and NATO, some are attempting to become members, and only rare ones are trying to keep neutral position. Practically, the West already has a full control over most west Balkans and has a strong geopolitical impact on total development proccses in the newly-formed states. It also has impact on the position of these states within their neighboring region. Opposite of western interests, the renewed „New Russia“, has had a larger geopolitical and economic global impact, including west European. Practically, the west Balkans merges geopolitical and geostrategic interests of the West and the process of globalism that targets at a unipolar world on one side, and interests of Russia and the concept of multipolar world on the other. One such state of affairs warms up the old and generates the new problems in all west Blakans countries and their interstate relations.

Key words: West Balkans, former SFR Yugoslavia, newly-formed states in west Balkans, globalization, new world order, balkanization, disintegration.

УВОД

Њемачки географ Цојне (1808) увео је појам Балканско полуострво у европску географску терминологију, давши му име по планини у Бугарској за коју је сматрао да чини централни масив балканског простора. У зависности од низа историјско-географских околности развоја ово полуострво често је мијењало име. У научној терминологији и друштвеној пракси, Балкан и Балканско полуострво сматрају се синонимима. У историјско-географском смислу М. Грчић дефинише Балкан као „стару Европу, колевку хеленске цивилизације, византијске империје и православне религије“ (Грчић, 2013, стр. 41). Надаље, исти аутор анализира дубљи смисао балканске историје као „својеврсну цивилизацијску синтезу свега што је долазило са истока, севера или запада“. У „актуелној геополитичкој номенклатури, релевантној традиционалним појмовима Балкан и Балканско полуострво, данас званично постоје две појмовно-категоријалне одреднице: Југоисток и Западни Балкан. Нема ни Источног, ни Јужног, ни Северног, а поготово нема Централног Балкана који објективно, географски, историјски, културолошки и функционално образују Србија и Македонија. То је миленијумска регионалногеографска константа Балкана и европског југоистока“ (Радовановић, 2007, стр. 15). С тим у вези, исти аутор детериенише слијед догађања у којима је из угла западних европских сила „излучен Западни Балкан као регион мултилатералног географског положаја, поларизованих етнокултурних, конфесионалних и демографских система регионалног развоја“ (ibidem, стр. 15).

Појмовно и територијално одређење Балкана, у вези са савременим европским интеграцијама, у складу је са трансформацијом положаја балканског региона. Уместо традиционалне функције раскршћа и мјesta спајања источне и западне цивилизације, Балкан постаје сфера утицаја Запада у културолошком, цивилизациском, економском и геополитичком смислу. У покушају ширења утицаја на

INTRODUCTION

German geographer Zeune (1808) introduced the term Balkan peninsula into the European geographical nomenclature as he named it after a mountain in Bulgaria, which he believed to be the central mass of the Balkans. The peninsula has changed its name depending on the whole range of historical-geographical circumstances. Scientific terminology and social practice both believe the Balkans and Balkan peninsula to be synonyms. From the historical-geographical point of view, M. Grčić defined the Balkans as „the old Europe, the cradle of Hellenic civilization, Byzantine empire, and Orthodoxy“ (Grčić, 2013, pp. 41). In addition, the author analyzed a deeper sense of the Balkan history by saying that „it is a civilization synthesis of everything that came from the east, north, and west“. According to „the current geopolitical nomenclature and the relevant traditional ideas of the Balkans and Balkan peninsula, nowadays there are two official term-category determinants, i.e. South-East and West Balkans. There is no East, South, North, and Central Balkans, which is objectively, geographically, historically, culturally, and functionally composed of Serbia and Macedonia. It is an ancient regional-geographical constant of the Balkans and European South-East“ (Радовановић, 2007, pp. 15). Therefore, the same author defined the timeline according to which the western European forces „generated the West Balkans as a region of multilateral geographical position, polarized ethno-cultural, confessional, and demographical systems of regional development“ (ibidem, pp. 15).

In accordance with the modern European integrations, the conceptual and territorial determination of the Balkans complies with the transformation of the position of the Balkan region. Instead of the traditional function of a crossroad and merging spot between the eastern and western

Балкан, Запад себе сматра центром, а Исток периферијом цивилизације (Грчић, 2013, стр. 47).

У процесу ширења Европске уније ка југоистоку појам Балкан све се чешће замјењује појмом Југоисточна Европа. У пракси, појам Западни Балкан ограничава се на простор бивше Југославије без Словеније а укључује Албанију. Иако се за Словенију може рећи да културолошки припада средњеваропском културном кругу она је данас, а у будућности биће још више, економски и функционално упућена на земље Западног Балкана. Њено формално чланство у оквиру ЕУ и НАТО све ће мање имати значаја у њемом свеукупном друштвено-економском и социјалном развоју, што претпоставља чвршће везе и упућеност на остатак простора бивше Југославије укључујући и Албанију.

Западном Балкану, историјско-географски и културолошки припада већи дио простора данашње Хрватске. Кад је ријеч о данашњој Републици Хрватској, насталој након распада СФРЈ Југославије (1991), претходно поменутом средњеваропском културном кругу, припадају етнички релативно диференциране регије сјеверног и западног дијела ове државе – Славонија, Барања и Загорје, док медитеранском културном кругу припада Далмација са оствима, Кварнер и Истра. Практично, аутентичан културни круг, ослоњен на хрватско национално биће, у границама данашње Хрватске тешко је идентификовати. Остаје констатација, с обзиром на елементе географског положаја, преовладавјућег динарског културног круга и свих геополитичких процеса који произилазе из поменутих обиљежја укључујући и низ спорних питања која се тичу неријешених односа са Босном и Херцеговином, Србијом па и са Црном Гором, да је Хрватска, у целини посматрано, без обзира на њено чланство у ЕУ и НАТО-у, у основи балканска тј. западнобалканска земља.

Босна и Херцеговина, Црна Гора, Македонија и Албанија, по свим обиљежјима геопросторне детерминације, припадају

civilizations, the Balkans has become a sphere of impact of the West from cultural, civilization, economic, and geopolitical points of view. In an attempt to spread its impact over the Balkans, the West believe themselves to be the center of civilization whereas the East is the periphery (Грчић, 2013, pp. 47).

As the European union keeps spreading southeastward, the concept of the Balkans keeps being replaced with the term Southeast Europe. In practice, the West Balkans is limited down to ex-Yugoslavia, without Slovenia and including Albania. Even though Slovenia culturally belongs to central Europe, it will in days to come be even more economically and functionally oriented towards countries of the West Balkans. Its formal EU na NATO memberships will weaken within the total social-economic and social development, which further may lead towards stronger connections with ex-Yugoslavia region including Albania.

Most modern day Croatia belongs to the West Balkans from historical-geographical and cultural points of view. Speaking of present day Republic of Croatia resulting from SFRY break up (1991), ethnically some relatively differentiated regions in north and west belong to Central Europe (Slavonia, Baranja, and Zagorje), whereas Dalmatia with islands, Kvarner, and Istria belong to the mediterranean cultural circle. Practically, it is difficult to define the authentic cultural circle relying on the Croatian national being within the borderline of modern day Croatia. A fact remains that the overall Croatia regardless of the EU and NATO memberships is virtually a country of the Balkans, i.e. West Balkans, as we consider the elements of geographical position, the prevailing Dinaride cultural circle, and all the geopolitical processes regardless of the disputes with Bosnia and Herzegovina, Serbia, and Montenegro.

According to all features of geospatial determination, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, Macedonia, and Albania all

Западном Балкану. Западнобалканском простору, по низу елемената географског, историјског, културног и савременог геополитичког положаја, припада и Република Србија. У оквиру ове државе њен интегрални дио, у форми АП, Војводина, с обзиром на елементе етнокултурне структуре као и низ елемената културног пејсажа, припада средњеевропском културном кругу. Међутим, та припадност ни на који начин не доводи у питање територијални интегритет и суверенитет Србије над Војводином, као ни припадност АП Војводина Западном Балкану.

Након распада бивше СФР Југославије у том геопростору формиране су нове државе различитих модела просторне, функционалне и политичке организације. То *a priori* чини битан фактор њихових унутрашњих геополитичких и укупних развојних процеса, односа са државама у њиховом окружењу, те њихове позиционираности у односу на процес глобализма, европских регионализама, те њихове позиционираности у односу на интересе и утицај савремене Русије.

belong to the West Balkans. The Republic of Serbia also belongs to the West Balkans in line with many elements of geographical, historical, cultural, and modern geopolitical position. Within this state, there is an autonomous province of Vojvodina, which belong to central European cultural circle in line with elements of ethno-cultural structure. Nevertheless, this affiliation does not question the territorial integrity and sovereignty of Serbia over Vojvodina and the location within the West Balkans.

After the break-up of SFR Yugoslavia, new states were formed within this geospace, which nowadays have different models of spatial, functional, and political organization. *Apriori*, it is a crucial factor for their internal geopolitical and total development processes, relations with the neighboring countries, positions within the process of globalism, European regionalism, and the position they hold in regard with interests and impacts of modern Russia.

Табела 1. Земље Западног Балкана у савременим интеграционим процесима
Table 1. West Balkans countries within modern integration processes

Држава Country	Ентитети/ Покрајине Entities/ provinces	Површина (km ²) Surface (km ²)	Број становника Population	Чланства и савези ⁴⁾ Memberships and alliances
Хрватска Croatia	-	56594	4284889	НАТО члан, ЕУ члан, SEECP, SPSEE, SECI NATO, EU, SEECP, SPSEE, SECI
БиХ ¹⁾ BiH	РС, ФБиХ, Брчко RS, BiH Federation, Brcko	51197	3791662	Партнерство за мир, ЕУ потенцијални кандидат, SEECP, SPSEE, SECI Partnership for Peace, EU potential candidate, SEECP, SPSEE, SECI
Србија ²⁾ Serbia	Војводина, КиМ Vojvodina, Kosovo and Metohia	88361	7186862 ³⁾	Партнерство за мир, ЕУ кандидат, SEECP, SPSEE, SECI, BSEC Partnership for Peace, EU candidate, SEECP, SPSEE, SECI, BSEC
Црна Гора Montenegro	-	13812	621383	Партнерство за мир, ЕУ кандидат, SEECP, SPSEE, SECI Partnership for Peace, EU candidate, SEECP, SPSEE, SECI

ГЕОПОЛИТИЧКА РЕАЛНОСТ У ПРОСТОРУ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА
GEOPOLITICAL REALITY WITHIN THE WESTERN BALKANS

Македонија Macedonia	-	25713	2062294	Партнерство за мир, ЕУ кандидат, SEECP, SPSEE, SECI Partnership for Peace, EU candidate, SEECP, SPSEE, SECI
Албанија Albania	-	28748	2774000	НАТО члан, ЕУ потенцијални кандидат; SEECP, SPSEE, SECI, BSEC NATO member, EU potential candidate, SEECP, SPSEE, SECI, BSEC

¹⁾Босна и Херцеговина (БиХ) се састоји од два ентитета – Републике Српске и Федерације Босне и Херцеговине, те Брчко Дистрикта; ²⁾У саставу Србије налазе се аутономна покрајина Војводина и аутономна покрајина Косово и Метохија (КиМ); КиМ је према резолуцији 1244 Савјета безбједности УН под управом ОУН-а; унилатерално проглашена независност 2008. године; дјелимично призната државност од неких земаља свијета; непризната државност од стране УН; ³⁾Није укључено становништво Косова и Метохије; процјењује се да у АП КиМ живи око 1739825 становника; ⁴⁾ЕУ – Европска унија; НАТО – Североатлантски војни савез; SEECP – Southeast European Cooperation Process; SPSEE – Stability Pact for South Eastern Europe; SECI – Southeast European Cooperativ; BSEC – Black Sea Economic Cooperation

¹⁾Bosnia and Herzegovina (BiH) consists of two entities – the Republic of Srpska and BiH Federation, and Brcko District;

²⁾Serbia includes two autonomous provinces Vojvodina and Kosovo and Metohia (KiM); According to UN Safety Council Resolution 1244, KiM is under OUN jurisdiction; unilaterally declared independence in 2008; statehood recognized by some countries; statehood not recognized by UN; ³⁾Without KiM population; estimated population in KiM is around 1739825 people;

⁴⁾EU – European union; NATO – North Atlantic treaty organization; SEECP – Southeast European Cooperation Process; SPSEE – Stability Pact for South Eastern Europe; SECI – Southeast European Cooperativ; BSEC – Black Sea Economic Cooperation

Извор/Source: Гняато, Р., Станоевич, М., Гняато, С. (2015): Современные геополитические процессы на пространстве западных Балкан в контексте переопределения классической теории «центр–периферия», Вестник Ассоциации российских географов обществоведов, vol. 4, Ассоциация Российских географов обществоведов (АРГО), Ростов-на-Дону, стр. 144.

Земаља Западног Балкана, са око 275000 км² и са преко 22 милиона становника, данас су формално укључене у различите европске и евроатлантске политичке и економске асоцијације. С аспекта геополитичких односа, битно је истаћи да су неке од њих у чланству НАТО а неке су формално неутралне. То, све скупа, само на први поглед, ствара привид о геополитичкој стабилности региона. Међутим, изузетно сложени унутрашњи геополитички процеси у скоро свим земљама Западног Балкана, оптерећени етнички и национално неријешеним, половинично ријешеним или неприхватљивим „рјешењима“, сталан су извор геополитичке нестабилности и могућих конфликтака. Снажан утицај на геополитичку дестабилизацију са непредвидивим исходом додатно подстиче проблем самопроглашене независности АП Косово Метохија, настојања неких унутрашњих и спољних фактора на уставној прекомпозицији Босне и Херцеговине,

West Balkan countires covering the area of around 275, 000 km² and with the population of more than 22 million are today formally included in different European and Euroatlantic political and economic associations. From the geopolitical point of view, we should stress that some of these countries are NATO members and some are formally neutral. At first sight, this may provide an illusion of a regional geopolitcal stability. Nonetheless, the extremely complex internal geopolitical processes in almost all West Balkan countries burdened with ethnical and national disputes and partly addressed issues are a constant source of geopolitical instability and potential conflicts. The geopolitical destabilization is further impaired by the problems of self-declared independance of the autonomous province of Kosovo and Metohia, attempts of some local and foreign factors to recompose

албански сепаратизам у простору западне Македоније а потенцијално и југа Србије, што не искључује и могућност албанског сепаратизма у Црној Гори. Такође, геополитички осјетљиво подручје чини мултиетнички простор југозападног дијела Србије, што се у извјесној мјери односи и на одређене просторе Војводине. Поред наведеног, бреме све већих економских и социјалних проблема, низ неријешених и веома сложених питања у вези с спорним територијама, акваторијама и уопште проблемима у вези с границама између новонасталих држава чemu треба приодати све већи утицај геополитичких, геостратешких, геоекономских и геокултуролошких интереса Истока и Запада и њихово преламање управо у простору Западног Балкана и сл, ни на који начин не упућује на геополитички стабилност овог региона.

the institutional framework of Bosnia and Herzegovina, Albanian separatism in west Macedonia and potentially south Serbia, which does not exclude potential Albanian separatism in Montenegro. Furthermore, the multiethnical region of southwest Serbia is a geopolitically sensitive area, which may also be inferred for some parts of Vojvodina. In addition, the pending economic and social problems, a whole range of complex and unaddressed matters of disputable territories, aquatoriums, and borderlines in general among the newly-formed states, the growing geopolitical, geostrategic, geoeconomic, and geocultural interests of East and West and their amalgamation within the west Balkans region all together indicate the lack of geopolitical stability of this region.

ГЕОПОЛИТИЧКИ ПРОЦЕСИ У ПРОСТОРУ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА У КОНТЕКСТУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ И НОВОГ СВЈЕТСКОГ ПОРЕТКА

Савремени геополитички процеси у простору Западног Балкана у највећој мјери одређени су процесом глобализације и тежњом ка новом светском поретку, чemu треба приодати снажан утицај европских интеграција у форми одговарајућих регионализама. У овом простору, који чини геополитичко чвориште и геополитички крст (Илић, 1994), сучељавају се различити утицаји и преплићу различити интереси. Након деведесетих година прошлог вијека, па све до данас, кјлучни утицаји на геополитичке процесе у простору Западног Балкана артикулисани су циљевим глобализма и интересима САД, а затим њених савезника у форми ЕУ са Њемачком на челу. Р. Гњато (2011) анализира узроке и посљедице процесе глобализма, суштину и смисао новог светског поретка, те утицај поменутог процеса на геополитичке процесе у простору бивше СФР Југославије. Поменути аутор наглашава да глобализам има историјски континуитет и да се огледа у настојању великих европских

GEOPOLITICAL PROCESSES IN WEST BALKANS WITHIN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION AND NEW WORLD ORDER

Modern geopolitical processes in West Balkan have largely been determined by the process of globalization and interests of new world order along with a strong impact of European integrations via the appropriate regionalisms. This region is both a geopolitical knot and geopolitical cross (Илић, 1994) where geopolitical, geostrategic, cultural, civilization, and finally geoeconomic interests collide. Ever since 1990s up to now, the key impact on geopolitical processes in west Balkans are articulated by the interests and globalism goals of USA in alliance with EU headed by Germany. R. Gnjato (2011) analyzed the basic generators of globalism and the essence of new world order with a special focus on their impact in West Balkan and its disintegration followed by a violent breakup of SFR Yugoslavia. The author stated that globalism in form of a new world order had its historical continuum reflected in attempts of powerful European countries to

слила да створе свијет заснован на својим моралним, културолошким и цивилизацијским вриједностима. Несумњиво, у ХХ и ХХІ вијеку улогу носиоца глобализма имају САД (Гњато, 2011, стр. 20–21). Свакако, циљ глобализма је униполарни свијет, односно нови светски поредак, а његова суштина се огледа у могућностима финансијских, интелектуалних, политичких и научних елита да креирају свијет према својим нахођењима и моралним и цивилизацијским мјерилима. У том контексту, САД своју улогу предводника процеса глобализације виде као „природни закон, по коме се спонтано јавља земља која има моћ, жељу и интелектуалну и моралну тежњу да обликује свет према својим вредностима“ (Марковић, 1997, стр. 52). Поред наведеног, модел новог светског поретка и подразумијевана контрола над простором Западног Балкана може се посматрати у контексту геополитичке доктрине Хартланд–Римланд, која има за циљ пуну контролу простора око Русије, са циљем елиминисања њених стратешких интереса. Дезинтеграциони процеси отпочети крајем ХХ вијека, који нису мимоишли простор Западног Балкана, у функцији су реализације поменуте доктрине, а у сврси успостављања новог светског поретка (Avramov, 1997, стр. 82–83).

Студиозну анализу утицаја глобализације на простор Балкана уопште, даје Љ. Митровић (2007), и наводи да „у контексту савремених друштвених промена и Балкан се, падом Берлинског зида и имплозијом социјализма (1989), нашао у процесу геополитичке транзиције. Наиме, померањем политичке границе дубоко на Исток, избила је у први план културолошка подела на западно хришћанство, с једне, и источно хришћанство и ислам с друге стране. Уместо једног берлинског зида, ничу нови покретни и свуда су сукоби у свету... настала су нова политички трусна подручја“ (Mitrović, 2007, стр. 37). Исти аутор анализира стварне разлоге и генераторе дезинтеграционих процеса у простору Западног Балкана а у контексту глобализма и тежњи ка новом светском поретку и закључује да би било површно посматрати распад бивше Југославије

create a world based upon their own moral, cultural, and civilization values. USA took over the leader part in XX and XXI centuries (Гњато, 2011, p. 20–21). Certainly, the goal of globalism is a unipolar world, i.e. a new world order, and the essence lies in opportunities of financial, intellectual, political, and scientific elites to create a world of their own moral and civilization standards. In this regard, USA believes that its part as a globalization leader is the result of a natural law according to which there is a spontaneous emergence of a country that has the power, aspiration, intellectual, and moral ambition to create the world in compliance with its own wish (Марковић, 1997, pp. 52) In addition, the new world order comprises the control over the West Balkan, which may further be considered within the context of Hartland–Rimland political doctrine targeting at a full control over Russia in order to eliminate its strategic interests. The processes of disintegration that started in late XX century included the West Balkan and aimed at the realization of the aforementioned doctrine in order to set the new world order (Avramov, 1997, pp. 82–83).

Lj. Mitrović (2007) analyzed the general impact of globalization in the Balkan and said that „within the context of modern social changes, the Fall of Berlin Wall, and the implosion of socialism (1989) the Balkan found itself in the process of geopolitical transition. Namely, as the political borderline shifted eastward there was an outbreak of cultural division into western Christianity on one side and eastern Christianity and Islam on the other. The Berlin wall was replaced by new mobile walls and clashes all over the world...and the new politically unstable focal points emerged (Mitrović, 2007, p. 37). Within the framework of globalism and new world order, the author inferred that it would be superficial to observe the breakup of SFRY only within the context of its ethnical heterogeneity.

Evidently, the key geopolitical processes that affected disintegration and caused a

кроз њену етничку хетерогеност као главни узрок сукоба.

Очito, кључне геополитичке процесе са реперкусијама на дезинтеграционе који су довели до насиљног распада бивше СФР Југославије и настанак низа релативно малих држава и државица, треба прије свега посматрати у контексту геополитичких циљева глобализма, укључујући у одређеној мјери интересе европских регионалзама, прије свега ЕУ имајући при том у виду само интересе водећих земаља ове политичке и економске асоцијације. Наравно, како је то већ претходно наглашено, процес дезинтеграције бивше СФР Југославије, из низа културолошких, цивилизациских па и савремених геополитичких разлога, као што је то чинио кроз историју дугу скоро хиљаду година, у пуном капацитetu, подржао је Ватикан. Из сличних разлога дезинтеграционе процесе у простору Западног Балкана односно бивше Југославије снажно је подржала Турска, те низ екстремних исламистичких земаља. Без сумње та подршка, током разарања бивше СФРЈ и након успостављања нових државних субјективитета, оставила је дубоког и неизбрисивог трага у већини новонасталих земаља. Претходно поменути утицаји, нарочито током 1995. године, подстакли су насиљне миграције на етничком принципу, најинтензивније у Хрватској из које је протјерано преко 300000 Срба уз прећутну сагласност представника УН који су „чували“ заштићене зоне тј. српске етничке територије у границама данашње Хрватске. Насилне миграције и егзодус Срба из српских етничких територија бивше Социјалистичке Републике Хрватске (сјеверне Далмације, Лике, Баније и Кордуне, Славоније), на којима Срби живе у континуитету идентично осталим дијеловима српског историјског и етничког простора у Западном Балкану, уважавајући чињеницу етапних тзв. метанастазичких кретања подстакнутих различитим политичким интересима а нарочито за вријеме Угарске и Аустро-угарске окупације, за вријеме насиљног распада бивше СФРЈ подржале су снаге НАТО и на тај начин пресудно доприњеле остварењу „хрватског сна“ – „трећину Срба

violent break-up of former SFR Yugoslavia resulting in minor new states, shsould be regarded wthin the context of geopolitical goals of globalism, EU above all, bearing in mind only the interests of the leading countires of this economic and political association. As we have mentioned earlier, disintegration of SRF Yugoslavia was supported by Vatican due to different cultural, civilization, and modern geopolitical reasons. For similar reasons, the disintegration was supported by Turkey and a whole range of extremitic Islamic countries. Undoubtedly, this support has left deep traces in most newly-formed countries after the SFRY break-up. All these impact, especially in 1995, caused violent ethnical migrations, which were most intensive in Croatia where more than 300, 000 Serbs were displaced with a silent approvement of UN representatives who “held” the protected zones, i.e. Serbian ethnical territories in modern Croatia. Violent migrations and Serbian exodus from Serbian ethnical territories in former SR Croatia (north Dalmatia, Lika, Banija and Kordun, Slavonia) -where the Serbs had been living continuously as in other parts of Serbian hystoric and ethnic space in west Balkans – but bearing in mind the fact of so-called stage or methanastasic movements due to different political impacts during the Austro-Hungarian occupation and SFRY break-up supported by NATO, all had a crucial role in achieving “Croatian dream” of “killing one third of Serbs, converting one third into Catholicism, and displacing one third abroad”. One such position of the West towards the Serbian nationa interests caused (1995) the disappearance of the Republic of Srpska Krajina, which had been constituted in the Serbian ethnic space in modern Croatia in 1991. Practically, the compatible interests of gobalism on one side and European regionalism headed by Germany on the other supported by hystorical and modern interests of Vatican destracted former Yugoslavia and founded a whole range of minor states. These impacts opened a path for new geopolitical processes within the newly-formed states

побити, трећину покатоличити а трећину протјерати“. Такав однос Запада у односу на српске националне интересе довео је (1995. године) до нестанка Републике Српске Крајине, конституисане 1991. године на српском етничком простору у границама бивше СР Хрватске. Практично, компатибилни интереси глобализма, с једне, те европских регионализама на челу са Њемачком, додатно подстакнутом историјским и савременим разлогима Ватикана, с једне те ислама, с друге стране, разорили су бившу Југославију и успоставили низ мањих држава. Поменути утицаји отворили су пут новим геополитичким процесима у оквиру новонасталих држава, специфичним односима између новонасталих држава и њиховом позиционирању у односу на шире регионално окружење укључујући и позиционираност у односу на кључне факторе глобализма.

ДЕЗИНТЕГРАЦИЈА НА ПРИНЦИПУ БАЛКАНИЗАЦИЈЕ

Након 1991. године, Западни Балкан, прецизније речено бившу СФР Југославију, на унутрашњем плану, обиљежили су супротстављени национални, етнички, културолошки и низ осталих интереса, нарочито геополитичких. Супротстављени интереси веома брзо су прерасли у отворене сукобе који су довели до разарања заједничке државе и настанка нових државних субјективитета. Неријешена, половинично ријешена и наметнута „рјешења“, мање или више, оптерећује све новонастале државе, подгријевају старе и генеришу нове проблеме који, у цјелини посматрано, одражавају геополитичку реалност на Западном Балкану и смисао појма *балканизација*. Наиме, комплексан и по много чему специфичан географски положај Западног Балкана, дефинисан сложеним историјским детерминантама, укључујући и детерминанте савременог развоја, оставио је крупне последице у етнодемографском, демографском, националном, културолошком, социо-економском и просторном развоју

and caused specific relations among these countries and their position in regard with a wider region including the key factors of globalism.

DISINTEGRATION BASED UPON BALKANIZATION

After 1991, the west Balkans, i.e. former SFR Yugoslavia, suffered internal opposed national, ethnic, cultural and other interests, especially geopolitical ones. The opposed interests quickly turned into clashes resulting in the break-up of the joint state and formation of new countries. Unaddressed and imposed “solutions” to some extent burden the newly-formed states and generate new problems, which generally affect the geopolitical reality of west Balkans and idea of *balkanization*. Namely, the complex and specific geographical position of the west Balkans, defined by intricate historical determinants including the modern development, has had large consequences on ethno-demographic, demographic, national, cultural, social-economic, and spatial development of the Serbs, who are the largest population in the region. Furthermore, centuries of artificial ethnogenesis and cultural assimilation of the Serbian people produced new nations (Macedonian, Montenegrin, and Bosniac, and

Срба, најбројнијег и најраспрострањенијег народа у том простору. Наиме, вишевјековне вјештачке етногенезе и културне асимилације на рачун српског народа продуковале су нове нације (македонску, црногорску, бошњачку, а у значајној мјери увећале хрватску и словеначку) (Гњато и Станојевић, 2012, стр. 1–24). Поменути, у бити насиљни процеси, кључна су препоставка специфичних геополитичких интереса новоформираних нација, суштински супротстављених интересима народа из којег су настали. Такође, масовна страдања и прогон српског становништва, углавном из геопростора данашње Хрватске, укључујући вјековно страдање и прогон Срба из простора Косова и Метохије и неких дијелова Босне и Херцеговине, продукovala су све могуће антагонизме између различитих народа и етноса у поменутом простору. Снажну културну асимилацију, прогон и страдање претрпио је српски народ у простору западне Македоније и сјеверне Албаније. Поменути процеси у форми културне асимилације, вјештачких етногенеза, масовних страдања, насиљних миграција, супротстављених геополитичких и културолошких интереса и сл., одражавају смиасо појма *балканизација*. У вези с овим, утицајни српски географ М. Грчић (2007) балканизацију дефинише као геополитичко својство Балкана у смислу нестабилности геополитичких структура које геополитичку ситуацију чине нејасном и непредвидивом (Грчић, 2007, стр. 29). Кључне генераторе балканизације види у пет парадигми. Прва парадигма (*географска парадигма*) заснована је на особинама прожимања, спајања и приступачности, с једне, те изоловања и одвајања, с друге стране. Ове особине су балканском простору дале прелазни (евроазијски) карактер и условиле формирање малих и хетерогених геополитичких и политичко-територијалних форми. Друга парадигма има цивилизацијски карактер (*цивилизацијска парадигма*) и везана је за Хантингтонову теорију сукоба цивилизација (ibidem, стр. 30–32). С. Хантингтон (2000) поистовијећује цивилизације са религијама. Овим је сасвим јасно да се у простору Западног

largely increased the population of the Croats and Slovenians) (Гњато и Станојевић, 2012, pp. 1–24). These essentially violent processes are the key factor of specific geopolitical interests of the newly-formed nations, which directly oppose the interest of the nation they resulted from. In addition, massive victims and dislocation of Serbian population – from the geospace of modern Croatia, including the centuries of dislocation from Kosovo and Metohia and some parts of Bosnia and Herzegovina – produced potential antagonism among different peoples and ethnos within this region. There is also the powerful cultural assimilation, dislocation, and victims from which the Serbs have been suffering in west Macedonia and north Albania. The processes of cultural assimilation, artificial ethnogenesis, violent migrations, and opposed geopolitical and cultural interests reflect the idea of *balkanization*. Hence, M. Grčić, a distinguished Serbian geographer (2007) defines the essence of balkanization as a geopolitical capacity of the Balkan with all its unbalanced geopolitical structures, which make the geopolitical situation vague and unpredictable (Грчић, 2007, pp. 29). The same authors believe that there are five paradigms crucial for this geopolitical process. The geographical paradigm is based upon the interferences, merging, and accessibility on one side and isolation and separation on the other. It was these characteristics that provided the Balkan with the transitional (Euroasian) quality and led towards the formation of relatively small geopolitical forms. The civilization paradigm is in close connection with Huntington's Theory of the clash of civilizations (ibidem, p. 30–32). S. Huntington (2000) identifies civilization with religion, which is manifested within the Balkan area, i.e. West Balkan in particular. Within this context, West Balkan represents the borderline between the western (Roman Catholic) and eastern (Orthodox-Byzantine) cultural circles. This area typical of centuries of civilization clashes (i.e. religious clashes)

Балкана кроз дугу историју одвијају сукоби на религијској основи. Уствари, Западни Балкан је гранични простор између западног (римокатоличког) и источног (православно-византијског) културног круга и чини стару границу између аустроугарске и отоманске империје. Као што смо претходно утврдили специфичан положај, као гранично подручје источног и западног културног круга има дио Хрватске и дио Србије. За разлику од Хрватске, која сваким даном на рачун мањинских етноса, нарочито српског, постаје све више „цивилизацијски“ Западна односно католички хомогенија, Србија, односно њен сјеверни дио АП Војводина, у цивилизацијском смислу, задржава црту прелазног карактера, што је у геополитичком смислу чини недовољно артикулисаним. По Хантингтону, наведена граница међу цивилизацијама значила би и источну границу Европске уније, католичанства и уопште „западног свијета“ (Хантингтон, 2000, стр. 176–178). Условно, трећа парадигма је геостратешка (*геостратешка парадигма*) и тиче се изузетно значајног положаја Западног Балкана. С тим у вези, З. Бжежински (1999) каже да „традиционални Балкан представља потенцијалну геополитичку награду за европску супремацију“ (Bžěžinski, 1999, стр. 117). Историјска борба за геостратешко преимућство на наведеном простору (између аустроугарске империје, отоманске империје и Русије) може да се пренесе и у данашње вријеме где главну ријеч воде САД, где се процес балканализације пројектује у складу са интересима новог светског поретка. Четврта парадигма (*историјска парадигма*) огледа се у формирању односа господара, вазала и непријатеља у сложеним историјским процесима, који су између осталог генерисали и појачавали процес балканализације. Напослијетку, пета парадигма – *теорија социокултурних система*, подразумијева Балкан као „тампон“ зону између разједињених социокултурних простора Запада и Истока (Грчић, 2007, стр. 32–33).

Дакле, *балканизацију* дефинише негативно значење у смислу политичко-територијалне уситњености, етничке и религијске

symbolizes an ancient borderline between Austro-Hungarian and Ottoman Empire. As we have already inferred, parts of Croatia and Serbia have represent the borderline between eastern and western cultural circles. Unlike Croatia, which is becoming a true western „civilization“ at the account of its ethnical minorities, especially the Serbs, Serbia and its northern part IP Vojvodina preserves the character of a boundary civilization, which geopolitically makes it inadequately articulated. From the civilization point of view, it is the eastern borderline of European union, Catholicism, and „western world“ in general (Хантингтон, 2000, pp. 176–178). Conditionally, the third paradigm is geostrategic (*geostrategic paradigm*) and refers to the extremely relevant position of the west Balkans. Thus, Z. Bžěžinski (1999) concludes that „the traditional Balkan represents a potential geopolitical medal for the European supremacy“ (Bžěžinski, 1999, pp. 117). The historical battle for the geostrategic control over this area (among Austro-Hungarian, Ottoman Empire, and Russia) may be transferred into modern time in which USA is in charge and the process of balkanization takes place in compliance with the interests of the new world order. The fourth paradigm (*hystorical paradigm*) reflects itself in the formation of the master-vassal-enemy relationships throughout the complex historical processes, which generated and hastened the process of balkanization. Finally, the fifth paradigm (*theory of social-cultural systems*), regards the Balkan as a „buffer“ zone between the divided social-cultural areas of the West and the East (Грчић, 2007, p. 32–33). Therefore, *balkanization* has negative connotations with reference to its political-cultural split, ethnical and religious intolerance, and the permanent foreign impact on the key geopolitical issues. Within modern geopolitical circumstances and latent disintegrations of the west Balkans, balkanization negatively rises as a process that leads towards the model of

нетрпељивости и перманентног утицаја страног фактора у рјешавању кључних геополитичких питања. У савременим геополитичким околностима и латентним дезинтеграцијама ионако уситњеног простора Западног Балкана, балканализација се у негативном контексту намеће као процес који доводи до модела трајне уситњености политичко-територијалних система организације и константне геополитичке нестабилности. С тим у вези, балканализација достиже свој врхунац у савременом, од Запада наметнутом, насиљном процесу губљења суверенитета Србије над дијелом своје територије. Суспендовање суверенитета Републике Србије над дијелом своје међународно признате територије у области Косова и Метохије, угледни српски географ М. Радовановић (2007) види као подстицање процеса балканализације европског Југоистока у његовом најгорем облику. С тим у вези, поменуту аутор закључује да „кардиналну грешку започету реконструкцијом бивше Југославије у знаку етничких и грађанских ратова, треба извести до краја, до крајњих консеквенција и апсурда. Тиме се балкански кошмар ограничава и усрещређује на Западни Балкан, у заблуди да се његове рефлексије неће пренети на суседне области Југоистока. Да ли је у питању смишљена геополитика хаоса, или су по среди цинизам и осиност великих сила, или и једно и друго – показаће близка будућност која већ тангира не само Србију, већ паралелно и Босну и Херцеговину и оба њена ентитета, Црну Гору, посебно Македонију, не мимоизазећи Хрватску...“ (Радовановић, 2007, стр. 15).

САВРЕМЕНИ ГЕОПОЛИТИЧКИ ПРОБЛЕМИ ЗЕМАЉА ЗАПАДНОГ БАЛКАНА

Земље Западног Балкана карактерише латентна геополитичка нестабилност артикулисана у облику дезинтеграционих процеса прикривених паралелним процесима интеграције. Р. Гњато (2011) издваја факторе на којима се заснивају савремени геополитички

permanent size degradation of political-territorial systems of organization and constant geopolitical instability. Hence, balkanization has reached its peak through the imposed Serbian sovereignty loss over a part of its territory. Thus, a temporary loss of sovereignty of Republic of Serbia over a part of its internationally recognized territory within the Kosovo and Metohia area. M. Radovanović, another distinguished Serbian geographer (2007), regards this problem as an encouragement of the balkanization process within European South-East in its worst form. The same author infers that „the crucial mistake started with the reconstruction of former Yugoslavia through ethnic and civil war should be completed until the highest consequences and absurd. Therefore, the Balkans nightmare focuses on the west Balkans, and it is wrong to think that it will not affect the neighboring areas in Southeast. The nearby future that affects not only Serbia but also Bosnia and Herzegovina with its entities, Montenegro, Macedonia, and Croatia will show whether it is a well created geopolitics of chaos or cynism and power exercise of great forces, or maybe both....“ (Радовановић, 2007, pp. 15).

MODERN GEOPOLITICAL PROBLEMS OF WEST BALKANS COUNTRIES

Nowadays, countries of West Balkan are characterized with the latent geopolitical instability articulated via the processes of disintegration, which are being disguised by the pending integration processes. R. Gnjato (2011) outlines the factors upon which the modern geopolitical processes within this

процеси у овом простору. „Геополитички процеси, било глобални, регионални или локални, почивају на различитим геополитичким интересима и факторима који дефинишу њихов карактер и интензитет. Без сумње, ти процеси почивају на географским, историјским и савременим факторима развоја“ (Гњато, 2011, стр. 18). У целини посматрано, све новонастале државе у простору бивше Југославије оптерећене су низом општих али и посебних геополитичких и укупних развојних проблема.

Република Хрватска је своју геополитичку стабилност и укупне социоекономске развојне процесе дефинисала на бази интеграције у европске и евроатлантске савезе, ЕУ и НАТО. Иако, унутрашњу геополитичку стабилност нарушава неприхватљив статус српске заједнице, која је након 1991. године, са нивоа конститутивног народа сведена на ниво националне мањине без елементарних мањинских права (права на језик, писмо, институције културе, финансијски подстицај и сл.). Геополитичку стабилност и положај српског народа у Хрватској угрожава државна политика која онемогућава остварење основних грађанских права протераних Срба током ратних дешавања 1991–1995. године.

Потенцијално, узроци одређеним геополитичким процесима, у датим геополитичким околностима, у Републици Хрватској могу бити генерисани историјским правима одређених националних заједница, нпр. италијанске у Истри и Далмацији. Но реални проблеми, са неизвјесним исходом, већ се тичу неријешених пограничних (територијалних и акваторијалних) спорова са Словенијом, Босном и Херцеговином и Црном Гором као и са Србијом. Додатни проблеми геополитичке природе са неизвјесним исходом, на релацији Република Хрватска – Република Србија, а простиру из чланства Хрватске у ЕУ и НАТО-у, у сваком моменту могу бити подстакнути интересима глобализма и европских регионализма, уколико се процијени да је то у њиховом интересу. Такав сценариј имао био балканску димензију с реперкусијом на глобалне

area are based. These processes, which are „global, regional, and local rest upon different geopolitical interests and features that characterize their nature and intensity. Undoubtedly, these processes recline on geographical, historical, and modern factors of development“ (Гњато, 2011, pp. 18). Generally, all the newly-formed states within former Yugoslavia territory are burdened by a range of general and specific geopolitical and total development issues.

Republic of Croatia based all its geopolitical stability and total social-economic development upon the European and Euroatlantic integration, i.e. EU and NATO. Nevertheless, its inner geopolitical stability is being affected by the unacceptable geopolitical status of Serbian population, who degraded from being a full constitutive people to a national minority in the newly-formed Republic of Croatia after 1991, in which they fail to meet their basic civil rights such as the linguistic right, educational system, cultural institutions, the right on property return for the Serbian refugees, etc. Geopolitical stability and the position of the Serbs are further impaired by the state politics, which disables basic civil rights of the Serbs dislocated in 1991-1995 periods.

Similar issues may be triggered by the historical rights of certain national communities in modern Croatia (e.g. the Italian community in Istria and Dalmatia). But real problems refer to unsolved issues of borderlines (territorial and aquatorium) with Slovenia, Bosnia and Herzegovina, Montenegro, and Serbia. Additional geopolitical issues between Republic of Croatia and Republic of Serbia are due to Croatian EU and NATO memberships, which may at any time be prompted by the interests of globalism and European regionalism if necessary. One such scenario would affect the whole of Balkans and consequences would be global in case of foreign interference in the Balkans conflict.

Nowadays, Croatian strong geopolitical

односе и укљученост у балкански конфлікт.

У данашње вријеме Хрватска остварује снажан геополитички и свеукупан утицај на развојне процесе у Босни и Херцеговини. Тај утицај, у геополитичком смислу, подразумијева нови модел територијалне организације БиХ, што, без сумње, додатно компликује изузетно сложене геополитичке односе у овој држави, утемељене на супротстављеним цивилизацијским и културолошким интерсима њених народа. Но, хрватско мијешање у унутрашње „ствари“ БиХ, у ово вријеме, не оптерећује међудржавне односе, јер кључни интереси глобално најмоћнијих геополитичких фактора подразумијевају овакво стање (*ibidem*, стр. 22–23).

Босна и Херцеговина, у консталацији унутрашњих и спољних геополитичких утицаја, оптерећена је низом сложених геополитичких и укупних развојних проблема. Њена сложена структура и међусобно супротстављени интереси њених конститутивних народа, укључујући и сложену територијалну организацију (два ентитета: Република Српска; Федерација БиХ и у оквиру ње десет кантона; Дистрикт Брчко) сталан су извор латентних и потенцијално отворених сукоба. Интерес Срба везан је за очување Републике Српске са свим надлежностима дефинисаних одговарајућим уставним рјешењима. Интерес Хрвата у БиХ везан је за кантонални модел организације државе (на етничком принципу), с тежњом ка новом ентитету са хрватском етничком већином. Интереси Бошњака везани су за формално укидање ентитета и стварање унитарне државе, у којој би чинили етничку већину, што би пресудно утицало на унутрашњу и спољњу политику државе. Дистрикт Брчко издвојен је као посебна административно-територијална цјелина која, у правном али и функционалном смислу, нарушава територијални интегритет Републике Српске (*ibidem*, стр. 23). У одређеним геополитичким околностима, Дистрикт Брчко, може бити узрок тешко предвидивим процесима на локалном и регионалном нивоу с могућношћу ширења на регионално окружење.

У погледу глобалних и регионалних

impact on development issues in Bosnia and Herzegovina is evident. Geopolitically, this impact refers to a new model of BiH territorial organization, which undoubtedly further complicates extremely complex geopolitical relations within this country that are based upon the opposed civilization and cultural interests of its nations. Still, Croatian interference in inner „matters“ of BiH at the moment does not burden the interstate relations because the key interests of globally most powerful geopolitical factors cause the current state of affairs (*ibidem*, pp. 22–23).

Due to constelation of internal and external geopolitical impacts, Bosnia and Herzegovinia is burdened by complex geopolitical and total development processes. Its complex structure and opposed interests of constitutive peoples including the complex territorial organization (two entities: the Republic of Srpska and BiH Federation with ten cantons, and Brcko District) are a constant source of latent and potentially open clashes. Actually, Serbian interests are connected with the preservation of Republic of Srpska, which is an entity with the authorities defined by the Dayton Agreement, Bosnia and Herzegovina Constitution, and Republic of Srpska Constitution. Geopolitical interests of BiH Croats target at a new organizational model of Bosnia and Herzegovina based upon the canton principle, or even better a formation of a third entity based upon the ethnical principle, i.e. Croatian one. On the other hand, Bosniac interest aim at the entity abolition and creation of a unitarian state in which the ethnical majority would be a key factor of both internal and foreign politics. Hence from the Bosniac point of view and their geopolitical interests, it is an attempt to essentially reshape the Constitution and the position of BiH constituent peoples. In accordance with the Dayton Agreement and BiH Constitution, Brcko District is a separate administrative-territorial unit that damages territorial integrity of Republic of Srpska to some extent (*ibidem*, pp. 23). Under specific

геополитичких односа и евентуалног чланства БиХ у европским и евроатлантским савезима, њен претходно дефинисан положај а нарочито унутрашња просторна и правноформална организација, претпостављају механизме који спречавају једностране одлуке конститутивних народа и појединачних ентитета. Овим је свим конститутивним народима у БиХ омогућена улога кочничара уколико одређени процеси и одређена хтјења нису у складу с њиховим националним интересима.

Република Србија, на унутрашњем и спољном геополитичком плану, оптерећена је бројним проблемима, неупредиово тежим у односу на геополитичке проблеме било које државе настале на простору бивше СФР Југославије. Ипак, кључни проблем тиче се *de facto* губитка суверенитета над дијелом националног простора, узрокованим једностраним проглашењем независности АП Косово и Метохија и признањем самопроглашене независности од низа држава света. У погледу оријентације ка европским и светским центрима моћи постоји лабав консензус по питању уласка Србије у ЕУ, док тај консезус по питању уласка у НАТО не постоји. Напротив, Србија, у реалним геополитичким околностима, има интерес да задржи неутралност у односу на НАТО. Међутим, због свог географског и геостратешког положаја, геополитичке позиционираности у односу на Исток и Запад, Србија је све више изложена притисцима и уцјенама Запада, како би се ставила у функцију његових интереса, интереса глобализма и тзв. новог светског поретка. Поменути притисци на Србију подразумијевају њено признање независности Косова и Метохије и „удаљавање“ од Русије, па чак и отворено супротстављање руским интересима у Србији и у простору Западног Балкана, што је за Србију и српски народ у целини неприхватљиво. Овакав став Србије у односу на Русију и њене интересе чини реалну претпоставку за још веће притиске и уцјене Запада. Зато, реално је очекивати отворену подршку Запада свим релевантним факторима у Србији који могу изазвати њену дестабилизацију, односно дезинтеграцију на

geopolitical circumstances, Brcko District may start processes on both local and regional levels with a potential expansion region-wide.

When it comes to global and regional geopolitical relations, the current Bosnia and Herzegovina organization means that there are mechanisms through which Republic of Srpska and the Serbian people may to some extent control the BiH processes of integration. This should refer to potential EU membership for Bosnia and Herzegovina, which political subjects in Republic of Srpska do not oppose. Nevertheless, there is an opposed opinion on BiH NATO membership. Furthermore, all BiH constitutive peoples may be a break if specific processes are not in compliance with their netional interests.

Republic of Serbia is burdened by different geopolitical issues that largely surpass its development processes. The key problem refers to the *de facto* sovereignty loss over its territory after the unilateral independency declaration of its autonomous province in Kosovo and Metohia. Speaking of geopolitical orientation towards the world largest centers of power, there is a wide public consensus on EU membership. Nonetheless, there is no agreement on NATO membership on the national level nor should it be expected. The resistance to NATO integrations is the direct consequence of NATO agression against FR Yugoslavia and the Alliance's role in the state breakup into Serbia and Montenegro; finally there is the unilateral recognition of so-called Republic of Kosovo by most EU countries, USA, and its followers. These actions viciously obused the UN Resolution on Kosovo and Metohia and violently deprived Serbia from its sovereignty over its own territory. Pressures over Serbia refer to recognition of Kosovo and Metohia independance and „deviation“ from Russia, and there is even evident opposition to Russian interests in Serbia and west Balkans, which the Serbs find unacceptable. One such position of Serbia to Russia and its interests are a safe ground for further

принципу сепаратизма мањинских етничких заједница и њихове територијалности. Ова се констатација односи на југ Србије са албанском етничком већином, југозапад Србије са знатним удејлом становништва исламске вјериописовијести, те енклаве у Војводини са мађарском етничком заједницом. Крајњи циљ Запада је натјерати Србију на послушност, ставити је у потпуности у функцију интереса глобализма и коначно једном заувијек ставити Балкан под пуну контролу, штзо би обезбиједило снажнији прдор глобализма на Исток, разарање Русије али и изнуђену подршку балканских народа и балканских држава америчком глобализму и тежњама ка унуполарном свијету. Но, то су само жеље и интерси Запада. Реалност је нешто драгчија и сасвим јасно показује незаустављив повратак Русије на Балкан, те застој глобализма и успоставу нових односа у западнобалканском и укупном балканском простору. Уствари, утицаји Русије и Запада у простору Западног Балкана отварају пут новим моделима геополитичке и територијалне организације.

Геополитичка стабилност бивше СР Македоније у великој мјери тиче се агресивне политике и сепаратистичких тежњи албанске националне заједнице, која захваљујући високом природном прираштају данас чини 30% укупне популације ове бивше југословенске републике (*ibidem*, стр. 25). Првенствено, угрожен је западни дио Македоније, у којој албански етнос чини преко 90% укупног становништва. Поменуте тежње дио су политичког пројекта на стварању тзв. Велике Албаније, озваниченог далеке 1878. године на засједању тзв. „Прве призренске лиге“. Додатни извор нестабилност ове бивше југословенске републике тиче се самог назива државе, неприхватљивог за Грчку из историјских и савремених разлога. Због тога, држава још увијек носи званичан назив „Бивша југословенска Република Македонија“. Такође, извор геополитичке дестабилизације на унутрашњем и на међудржавном плану, праћен промјењивим обимом укупних међудржавних односа, тиче се македонског језика, којег оспорава сусједна Бугарска. Трајан проблем

western pressures and blackmails. Hence, it is realistic to expect an open western support to all the relevant factors in Serbia, which may cause destabilization and disintegration based upon the principle of separatism of ethnical minorities and their territoriality. This particularly refers to south Serbia with Albanian majority, southwest Serbia with large Islamic population, and an enclave in Vojvodina with Hungarian ethnic community. The final goal of the West is to make Serbia obey interests of globalism and finally put the Balkans under control for good, which might provide free globalism breakthrough to the East, Russian break-up, forced Balkan support to American globalism and aspiration towards a unipolar world. But these are only western desires and interests. Yet, the reality is somewhat different and there is an evident unstoppable return of Russia to the Balkans along with the halt of globalism and setting of new relations in west Balkans and Balkans in general. Actually, impacts of Russia and the West in west Balkans open a path to new models of geopolitical and territorial organization.

Geopolitical stability in former FR Macedonia refers to the aggressive politics and separatistic aspirations of Albanian minority, which nowadays makes 30 percent of total population due to high birth rates (*ibidem*, pp. 25). Firstly, west Macedonia is threatened by Albanian majority of 90 percent. The aforementioned aspirations are caused by the political project of the creation of so-called Great Albania, official since 1878 „First Prizren League“. Instability of this former Yugoslavian republic is further impaired by the issues of the state's name, which is unacceptable for Greece due to both historical and modern reasons. Hence, the country still carries the official name of „Former Yugoslavian Republic of Macedonia“. Geopolitical destabilization is also affected by internal and international relations accompanied by problems of the Macedonian language challenged by Bulgaria.

македонске државе тиче се и самопроглашене аутокефалности „Македонске цркве“ што оспорава Српска православна црква. Но, суштински утицај на геополитичку стабилност Македоније има позиционираност државе у односу на интерсе америчког глобализма. Свако супротстављање америчким интересима па чак и изостанак подршке свим захтјевима усмјереним на дестабилизацију Русије и њено разарање за посљедицу би имало америчку подршку дезинтеграцији македонске државе. Из тих разлога Македонија је окренута ка европским и евроатлантским интеграцијама, што, у овом времену, колико толико стабилизује њерно унутрашње геополитичко стање.

Геополитички и укупни развојни процеси у Црној Гори, нарочито након њеног изласка из државне заједнице са Србијом (2006) „дефинисани су њеним евроатлантским путем, с једне, и унутрашњим факторима развоја, с друге стране. Пут ка међународном признању Црне Горе захтијевао је испуњење бројних захтијева тзв. међународне заједнице оличене у ЕУ, НАТО алијанси, а цијена независности, међународне подршке и могућег приступа евроатлантским интеграцијама плаћена је разбијањем државне заједнице са Србијом, 'удаљавањем' од Србије, признањем самопроглашене независности КИМ...“ (*ibidem*, стр. 25–26). Додатно, геополитичку стабилност Црне Горе потреса концептом грађанске државе која само привидно све њене етносе ставља у исти положај, а суштински протежира искључиво интересе етногене црногорске нације, настале из окриља српског националног бића (Гњато и Станојевић, 2012, стр. 15–19). Ова, етногена форама потире све историјске, културне и духовне вриједности српског народа у Црној Гори, и у исто вријеме чини извор дестабилизације политичких прилика у овој држави. Како би црногорска нација добила све елементе црногорског националног бића, и на тај начин додатно ојачала црногорска самосталност и државност, на сцени је процес формирања црногорске православне цркве и стицања аутокефалности. Такви покушаји, из веома разумљивих геополитичких разлога, имају пуну подршку

A permanent issue of Macedonia is a self-declared autocephaly of „Macedonian church“, which is being disputed by the Serbian Orthodox church. Essentially, Macedonian geopolitical stability is challenged due to its position in comparison with interests of American globalism. Each opposition and lack of support for American interests focused on destabilization of Russia would cause the American disintegration of Macedonia. Therefore, Macedonia supports European and Euroatlantic integrations, which at the moment helps preserve its geopolitical state of affairs.

Geopolitical and general development processes in Montenegro, especially after the departure from Serbia (2006) are „defined by its Euroatlantic path on one side and internal factors of development on the other. The international recognition of Montenegro requested meeting multiple demands of so-called international community via EU and NATO, and the price of independence, international support, and potential accession to Euroatlantic integrations was paid by splitting with Serbia, „deviation“ from Serbia, recognition of self-proclaimed Kosovo and Metohia independence, etc.“ (*ibidem*, pp. 25–26). In addition, geopolitical stability of Montenegro is affected by the concept of civic state, which only bluntly puts all its ethnoses in the same position, but essentially protects the interests of Montenegrin nations derived from the Serbian ethnos (Гњато и Станојевић, 2012, pp. 15–19). This ethno-genic form suppresses all the historical, cultural, and religious values of the Serbian people in Montenegro and causes destabilization of political affairs in the country. In order for Montenegrins to have all the elements of the Montenegrin national being and strengthen independence and statehood, there is a current process of formation of Montenegrin Orthodox church and autocephaly. These attempts are caused by reasonable geopolitical grounds and are fully supported by the West. Nevertheless,

утицајних фактора Запада. Међутим, крајњи циљ те подршке није просперитетна ни демократска Црна Гора. Напротив, циљ је дистанцирати Црну Гору од Србије, елиминисати српство и српске националне интересе у Црној Гори и спријечити „повратак“ Русије на њен простор. Другим ријечима, циљ је Црну Гору, по сваку цијену, ставити у функцију америчког глобализма. Зато, из угла америчких и осталих интереса Запада, сви геополитички процеси у Црној Гори имају апсолутну подршку уколико воде ка елиминацији српског и руског утицаја а поготово присуства у Црној Гори. Имајући у виду чињеницу да званична Црна Гора березервно, и на сваки могући начин, подржава политику америчког глобализма, поготово у односу на Србију и Русију, треба очекивати пуну подршку Запада започетим геополитичким процесима у овој држави, како на унутрашњем тако и на спољњем плану. То, између осталог, подразумијева, пуну подршку Црној Гори на њеном путу у НАТО.

У оквиру Западног Балкана Република Албанија представља промјењив фактор геополитичке стабилности. Практично, још од 1912. године кад су је основале водеће силе Запада, била је у функцији различитих геополитичких интереса и сфере утицаја. У периоду након разарања бивше СФР Југославије ова држава је под апсолутном контролом Запада, што потврђује и њено чланство у НАТО алијанси. Таква позиција и сталне тежње за проширењем државног територија на сусједне државе, допринијели су сецесији и самопроглашењу независности Косова и Метохије. Тежње ка геополитичком пројекту „Велика Албанија“, усмјереном прије свега на државотворни простор Србије, одражавају се и на геополитичку стабилност сусједне Македоније и подстицај сепаратизму албанског етноса у овој држави што би могло резултирати отцјепљењем западне Македоније насељене већинским албанским етносом. Слични процеси потенцијално су могући и у простору сјеверне Грчке и у Црној Гори уколико поменуте државе на било који начин доведу у питање интересе САД и интересе глобализма.

the support is not provided for the prosperous and democratic Montenegro. On the contrary, the goal is to expand the distance between Montenegro and Serbia, eliminate Serbian national interests in Montenegro, and prevent the “return” of Russia. In other words, the goal is to use Montenegro for American globalism at all costs. Hence, from the perspective of American and western interests, all geopolitical processes in Montenegro are supported if they will cause elimination of Serbian and Russian presence and impact in Montenegro. Bearing in mind the fact the official Montenegro provides full sustain to American globalism, especially when it comes to Serbia and Russia, we should expect full western support to initiated geopolitical processes in this country in both internal and external plans. Among other things, this refers to supporting Montenegro in NATO integration.

In west Balkans, Republic of Albania has been a changable factor of geopolitical stability ever since 1912 as the leading western countries founded it in order to sustain different geopolitical interests and spheres of impact. Ever since SFR Yugoslavia break-up, this country has been fully controlled by the West, which was confirmed by NATO membership. One such position and constant aspirations for territorial expansion caused the secession and self-proclamation of Kosovo and Metohia independence. The geopolitical project named “Great Albania” focuses on the territory of Serbia and affects geopolitical stability of Macedonia where separatists are supported in the idea of west Macedonia secession due to Albanian majority. Similar processes are possible in north Greece and Montenegro in case these countries affect interests of America and globalism. Simply, the unconditional obedience to western interest, USA at first place, of all west Balkan countries is the key to their “independence” and geopolitical stability.

Speaking of Albania and its geopolitical role in west Balkans, we cannot neglect

Једноставно речено, безрезервна послушност и потчињавање интересима Запада, првенствено интересима САД, свих западобалканских земаља чини кључ њихове „независности“ и геополитичке стабилности.

Кад је ријеч о Албанији и њеној геополитичкој улози у простору Западног Балкана не треба губити из вида снажан утицај Турске која се, из историјских, културолошких али све више и савремених геостратешких и економских разлога, настоји вратити на Западни Балкан (Танасковић, 2011). У том смислу треба тумачити утицај Турске на Албанију и снажну подршку албанским империјалистичким тежњама. У ово вријеме, интереси Турске у простору Западног Балкана сагласни су интересима утицајних фактора Запада, па отуд подршка САД и осталих земаља НАТО како Турском тако и Албанији. Практично, интереси Турске и Албаније и наравно Запада су апсолутно сагласни и усмјерени на слабљење српског фактора у простору Западног Балкана, кључног у процесу повратка Русије на Балкан, нарочито Западни. Практично, да би Западни Балкан био геополитички стабилан, посматрано из угла америчких интереса и интреса глобализма, потребно је додатно раздробити српски етнонационални простор, елиминисати сваку помисао о снажној држави српског народа у простору Западног Балкана, одвратити и суштински одвојити Србију и Републику Српску а ова два субјективитета и одвратити и одвојити а затим супротставити руским интересима у западнобалканском простору. Дакле, геополитичка стабилност Западног Балкана, из угла већ поменутих интереса Запада, подразумијева формалну и суштинску подршку свих западнобалканских држава америчком глобализму усмјереном, у овом моменту, на разбијање Русије а онда и осталих простора који се нађу на путу глобализма, све у циљу новог „униполарног свијета“.

the strong impact of Turkey, which has been trying to come back to the Balkans due to different historical, cultural, and modern geostrategic and economic interests (Танасковић, 2011). Hence, we should regard the Turkish impact in Albania and the strong support to Albanian imperialistic aspirations. Currently, interests of Turkey in west Balkans comply with the interests of the west, which accounts for the support that USA and other NATO countries provide for both Albania and Turkey. Practically, interests of Turkey, Albania, and the west aim at suppression of the Serbs in west Balkans and Russian comeback. In order for the west Balkans to be geopolitically stable from the American points of view, it is necessary to further deteriorate the Serbian ethnic-national space in west Balkans, separate Serbia from the Republic of Srpska, and eliminate each idea of a strong Serbian state in west Balkans. In addition, the Serbs should be opposed to Russian interests in the region. Furthermore, geopolitical stability of the west Balkans entails formal and essential support of all west Balkans countries to American globalism targeting at Russia deterioration in order to achieve the aim of a “unipolar” world.

ЗАКЉУЧАК

Западни Балкан је данас, као што је то био током вишевјековног историјског развоја, простор супротстављених геополитичких, геостратешких, геоекономских, културолошких и цивилизацијских интереса на глобалном и ширем регионалном плану. Крајем двадесетог вијека интереси глобализма и појединачни интереси Запада резултирали су разбијањем бивше СФР Југославије и настанком низа мањих држава, с циљем да се Западни Балкан ставити под пуну контролу и активно укључи у остварење циљева глобализма. Процес дезинтеграције бивше СФРЈ и настанак нових држава није остварио циљеве Запада. Зато је Западни Балкан поново у жижи интереса утицајних фактора Запада како би се извршио додатни притисак на „непослушне и неразумне“ запанобалканске народе. У таквом настојању Запад се суочио са новим изазовом – повратком обновљене и моћне „Нове Русије“ на Балкан.

CONCLUSION

As it has been during centuries of hystorical development, nowadays the west Balkans is the space of opposed geopolitical, geostrategic, geoeconomic, cultural, and civilization interests at both global and regional levels. In late 20th century, interests of globalism and individual interests of the West resulted in break-up of former SFR Yugoslavia and formation of new minor countries, the goal of which was to put the west Balkans under a full control of globalism. The process of former SFRY disintegration and formation of new states did not meet the goals of the West. Hence, the west Balkans is again in the limelight of the powerful factors of the West in order to perform new pressure over “disobedient and untolerable” peoples of the west Balkans. In these attempts, the West has been facing a new challenge – the return of renewed and powerful “New Russia” to the Balkans.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES:

- Avramov, S. (1997). *Postherojski rat zapada protiv Jugoslavije*. Veternik: LDI, стр. 1–450.
- Bžežinski, Z. (1999). *Velika šahovska tabla*. Podgorica: CID, стр. 7–200.
- Гњато, Р. (2011). Геополитички процеси и отворена питања новонасталих држава на географском простору бивше Југославије. *Зборник радова: Трећи конгрес српских географа*. Бања Лука: ГДРС, СГД, ПМФ Бања Лука, ГФ Београд, стр. 17–29.
- Гњато, Р., Станојевић, М. (2012): Геополитичке посљедице вјештачких етногенеза на простору бивше СФР Југославије. *Гласник*, бр. 16. Бања Лука: Географско друштво Републике Српске, стр. 1–24.
- Гњато, С., Станојевић, М., Гњато, Р. (2014): Геополитические проблемы государств, созданных на просторах бывшей СФР Югославии. *Вестник Ассоциации российских географов обществоведов*, vol. 3. Ростов-на-Дону: Ассоциация Российских географов обществоведов (АРГО), стр. 73–79.
- Гњато, Р., Станојевић, М., Гњато, С. (2015): Современные геополитические процессы на пространстве западных Балкан в контексте переопределения классической теории «центр–периферия». *Вестник Ассоциации российских географов обществоведов*, vol. 4. Ростов-на-Дону: Ассоциация Российских географов обществоведов (АРГО), стр. 137–149.
- Грчић, М. (2007). Геополитички смисао и бесмисао балканализације. *Зборник радова: Србија и Република Српска у регионалним и глобалним процесима*. Београд–Бања Лука: ГФ Београд, ПМФ Бања Лука, стр. 29–36.
- Грчић, М. (2013). Проблеми културног идентитета Балкана. *Гласник*, бр. 17. Бања Лука: Географско друштво Републике Српске, стр. 39–67.
- Илић, Ј. (1994). Геополитичке особености Балканског полуострва и српско питање – историјско-географски преглед. *Зборник радова Војно-географског института*. Београд: ВГИ, стр. 65–68.
- Марковић, М. (1997). Нови светски поредак. *Геополитичка стварност Срба*. Београд: Институт за геополитичке студије, стр. 52.

ГЕОПОЛИТИЧКА РЕАЛНОСТ У ПРОСТОРУ ЗАПАДНОГ БАЛКАНА GEOPOLITICAL REALITY WITHIN THE WESTERN BALKANS

Mitrović, Lj. (2007). Položaj i uloga Srbije i Republike Srpske u ključu geokulture i geopolitike globalizacije Balkana. *Zbornik radova: Srbija i Republika Srpska u regionalnim i globalnim procesima*. GF Beograd, PMF Banja Luka, str. 37–42.

Радовановић, М. (2007). Западни Балкан као геополитички појам – етнонационални, демополитички и геодемографски концепт. *Зборник радова: Србија и Република Српска у регионалним и глобалним процесима*. Београд–Бања Лука: ГФ Београд, ПМФ Бања Лука, стр. 13–16.

Танасковић, Д. (2011). *Неоосманализам – повратак Турске на Балкан*. Београд: Службени гласник, стр. 1–164.

Хантингтон, С. (2000). *Сукоб цивилизација и преобликовање светског поретка*. Подгорица: ЦИД, стр. 13–358.

УТИЦАЈ ИСТОРИЈСКИХ МИГРАЦИЈА НА НАСЕЉА И ПОРЕКЛО СТАНОВНИШТВО МАЧВЕ (ЗАПАДНА СРБИЈА)*

Мирко Грчић¹ и Љиљана Грчић

¹Географски факултет, Универзитет у Београду, Србија

Сажетак: Маčва је равничарски регион у северозападном делу Србије, који је због природних и геополитичких повољности за егзистенцију и безбедност, био стечиште миграционих струја из динарских брдско-планинских предела. Услед демографских и миграционих кретања Маčва је историјски била мултикултурална и мултиетничка средина, у којој су се дешавали сложени процеси етнокултурног прожимања и асимилације. Међутим, у историјском памћењу и народном предању, као и у неким елементима фолклора, менталитета и локалног идентитета, још увек су сачувани трагови из земаља порекла. У раду је посвећена пажња углавном пореклу становништва у Маčви стављеним у контекст друштвено-историјских и политичких збивања. Испитивањима на терену обухваћено је 35 насеља Маčве.

Кључне речи: антропогеографија, становништво, миграције, Маčва, Шабац, Србија.

Original scientific paper

INFLUENCE OF HISTORICAL MIGRATIONS ON THE SETTLEMENTS AND ORIGIN OF POPULATION IN THE MAČVA REGION (WESTERN SERBIA)*

Mirko Grčić¹ and Ljiljana Grčić

¹Faculty of Geography, Belgrade University, Serbia

Abstract: Mačva is the lowland region in the northwestern part of Serbia, which due to natural and geopolitical benefits for the existence and security, was the meeting place of migration from the current Dinaric hilly and mountainous areas. Due to the demographic and migratory movements Mačva has historically been a multicultural and multiethnic environment, which took place in the complex processes of ethno-cultural interaction and assimilation. However, the historical memory and folk tradition, as well as some elements of folklore, mentalities and local identity, are still remnants of the countries of origin. The paper is devoted attention mainly origin population in Mačva placed in the context of socio-historical and political events. Researching included 35 settlements of Mačva.

Keywords: anthropogeography, population, migration, Mačva, Šabac, Serbia.

УВОД

Миграциона кретања и насељавања од средине XV до средине XX века, утицала су на културне традиције становништва у региону Маčве. Изузетан значај за културно прожимање и психосоцијална својства становништва Маčве имале су етапне дуготрајне сеобе које

INTRODUCTION

Migrations and settlements from the middle of the fifteenth to the mid-twentieth century, affected the cultural characteristics and traditions of today's population in the area of Mačva. The extraordinary significance of cultural permeation and psychosocial

*Рад је резултат истраживања на пројекту 176017 Министраства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије
*This article is part of the project No. 176017, funded by Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia

Ј. Цвијић (1865–1927) означава посебним термином "метанастазичка кретања" (грч. "метанастазис" – мењање места становања). Досељеници из динарских предела напустили су висински појас између 1000 и 1500 м н. в., и настанили се у низији, где су се постепено културно асимиловали и изједначавали (Чулиновић-Константиновић, 1989). У својој првобитној постојбини били су сточари, а у новој области коју су насељили морали су се преоријентисати на ратарство, свињогојство и воћарство (шљиве). У том прилагођавању морали су се узајамно испомагати. Због тога су се насељавали у компактним групама. За дошљаке динарског порекла, чије је насељавање било компактно, карактеристичан је културни балкански патријархални образац. Он се ослања на три основна принципа - патрилинеарност, патрилокалност и поредак заснован искључиво на праву мушкарца (Kazer, 2002).

Ј. Цвијић је 1902. године, пред научне и интелектуалне кругове Србије поставио широки програм антропогеографских испитивања насеља и порекла становништва српских земаља, што је било изводљиво само организованим колективним радом ("од села до села, од куће до куће"). Извор података било је народно предање о пореклу и сродству, које се дуго одржавало међу досељеницима не само због динарског патријархалног обрасца, него и због узајамне помоћи и спречавања могућности родоскрнављења. Родовска група у Мачви носи назив фамилија. Исто као и у Јадру, овде је сродство било препрека за брак до деветог колена (Пантелић, 1964). Најдуже генеалогије родовских група данас сежу 9-10 генерација уназад, чак и до 300 година уназад, до заједничког претка. Све куће једне родовске групе налазиле су се у непосредној близини и чиниле су један сеоски заселак. Поједини засеоци називају се у Мачви шорови. Шор се састоји од низа кућа које припадају представницима једне фамилије, те обично носи име те фамилије (Филиповић, 1954; Радовановић, 1994).

Цвијић је на основу таквих података сачинио план за израду синтезних

characteristics of the population in Mačva had phased long-term migration that J. Cvijić (1865–1927) indicates as the specific term "*metanastasic movement*" (gr. "Metanastazis" – change of residence). Immigrants from Dinaric mountain regions left the altitudes between 1000 and 1500 m, and settled in the lowlands, where are finding one's cultural level (Чулиновић-Константиновић, 1989). In its original homeland were herders, but in the new area they settled had to be reoriented to farming and fruit growing (plums). In this adaptation had to mutually help each other. Therefore, they settled in compact groups. For newcomers from Dinaric mountain regions, whose settlement was compact, has been characteristic cultural Balkan patriarchal form. It relies on three basic principles - patrilineality, patrilocality and order based solely on the law of man (Kazer, 2002).

John Cvijić in 1902, in front of the scientific and intellectual circles of Serbia set up an program of anthropogeographic researching of settlements and origins of population in Serbian countries, which could only be done by organized collective work ("from village to village, from house to house"). Data source was folk legend about the origin and kinship, which has long held among immigrants not only because of the dinar patriarchal form, but for mutual help and prevent the possibility of incest. Tribal groups in Mačva carry the family name. Same as in Jadar region, this kinship is a barrier to marriage to the ninth knee (Пантелић, 1964). The longest genealogy clan-based group today reaches 9-10 generations ago, even 300 years back to a common ancestor. All houses of tribal group were in close and represented a rural hamlet. Some hamlets are called in Mačva – "šorovi". It consists of a number of houses belonging to the representatives of one family, and usually bears the name of this family (Филиповић, 1954; Радовановић, 1994).

Cvijić was based on such data compiled plan for making synthetic anthropological and geographical studies. Basic methods of his work were direct tests and observations

антропогеографских студија. Основни метод његовог рада су била непосредна испитивања и опсервације на терену, иако није запостављао ни методе посредног извођења закључчака. О томе говори и Џвиђева методолошка поставка проблема миграција: "за наша испитивања је важно сазнати све области које су у миграцијама учествовале, број исељеника, правац њихова кретања, утицај на становништво преко чијих су области прешли, као и етнографске процесе који су после миграција у матици и у новој области наступили" (Џвиђ, 1902; Радовановић, 1982).

Евалуација података на основу предања и очуване народне традиције родова о своме пореклу, архивске грађе, турских дефтера из XV и XVI века, Протокола шабачког магистратра (од 1808. до 1812. године), пописа кнежине мачванске из 1829. године и пописа лица и имовине среза мачванског и поцерског из 1863. године, обављена је у оквиру истраживачког пројекта Српски етнографски зборник – Насеља и порекло становништва, чији је оснивач Ј. Џвиђ. Овај материјал представља потенцијал за јединствену синтезу о пореклу становништва Мачве по насељима. Део резултата ових историјско-демографских истраживања као вредан извор сазнања, увршћени су у књигу "Мачва – историја, становништво", објављену крајем XX века, која се сматра важним миљоказом у истраживању порекла становништва Мачве (Васиљевић, 1996). То не значи да на тему о којој се расправља већ није било неких радова (Грчић и Грчић, 2002; Митровић, 1984; Ханџић, 1970; Тричковић, 1970). Ипак, порекло ширих слојева становништва, правци миграција и етапе насељавања још увек су недовољно расветљени. Истраживање тих питања представља циљ овога рада.

in the field, although he did not neglect the indirect methods of inference. This is also presented in Cvijić methodological problems of migration where he said: "in our tests, it is important to know all the areas that are involved in the migration, the number of immigrants, the direction of their movement, the impact on the population on whose fields were crossed, as well as ethnographic processes after the migration to nuts, and a new area of performances" (Џвиђ, 1902; Радовановић, 1982).

Evaluation of the data on the basis of traditions and preserved folk traditions families about their origin, archival material, Turkish registers from XV and XVI century, Protocol of Šabac magistrate (from 1808 to 1812), the census of Mačva districts from 1829 and the list of persons and property of Mačva and Pocerina area in 1863, was carried out in the framework of the research project of Serbian ethnographic anthology – Settlements and origins of the population, which was founded by J. Cvijić. This material is a potential for a unique synthesis of the origin of the population in Mačva by settlements. Some results of this historical-demographic research as a valuable source of knowledge have been included in the book "Mačva - history, population", published at the end of XX century, which is considered an important milestone in the exploration of the origins of the population in Mačva (Васиљевић, 1996). This does not mean that the topic under discussion but there were no papers (Грчић и Грчић, 2002; Митровић, 1984; Ханџић, 1970; Тричковић, 1970). However, the origin of broader layers of the population, migration routes and stages of settlement have not been sufficiently clarified. The study of these questions is the goal of this paper.

МИГРАЦИОНЕ СТРУЈЕ И ПОРЕКЛО
СТАНОВНИШТВА МАЧВЕ

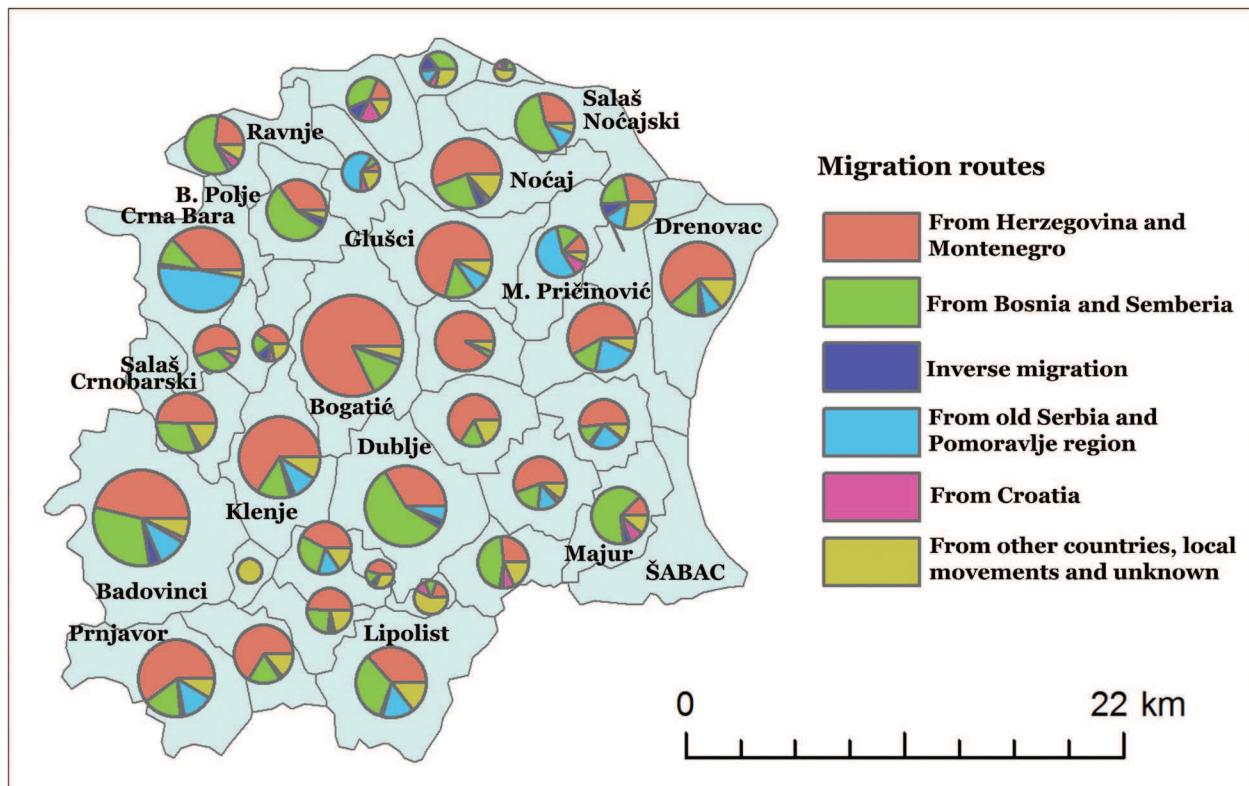
Досељавања у Мачву су била историјска константна, само различита по пореклу досељеника, узроцима и интензитету досељавања. Још у доба средњовековне српске државе, од XII века, у Мачву се насељавају сточарске заједнице влаха (слободних сељака, сточара, већином православне вере), који су увек били изложени асимилацији. После пада Деспотовине (1459), најзначајнији фактори сеоба са југа према северу били су "турски страх" и "гладне године". Најснажнији таласи сеоба долазили су из Динарских планинских предела (Шобајић, 1957). Насељеници су били власи, које су из региона динарских планина (Стари Влах) у ове опустеле пограничне крајеве примамила турска обећања о привилегије (Урошевић, 1962). Према попису влаха у Зворничком сандžаку (1527), у шабачкој нахији власи су насељавали 60 села. До 1533. године власима су биле укинуте повластице, и они су прешли на земљорадњу. Они су те године убележени у спахијски дефтер као обична земљорадничка рая (Ханџић, 1960).

Касније досељени слојеви могу се посматрати према периодима досељавања и према миграционим струјама. Јован Цвијић је разврстао миграционе кретања становништва на Балканском полуострву на неколико маркантних "струја" према пореклу миграната: динарску, косовско-метохијску, вардарско-моравску и струје које су прешле Саву и Дунав (настале од косовске и вардарске струје). Те струје су се кретале углавном дуж већих речних долина и сучељавале се, пројектале и асимиловале у северним деловима данашње Централне Србије, укључујући и Мачву. На основу грађе прикупљене теренским истраживањима у Мачви у периоду 1978–1980. године (Васиљевић, 1996), можемо сагледати заступљеност појединачних досељеничких струја по насељима и периодима досељавања, у погледу броја досељених родова (Таб. 1) и броја кућа (Карта 1).

MIGRATION ROUTES AND THE ORIGIN
OF POPULATION IN MAČVA

Immigrating to Mačva is a historical constant, but different in origin of immigrants, the causes and intensity of immigration. Since from the medieval Serbian state, from the twelfth century, in the Mačva was settled herding communities of vlach (status of free peasants, herders, mostly Orthodox faith), which have largely been subjected to assimilation. After the fall of the Serbian despots (1459), the most important factors of migration from the south to the north were "Turkish fears" and "lean years". The strongest waves of migration came from the Dinaric mountainous areas (Шобајић, 1957). The settlers were hairs, which are from the region of Dinaric mountain (Old Vlach) in this desolate border areas tempt the Turkish promises of privileges (Урошевић, 1962). According to the list of vlach in Zvornik sandžak (1527), in Šabac nahya hairs inhabited 60 villages. By 1533 strands were abolished privileges, and they move on agriculture. They are noted for that year in the Landowner defter as ordinary agricultural paradise (Ханџић, 1960).

Later settler's layers can be seen by the period of immigration and the migratory routes. John Cvijić was sorted migrations on the Balkan Peninsula in several prominent "power" according to the origin of migrants: the Dinaric, Kosovo-Metohija, Vardar-Morava and migration route that crossed the rivers Sava and Danube (resulting from the Kosovo and Vardar routes). These routes were moving mostly along major river valleys and are confronted, permeating and assimilated in the northern parts of present-day Central Serbia, including Mačva. Based on the materials collected during field research in Mačva in the period 1978–1980 (Васиљевић, 1996), we consider the representation of immigration routs settlements and periods of immigration, in terms of the number of immigrant families (Tab. 1) and the number of houses (Map 1).

Карта 1. Укупан број кућа досељеника од средине 17. до средине 20. века, по миграционим струјама
Map 1. The total number of houses of immigrants from the mid 17th to mid-20th century, according to the
migratory routes

МИРКО ГРЧИЋ И ЉИЉАНА ГРЧИЋ
MIRKO GRČIĆ AND LJILJANA GRČIĆ

*Табела 1. Заступљеност родова досељеничким струја према периодима насељавања
Table 1 The representation of immigrant families to the current settlement period*

Досељеничке струје Immigrant routes	Број родова према периодима насељавања Number of families of the periods of settlement									Укупно Total
	Крај XVII века End of XVII century	XVIII век XVIII century	Почетак XIX века Beginning of XIX century	Период 1829–1863 Period 1829–1863	Крај XIX и почетак XX века End of XIX and beginig of XX century	Између два св. рата Between two world wars	Број Number			
I Моравска I Moravian	/	3	10	3	/	/	/	16	1,5	
II Херцеговачко-црногорска II Herzegovina-Montenegrinian										
A) Црна Гора A) Montenegro	/	35	22	8	2	1	68			
1. Семберија 1. Semberija	/	1	2	/	/	/	/	3		
2. Јадар 2. Jadars	/	2	2	/	/	/	/	4		
3. Рађевина 3. Radjevina	/	1	/	1	/	/	/	2		
4. Азбуковица 4. Azbukovica	/	/	/	1	/	/	/	1		
5. Ужички округ 5. Užički okrug	/	1	/	/	/	/	/	1		
6. Подгорина 6. Podgorina	/	1	/	/	1	/	/	2		
Укупно Total	/	41	26	10	3	1	81	7,4		
B) Херцеговина B) Herzegovina	2	62	22	9	2	1	98			
1. Семберија 1. Semberija	/	11	2	/	/	/	/	13		
2. Босна 2. Bosnia	/	1	/	/	/	/	/	1		
3. Јадар 3. Jadars	/	5	1	/	/	/	/	6		
4. Рађевина 4. Radjevina	/	1	2	/	/	/	/	3		
5. Поцерина 5. Pocerina	/	1	/	/	/	/	/	1		
Укупно Total	2	81	27	9	2	1	122	11,2		

УТИЦАЈ ИСТОРИЈСКИХ МИГРАЦИЈА НА НАСЕЉА И ПОРЕКЛО СТАНОВНИШТВО МАЧВЕ (ЗАПАДНА СРБИЈА)
 INFLUENCE OF HISTORICAL MIGRATIONS ON THE SETTLEMENTS AND ORIGIN OF POPULATION IN THE
 MAČVA REGION (WESTERN SERBIA)

B) Херцеговачко-црногорска V) Herzegovina-Montenegrinian									
1. Ужице 1. Užice		9	7	4		2		3	25
2. Азбуковица 2. Azbukovica		2	/	/		1		3	6
3. Рађевина 3. Radjevina		1	13	6		4		4	28
4. Јадар 4. Jadar		19	20	19		13		12	83
5. Поцерина 5. Pocerina		2	6	/		11		10	29
Укупно Total		33	46	29		31		32	171
Укупно A+B+C Total A+B+C	2	155	99	48		36		34	374
III Босна III Bosnia	/	46	90	59		48		8	251
1. Семберија 1. Semberia	/	11	23	22		34		1	91
2. Бос. Крајина 2. Bos. Krajina	/	2	11	9		4		2	28
Укупно Total	/	59	124	90		86		11	370
IV Инверсне миграције IV Inverse migration									
1. Срем 1. Srem	/	6	11	6		3		2	28
2. Војводина 2. Vojvodina	/	/	1	/		15		5	21
3. Славонија 3. Slavonija	/	1	2	/		2		1	6
Укупно Total	/	7	14	6		20		8	55
V Суседне и друге области V Neighboring and other regions									
1. Посавина 1. Posavina	/	1	1	3		/		1	6
2. Тамнава 2. Tamnava	/	1	3	2		/		1	7
3. Колубара 3. Kolubara	/	/	1	1		/		/	2
4. Подгорина 4. Podgorina	/	6	8	2		1		2	19
5. Шумадија 5. Šumadija	/	2	2	2		/		/	6
6. Рудник 6. Rudnik	1	2	3	/		1		/	7
Укупно Total	1	12	18	10		2		4	47
									4,3

МИРКО ГРЧИЋ И ЉИЉАНА ГРЧИЋ
MIRKO GRČIĆ AND LJILJANA GRČIĆ

VI Стара Србија VI Old Serbia	/	/	1	1	/	/	2	
1. Косово 1. Kosovo	2	/	/	/	/	/	2	
2. Рашка 2. Raska	/	/	/	1	/	1	2	
3. Санџак 3. Sandžak	/	1	/	/	/	/	1	
Укупно Total	2	1	1	2	/	1	7	0,6
VII Србија VII Serbia								
1. Ниш 1. Niš	/	/	/	/	1	8	9	
2. Пирот 2. Pirot	/	/	/	1	1	3	5	
3. Поморавље 3. Pomoravlje	/	/	/	/	/	3	3	
Укупно Total	/	/	/	1	2	14	17	1,5
VIII Хрватска VIII Hrvatska	/	1	/	/	/	2	3	
1. Лика 1. Lika	/	5	/	4	4	9	22	
2. Далмација 2. Dalmacija	/	2	/	/	/	11	13	
3. Кордун 3. Kordun	/	/	1	/	/	1	2	
Укупно Total	/	8	1	4	4	23	40	3,6
IX Остале земље IX Other countries								
1. Македонија 1. Macedonia	/	/	/	/	/	1	1	
2. Бугарска 2. Bulgaria	/	/	/	/	6	/	6	
3. Русија 3. Russia	/	/	/	/	/	2	2	
4. Галиција 4. Galicia	/	/	/	1	/	/	1	
5. Мађарска 5. Hungary	/	/	/	/	/	1	1	
Укупно Total	/	/	/	1	6	4	11	1
X Локална премештања X Local migrations	1	6	5	4	1	17	17	1,5
XI Непознатог порекла XI Unknown origin	/	58	48	28	1	135	12,3	
Укупно/Total (%)	5 0,4%	246 22,5%	331 30,3%	218 20%	188 17,2%	101 9,2%	1089 100%	100%

Извор: По М. Васиљевићу, 1996.

Source: According to Vasiljević, 1996

На основу наведених истраживања, утврђено је да у 35 насеља у Мачви има 1089 родова и породица са 15903 кућа. Досељеничког становништва познатог порекла у Мачви је, у време испитивања 1978–80. године, било 954 рода са 15130 дома. Када се узму у обзир и досељеници непознатог порекла (773 куће), онда јасно произилази да у проучаваној области, као и у околним крајевима преовлађују досељеници. Зато није очувано стариначко становништво, које је ту живело "одувек, од памтивека". Такође, постоји већи број родова и домаћинстава (135 или 12,3% од укупног броја испитаних родова) који су у садашњим селима досељени, али се не зна одакле. Слој стариначког становништва се није одржао. О његовом постојању сведоче имена појединих стarih мачванских села. На пример, назив села Дреновац, није се мењао још од друге половине XIV века, када се наводи у Раваничкој повељи. Најстарије становништво Мачве, које потиче из XVII века, чини око 0,4 % укупног броја родова, чије је порекло испитано. Најстарије становништво се јавља у 3 мачванска села: Црна Бара, Узвеће и Клење (Васиљевић, 1996).

Динарска херцеговачко-црногорска струја

У укупном броју родова, досељеници из планинских предела Старе Херцеговине и Црне Горе, који памте да су се старином настанили у селима Мачве, најраспрострањенија су миграциона струја. Укупан број кућа херцеговачко-црногорске струје износи 7654 или 48.1% од укупног броја испитаних, од чега на XVIII век отпада 5569 или 73%. Ово потврђује Цвијићеву тезу да у подрињским и ваљевским крајевима преовлађују досељеници из Херцеговине и Црне Горе. Херцеговачка и херцеговачко - црногорско струја у укупном броју родова учествују са 34,3%. Мигранти пореклом из "старе Херцеговине", која је у доба херцега Стјепана средином XV века захватала и северозападни део Црне Горе, долазили су низ долину Дрине и насељавали се у ширем Подринско-посавском пределу. Из босанских

Based on these studies, it was found that in 35 villages in Mačva region has 1089 genders and families, with 15903 houses. The immigrant population of known origin in Mačva had at the time of the test 1978-80 year, 954 genders, with 15130 homes. When taking into account the settlers of unknown origin (773 houses), then it is clear that for the study area, and the surrounding area immigrants predominate. So it is not preserved old population, which lived there "always, since time immemorial". There is also a growing number of families and households (135 or 12.3% of the total number of genders) who are present in the villages of immigrants, but no one knows where. Layer old population is not held. About its existence testify names of certain old villages. For example, the name of the village Drenovac, has not changed since the second half of XIV century, when mentioned in the Ravanica Charter. Oldest population, which originates from the XVII century, was accounting for about 0.4% of the total number of genders whose origins were tested. The oldest population occurs in 3 villages in Mačva: Crna Bara, Uzveće and Klenje (Vasilićević, 1996).

Dinaric Herzegovina-Montenegro's routes

The total number of families, immigrants from the mountainous parts of the Old Herzegovina and Montenegro, who remembered that the antiquity settled in the villages of Mačva, the most important are the migration flow. The total number of houses in Herzegovina-Montenegro's route is 7654 or 48.1% of the total number of respondents, of which the XVII century waste 5569 or 73%. This confirms the thesis of John Cvijić that the Podrinje and Valjevo region prevail immigrants from Herzegovina and Montenegro. Herzegovina and Herzegovina-Montenegro's route in the total number of families were participating with 34.3%. Migrants originating from the "old Herzegovina" which was at the time of Herzeg Stjepan in the mid fifteenth century encircled the northwestern part of Montenegro, came down the valley of the Drina River and

предела преко Осата и Бирча долазила је једна мања миграциона група и мешала се с новодошлим становништвом, а која је у култури донела, између осталог тип куће "осаћанке" а у ношњи гуњ "крџелинац" (Влаховић, 1999). Многи досељеници и њихови потомци постали су борци и војни команданти у Првом (1804) и Другом (1815) српском устанку (Шобајић, 1957).

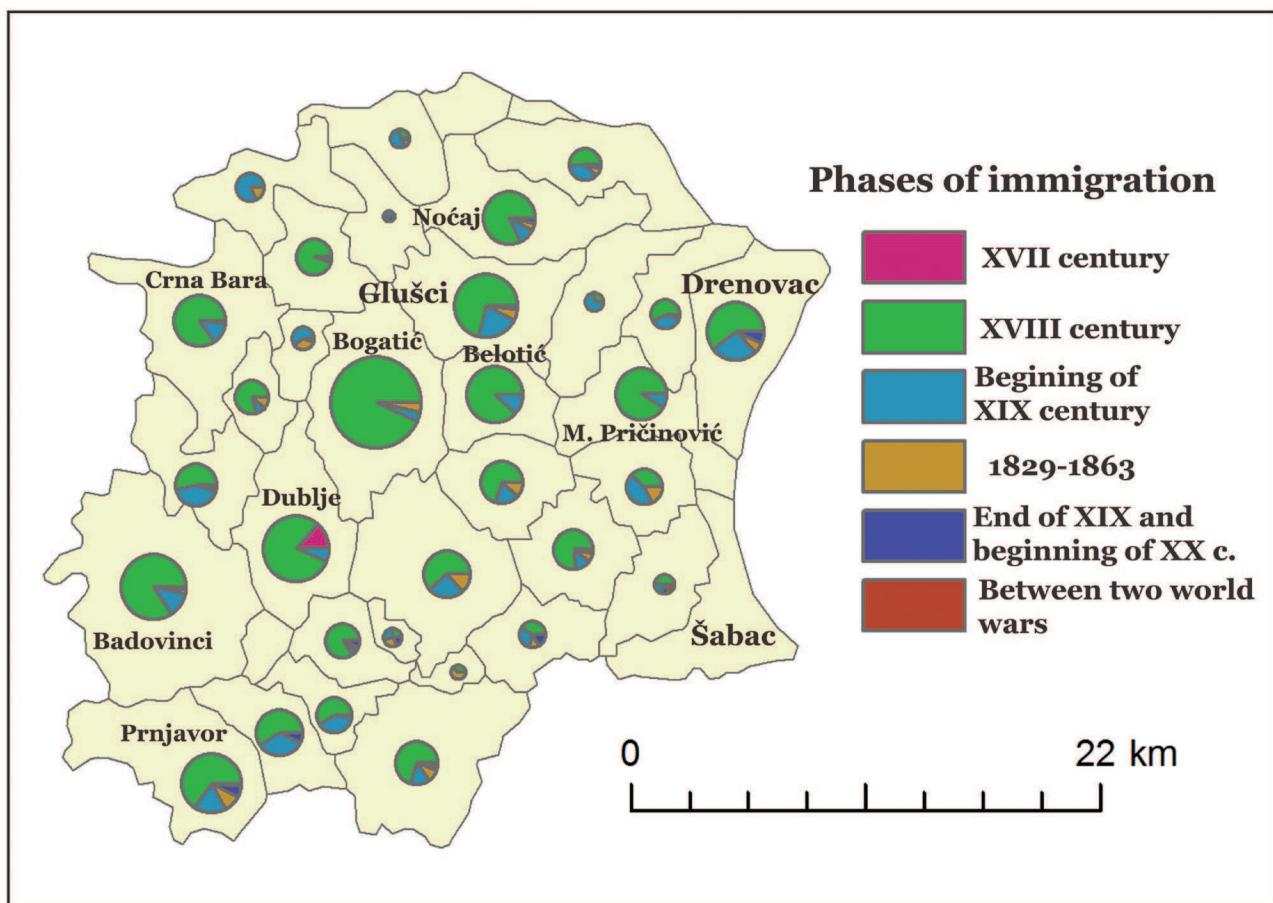
Херцеговачка струја заступљена је у Маčви са 122 рода или 11,2% од укупног броја родова са утврђеним пореклом. Укупан број кућа је 5481 или 34% од укупног броја. У периоду од XVII - XX века, највише досељеника, који памте да су дошли из Херцеговине, настанило се у маčванским селима – Богатић (634 кућа), Клење (498 кућа), Глушци (378 кућа) и Метковић (370 кућа), као првим местима настањивања. Најстарији слој херцеговачких досељеника који потиче из XVII века, насељио је Клење. Најзаступљенији род су Којићи са 61 кућом, који памте да су старином дошли из Драчева у Херцеговину у XVII веку. Занимљиво је да у 8 маčванских села није забележена ни једна породица херцеговачког порекла (Дуваниште, Засавица II, Маčванска Митровица, Очаге, Раденковић, Совљак, Узвеће, Шеварице). Највише досељеника из Херцеговине потиче из XVIII века. Они су најзаступљенији у насељима: Богатић (666 кућа), Клење (536 кућа), Метковић (393 кућа) и Глушци (482 куће). Најбројнији родови херцеговачких досељеника XVIII века су: Берићи (164 куће, који су по предању дошли из Требиња), Маletићи (131 кућа) и Пузићи (107 кућа) у Богатићу; Полићи (143 куће) у Причиновићу; Видовци (108 кућа) у Метковићу, досељени из Вида код Метковића у Херцеговини; Граовчевићи (110 кућа) у Глушцима, пореклом од Грахова; Росићи у Бадовинцима (70 кућа), Лацковићи у Клењу (76 кућа). Било је и породица које су у маčванска места из Херцеговине стигла преко етапне зоне насељавања, највише из Јадра (721 кућа), Рађевине (337 кућа) и Семберије (107 кућа). Они су се настањивали уз остале херцеговачке досељенике, највише у селима Рибари, Салаш Црнобарски, Глушци и Црна

settled in the wider Podrinje-posavina area. From the Bosnian landscape over Osat and Birč would get a smaller migratory groups and interfere with the newly arrived population, which was passed in culture, among other things, the type of house "osaćanke" in costumes blanket "krdželinac" (Vlašović, 1999). Some of these peoples become fighters and commanders-in-chief in First (1804) and Second (1815) Serbian revolution (Šobajić, 1957)..

Herzegovina routs represented in Mačva with 122 gender or 11.2% of the total number of families with established indications. The total number of houses is 5481, or 34% of the total. Between XVII and XX century, most immigrants, who remembered that they came from Herzegovina, settled in the villages of Mačva – Bogatić (634 houses), Klenje (498 houses), Glušci (378 houses) and Metković (370 houses), as well the first settlement areas. The oldest layer of Herzegovinian immigrants originating from the XVII century settled in Klenje. The most common family is Kojić with 61 houses, who remembered that the antiquities come from the heath in Herzegovina in the XVII century. It is interesting that in 8 villages are not recorded even one family from Herzegovina origin (Duvanište, Zasavica II, Mačvanska Mitrovica, Očage, Radenković, Sovljak, Uzveće, Ševerice). Most immigrants from Herzegovina are dates from XVII century. They are most common in settlements, Bogatić (666 houses), Klenje (536 houses), Metković (393 houses) and Glušci (482 houses). The most common genera of Herzegovinian immigrants from XVII century are: Berić (164 homes, which according to tradition came from Trebinje), Maletić (131 houses) and Puzić (107 houses) in Bogatić; Lolić (143 houses) in Pričinović; Vidovci (108 houses) in Metkovic, immigrants from Vid near Metkovic in Herzegovina; Graovčević (110 houses) in Glušci originating from Grahovo (Montenegro); Rosić in Badovinci (70 houses), Lacković in Klenje (76 houses). There were families who came in Mačva from Herzegovina across the phased settlement zones, most from Jadar (721 houses), Radjevina (337 houses) and Semberija (107 houses). They settled along with

Бара. Оваквих херцеговачких досељеника из етапног миграционог подручја у мачванска насеља било је у свим насељима, сем у насељима Засавица II, Мачванска Митровица и Очаге. Они су чинили 15,7% досељених родова или 12,7% породица испитаног порекла.

other Herzegovinian immigrants, most in the villages: Ribari, Salaš Crnobarski, Glušci and Crna Bara. Such Herzegovinian immigrants from the phased migration areas in Mačva settlements were in all settlements, except in settlements Zasavica II, Mačvanska Mitrovica and Očage. They accounted for 15.7% of immigrant families or 12.7% of families from researched origin.

Карта 2. Херцеговачко-црногорска струја – број досељеничким кућама по периодима досељавања у Мачву
 Map 2. Herzegovina-Montenegro's route - the number of immigrant houses by periods of immigration in Mačva region

Досељеници из Црне Горе потичу углавном из оних предела који су до 1878. односно 1912. припадали старој Херцеговини и то из околине Никшића (Вилуси, Грахово), од Пиве, Дробњака и Куче. Црногорска струја је заступљена са 81 родом или 7,4% од укупног броја родова. Овим досељеницима, који су регистровани у 28 села, припада 1454 куће или 9.1% од укупног броја у којима је записано

Immigrants from Montenegro originated mainly from those regions that are up to 1878 or 1912, belonged to the old Herzegovina and the Nikšić region (Vilusi, Grahovo), of Piva, Drobnjak and Kuč tribes. Montenegrin migration route is represented with 81 native or 7.4% of the total number of genera. These immigrants, who are registered in 28 villages, 1,454 houses belonging or 9.1% of the total number of which is

одакле су пореклом. Црногорских досељеника нема у насељима Баново Поље, Засавица II, Змињак, Клење, Маћванска Митровица, Метковић и Очаге. Највише кућа црногорских досељеника било је у Прњавору (266), Богатићу (254) и Причиновићу (88). У XVIII веку је у Бадовинце преко Ужичког округа, доспело 160 црногорских досељеника. У исто време, по предању, преко Јадра се у Богатић доселила фамилија Мартиновић (92 куће). У најбројније црногорске досељенике из XVIII века се убрајају фамилије Томић (46 кућа) у Причиновићу, Остојић (55 кућа) у Салашу Црнобарском, Ловчевић (40 кућа) и Давидовић (34 куће) у Богатићу, Криловић (30 кућа, из Херцег Новог) у Прњавору.

Осим ових досељеника, 171 род или 15,7% од укупно испитаних родова, припада херцеговачко - црногорској струји, која је у Маћву дошла из *етапног миграционог подручја*, нарочито из Рађевине, Јадра и Ужичког краја. Њима припада 719 или 4.5% од укупног броја испитаних кућа. Највеће групе ових досељеника настаниле су се у Богатићу (107 куће), Дубљу (76 кућа), Змињаку (63 куће) и Глоговцу (61 кућа).

Миграциона струја из Босне

После херцеговачко-црногорске, на другом месту је **досељеничка струја из Босне** која је чинила 370 родова или 34 % од укупног броја чије је порекло утврђено. Знатна је била и по броју кућа - 4163 или 26.2 % укупно испитаних. Босанска досељеничка струја од XVIII до почетка XX века, јавља се у свим насељима, сем Очага. Босански досељеници, углавном из Семберије и Босанске Крајине, били су распоређени у 34 насеља, углавном уз херцеговачке досељенике у насељима: Дубље (463 куће), Бадовинци (357), Равње (256) и Мајур (254). Најстарији босански досељеници дошли су у XVIII веку, када су најбројнији били у насељима Дубље (316 кућа), Бадовинци (174) и Баново Поље (139). Нарочито су били бројни у XVIII веку досељеници из Семберије у Дубљу - 266 кућа. Најбројнији родови

written from where they originated. Montenegrin immigrants are not in settlements: Banovo Polje, Zasavica II, Zminjak, Klenje, Mačvanska Mitrovica, Metković and Očage. Most houses of the Montenegrin immigrants were in Prnjavor (266), Bogatić (254) and Pričinović (88). In the XVII century in Badovinci, obtained 160 Montenegrin settlers. At the same time, according to tradition, through the Jadra settled in Bogatić family Martinović (92 houses). The largest Montenegrin immigrants from the XVII century are families Tomić (46 houses) in Pričinović, (55 houses) in Salaš Crnobarski, Lovčević (40 houses) and Davidović (34 houses) in Bogatić, Krilović (30 houses, from Herceg Novi) in Prnjavor.

In addition to these immigrants, 171 genders or 15.7% of the surveyed families belongs to the Herzegovina - Montenegro stream, which in Mačva came from the phased migration areas, especially from the Radjevina, Jadra and Užice region. They belong to 719 or 4.5% of the total number of houses. The largest group of these immigrants settled in the Bogatić (107 houses), Dublje (76 houses), Zminjak (63 houses) and Glogovac (61 houses).

Migration routes from Bosnia

After Herzegovina-Montenegro, the second is the **route of immigrants from Bosnia** which accounted for 370 families, or 34% of total whose origin is determined. Was significant and the number of house – 4163 or 26.2% of the total surveyed. Bosnian immigrant route from XVII until the beginning of the XX century, occurs in all settlements, except Očage. Bosnian immigrants, mainly from Semberija and Bosanska Krajina, were distributed in 34 villages, mainly along Herzegovina settlers in the settlements: Dublje (463 houses), Badovinci (357) Ravnje (256) and Majur (254). The oldest Bosnian settlers arrived in the XVII century, when they were most numerous in settlements Dublje (316 houses), Badovinci (174) and Banovo Polje (139). They were especially numerous in the XVII century by settlers from Semberia in Dublje – 266

пореклом из Семберије су у Дубљу - Машићи (115 кућа) и Ђурковићи (81 кућа) и у Липолисту Вујанићи (63 куће). Сви су прешли у Мачву из села Батковића. Ковићи (57 кућа) су прешли из Заовина и Запоља у некадашњој Соколској нахији, у Богатић. Почетком XIX века до 1829. године у село Равње су се насељили бројни досељеници из Босанске Крајине (98 кућа), пореклом из Бања Луке, Босанске Дубице, подкозарачких села и са "реке Уне". Крајишићи су се у већем броју насељавали у Лешници и у Лозници, где су основали и посебан заселак Крајишићник (Грчић, 2004).

Босански досељеници од 1817–1820. године пристизали су највећим делом из нахије зворничке, на подручје између Лешнице, Лознице и Шапца. Њихов највећи број, тек после 1832. године, настањиван је на подручју пограничног среза рачанског (Ђорђевић, 1902).

За време босанско-херцеговачког устанка, 1875. године, 110 српских породица пребегло је из Босне (из Кравица, Двора, Дервенте, Босанске Крајине) и 75 српских породица пребегло је из Семберије (из Црњелова, Попова, Батковића, Балатуна, Дворова, Даздарева). Тада је из Семберије, само у село Равње пребегло 25 породица. У то време, из осталих делова Босне највише породица иселило се у Мајур (27). Тада су на пример из Семберије пребегли преци данашњих фамилија: Бркић, Кузмановић и Ковачевић у Равњу, Аничић у Глушцима, Алексић у Засавици I итд. Најбројније фамилије које су тада досељене из остале Босне су: Грујићи у Салашу Ноћајском, Мијајловићи II у Ноћају (који славе Ђурђевдан), Живковићи у Мајиру и Николићи у Змињаку. Крајем прошлог века почело је насељавање села Очаге. За њега се каже да је раселица Клења, јер је тада из тог села расељено 69 породица (Којићи, Јокићи, Лацковићи, Лукићи). Почетком XX века, највећи број родовских група (фамилија) у Мачви био је релативно ограниченог обима, што указује на то да су релативно касно насељене. Све до 1878. године, погранично подручје дуж југозападне и западне српско-турске граничне линије, у Полимљу и Подрињу, од Рашке, Јавора и Голије, до Лознице, Лешнице и ушћа Дрине,

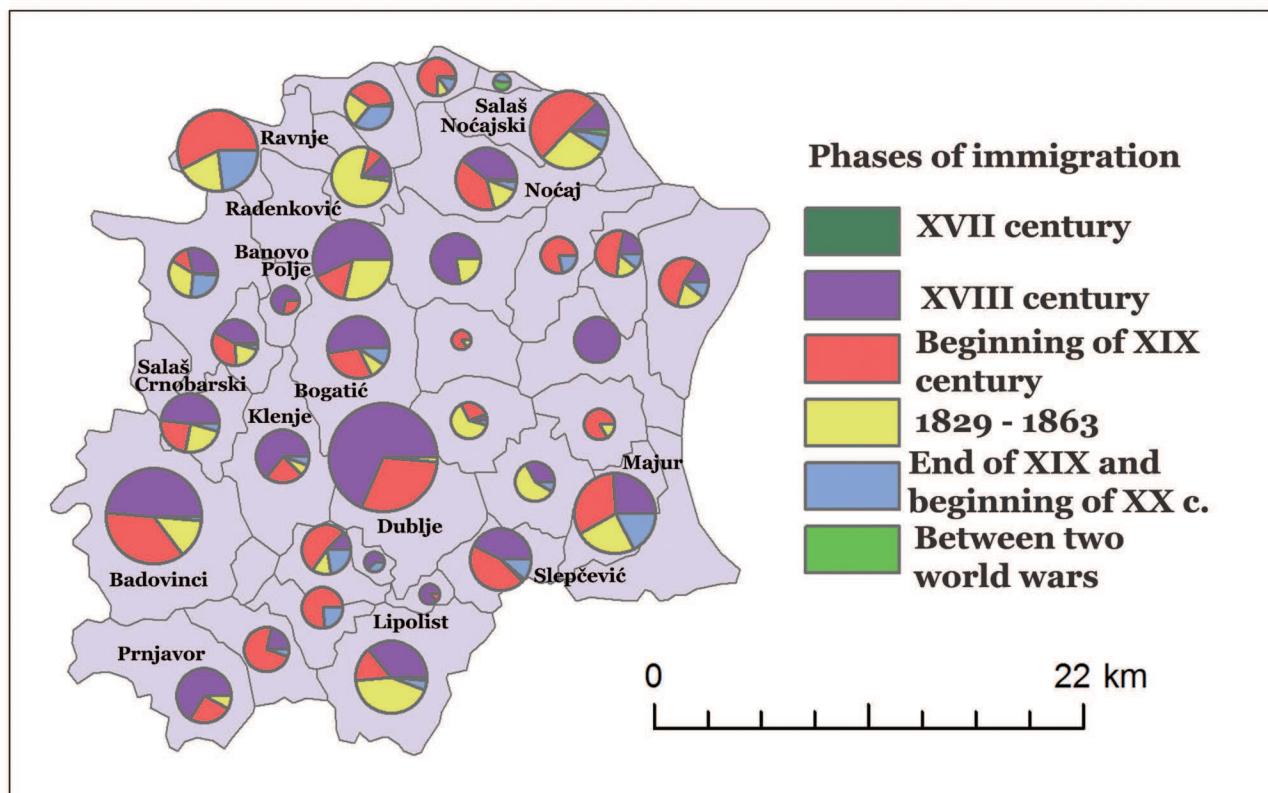
houses. The most common genera originating in Semberija are Dublje – Mašići (115 houses) and Đurkovići (81 houses) and in Lipolist - Vujanić (63 houses). Everyone crossed in Mačva from the village of Batković. Ković in Bogatić (57 houses) have moved from Zaovina and Zapolje in the former Sokolska district. At the beginning of XIX century until 1829, in the village Ravnje settled numerous refugees from Bosanska Krajina (98 houses), originally from Banja Luka, Bosanska Dubica, Podkozarje villages and from "Una River". Frontiersmen were settled in large numbers in Lešnica and in Loznica, where they founded a separate hamlet Krajišnik (Grčić, 2004).

Bosnian immigrants from 1817 to 1820 were arriving mostly from nahija Zvornik, in the area between the towns Lešnica, Loznica and Šabac. Their greatest number, after 1832, was inhabited in the border area of the Rača district (Đorđević, 1902).

During the Bosnian insurrection in 1875, about 110 Serbian families fled from Bosnia (from Kravice, Dvor, Derventa, Bosanska Krajina) and 75 Serbian families fled from Semberija (from Crnjelovo, Popovo, Batković, Balatun, Dvorovo, Dazdarevo). Then from Semberija, only in the village Ravnje 25 families fled. At that time, from other parts of Bosnia most families emigrated in Majur (27). Then, for example, from Semberija fled ancestors of today's families: Brkić, Kuzmanović and Kovačević in Ravnje, Aničić in Glušci, Aleksić in Zasavica I and so on. The most numerous families who were emigrated from other Bosnia are Grujić in Salas Noćajski, Mijajlović II in Noćaj, Živković in Majur and Nikolić in Zminjak. At the end of the last century began settling village Očage. For this village, it is said that is crossroad of Klenje village, because then from that village were displaced 69 families (Kojić, Jokić, Lacković and Lukić). In the early twentieth century, most of the clan-based groups (families) in Mačva were relatively limited in scope, indicating that they are relatively late populated. Until 1878, the border area along the southwestern and western Serbian - Turkish border line, in Polimlje and the Drina valley, from

код Раче, као пограничним прелазима, остало је као једна од најнестабилнијих, етнички и популационо, пограничних територија српске кнежевине (Гавриловић, 1852).

Raska, maple and prominent, to Loznica, Lešnica and the mouth of the Drina in Rača, as border crossings remained as one of the most volatile ethnic and population, the border territory of Serbian principality (Гавриловић, 1852).

Карта 3. Миграциони струја из Босне и Семберије – број досељеничким кућама по периодима досељавања у Маčву
Map 3. The migration flow from Bosnia and Semberija - the number of immigrant house by periods of immigration in Mačva

Табела 2. Удео миграционих струја у укупном броју досељеничким кућама
Table 2. Share of migratory routes in the total number of immigrant house

Насеље Settlements	Херце- црног.	Босна Bosnia	Инвер- сне Inverse	Србија Serbia	Хрват- ска Croatia	Остале земље Other countri- es	Локал. мигра- ције Local migrati- ons	Непо- знато Unkn- own	Σ
Равње Ravnje	98	256	0	12	23	5	31	2	427
Раденковић Radenković	15	138	0	109	10	3	18	14	307
Засавица I Zasavica I	45	89	28	0	39	1	29	8	239
Hoćaj Noćaj	339	148	26	12	0		15	66	606

УТИЦАЈ ИСТОРИЈСКИХ МИГРАЦИЈА НА НАСЕЉА И ПОРЕКЛО СТАНОВНИШТВО МАЧВЕ (ЗАПАДНА СРБИЈА)
 INFLUENCE OF HISTORICAL MIGRATIONS ON THE SETTLEMENTS AND ORIGIN OF POPULATION IN THE
 MAČVA REGION (WESTERN SERBIA)

Засавица II Zasavica II	0	56	25	22	11		40	4	158
М.Митровица M. Mitrovica	0	11	2	4	7		26	2	52
Салаш Ноћај Salaš Noćaj	122	237	0	49	0	1	9	13	431
Црна Бара Crna Bara	330	94	11	429	2	1	11	14	892
Баново Поље Banovo Polje	158	247	21	2	0		6	16	450
Совљак Sovljak	63	32	18	0	10		34	0	157
Глоговац Glogovac	141	83	0	1	15		9	8	257
Глушци Glušci	501	98	0	54	1	7	3	44	708
Узвеће Uzveće	41	51	0	175	30		11	12	320
Богатић Bogatić	1027	148	4	23	0		37	16	1255
Белотић Belotić	219	52	0	0	0		57	15	343
Салаш Црноб. Salaš Crnobarski	217	136	8	5	0		64	9	439
Клење Klenje	536	111	16	83	0		58	13	817
Бадовинци Badovinci	529	357	47	113	20		15	62	1143
Очаге Očage	0	0	0	0	0		73	0	73
Дубље Dublje	272	463	24	47	0		7	0	813
Шеварице Ševerice	103	83	30	47	0		17	84	364
Дреновац Drenovac	411	94	17	56	2		9	85	674
М.Причиновић M.Pričinović	331	79	0	123	0		28	10	571
Табановић Tabanović	154	37	5	67	3		4	28	298
Штитар Štitar	191	61	0	43	10		32	5	342
Мајур Majur	47	254	17	3	30	14	9	29	403
Слепчевић Slepčević	85	147	0	7	24		14	44	321
Дуваниште Duvanište	27	16	0	0	15		66	14	138

МИРКО ГРЧИЋ И ЉИЉАНА ГРЧИЋ
MIRKO GRČIĆ AND LJILJANA GRČIĆ

Скрађани Skradani	43	16	7	0	0		23	6	95
Змињак Zminjak	146	95	1	49	2		21	33	347
Петловача Petlovača	124	64	7	5	0		40	15	255
Рибари Ribari	284	78	1	7	0		23	38	431
Прињавор Prnjavor	435	116	13	95	7		33	29	728
Липолист Lipolist	227	202	7	93	0	3	50	35	617
Метковић Metković	393	14	0	0	0		25	0	432
УКУПНО TOTAL	7654	4163	335	1735	261	35	947	773	15903

Извор: Обрада аутора на основу грађе у књизи М. Васиљевића (1996).

Source: Authors research according to Vasiljević, 1996.

*Досељавање из суседних и других
области Србије*

*Immigration from neighboring and other areas
of Serbia*

Из суседних области (Посавина, Подгорина, Шумадија), досељено је 47 родова или 4,3% (1160 кућа или 7,3%). Према народном предању, најстарије данашње фамилије у Црној Бари (најбројнији Мирковићи 60 кућа, Исаковићи, Познановићи, Теодоровићи, Шуманци) дошле су у Мачву у XVII веку, из Шумадије. Потичу од најстаријег досељеног рода у Црној Бари, који носи назив Шуманци (243 куће), пореклом из села Шумана на планини Рудник. Кулезићи (83 куће) у Прињавору пореклом су такође са планине Рудник, од рода Кулиза, који су овамо досељени у XVIII веку. Пореклом из Посавине, највише досељених је у Шеварицама (фамилија Јолдић, 26 кућа). Из села Миличинице у Подгорини потичу Ружићи у Маџванском Причиновићу.

Исто тако била су ретка досељавања и из осталог дела **Србије**, углавном из Поморавља, заступљена са само 17 родова или 1.5 % испитаних (354 куће и 2.2%). Моравски досељеници су били најбројнији у селу Раденковић - 97 кућа. Најбројније су биле фамилије Владисављевић (37 кућа), Вићентић (26 кућа) и Филиповић (19 кућа). И Чачићи у

From the neighboring areas (Posavina, Podgorina, Šumadija), settled 47 families or 4.3% (1160 house or 7.3%). According to tradition, the oldest of today's family in Crna Bara (the most numerous Mirković 60 houses, Isaković, Poznanović, Teodorović, Šumanci) came in Mačva in XVII century, from Šumadija. They encourage the oldest immigrant gender in Crna Bara, entitled Šumanci (243 houses), originally from the village of Šumana on the mountain Rudnik. Kulezić (83 houses) in Prnjavor were originating also from the mountain Rudnik, of the stock Kuliza, who immigrated here in the XVII century. Originally from Posavina, most immigrants came in Švarice (family Joldić, 26 houses). From the village Miličinica in Podgorina encourage Ružići in Mačvanski Pričinović.

Also there were lines of immigration from other parts of **Serbia**, mainly from the Morava, are represented with only 17 families or 1.5% of respondents (354 houses and 2.2%). Moravian settlers were most numerous in the village Radenković – 97 houses. They were most abundant family Vladisavljević (37 houses), Vićentić (26 houses) and Filipović (19 houses).

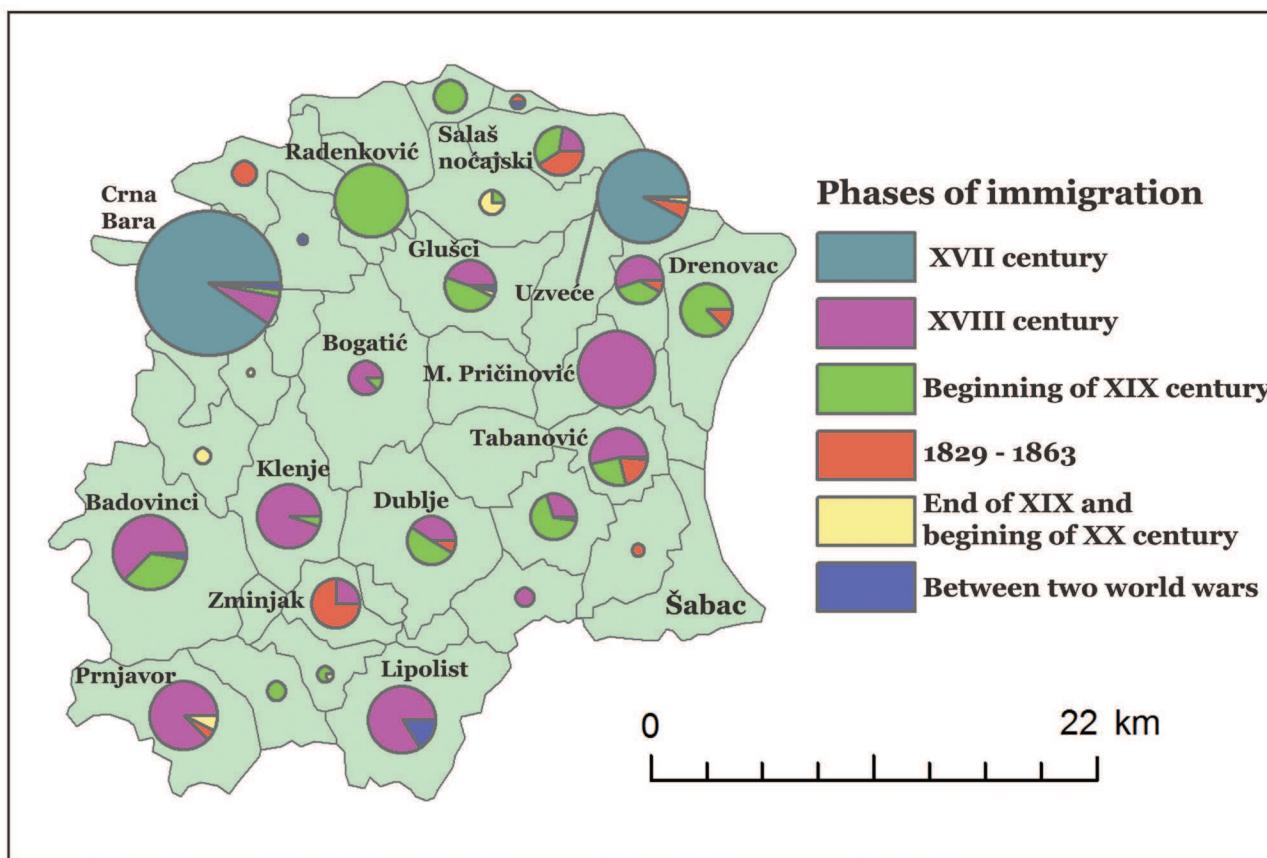
УТИЦАЈ ИСТОРИЈСКИХ МИГРАЦИЈА НА НАСЕЉА И ПОРЕКЛО СТАНОВНИШТВО МАЧВЕ (ЗАПАДНА СРБИЈА)
INFLUENCE OF HISTORICAL MIGRATIONS ON THE SETTLEMENTS AND ORIGIN OF POPULATION IN THE
MAČVA REGION (WESTERN SERBIA)

Липолисту (43 куће), досељени су "од Мораве".

Незнатни по учешћу су били досељеници из старе Србије углавном са Косова, свега 7 родова или 0.6% (221 кућа или 1.4%). Углавном се јављају у селу Узвеће. Према предању, ови досељеници потичу од Косова Поља, одакле су крајем XVII века кренули у сеобу под вођством патријарха Арсенија Чарнојевића. Због болести један део њих је застао у Узвећу, а после се ту стално настанио.

And Čaćić in Lipolist (43 companies), immigrants are "of the Morava".

Unknown per participation were settlers from old Serbian mainly from Kosovo, only 7 families, or 0.6% (221 homes or 1.4%). They mostly occur in the village Uzveće. According to tradition, these immigrants originate from Kosovo Polje, where at the end of XVII century out for migration under the leadership of Patriarch Arsenije Čarnojević. Because the disease is one of them paused in Uzveće, and then there permanently settled.

Карта 4. Број кућа досељеника из суседних и других области централне Србије, по периодима досељавања у Мачву
Map 4. The number of houses of immigrants in Mačva from neighbouring and other regions of central Serbia, by periods of immigration

*Досељавања из Хрватске и
других земаља*

Досељеници из Хрватске су били мање бројни од претходних, а заступљени су са 40 родова или 3,6% (261 кућа или 1,6%, од чега на Лику отпада 151 кућа или 56%). Највише досељеника из Лике насељено је у Засавици I (38 кућа). Из околине Книна у Далмацији у Мајур је досељено 28 породица. Пореклом са Кордуна, највише досељених забележено је у Узвећу (30 кућа).

Досељеници из осталих земаља били су најмалобројнији и чинили су свега 11 родова или 1% од укупног броја испитаних родова (35 породица или 0,2%). Највише их је било у Мајуру 14 кућа (Фамилије Пухмајери, пореклом из Мађарске и Соловјеви из Русије).

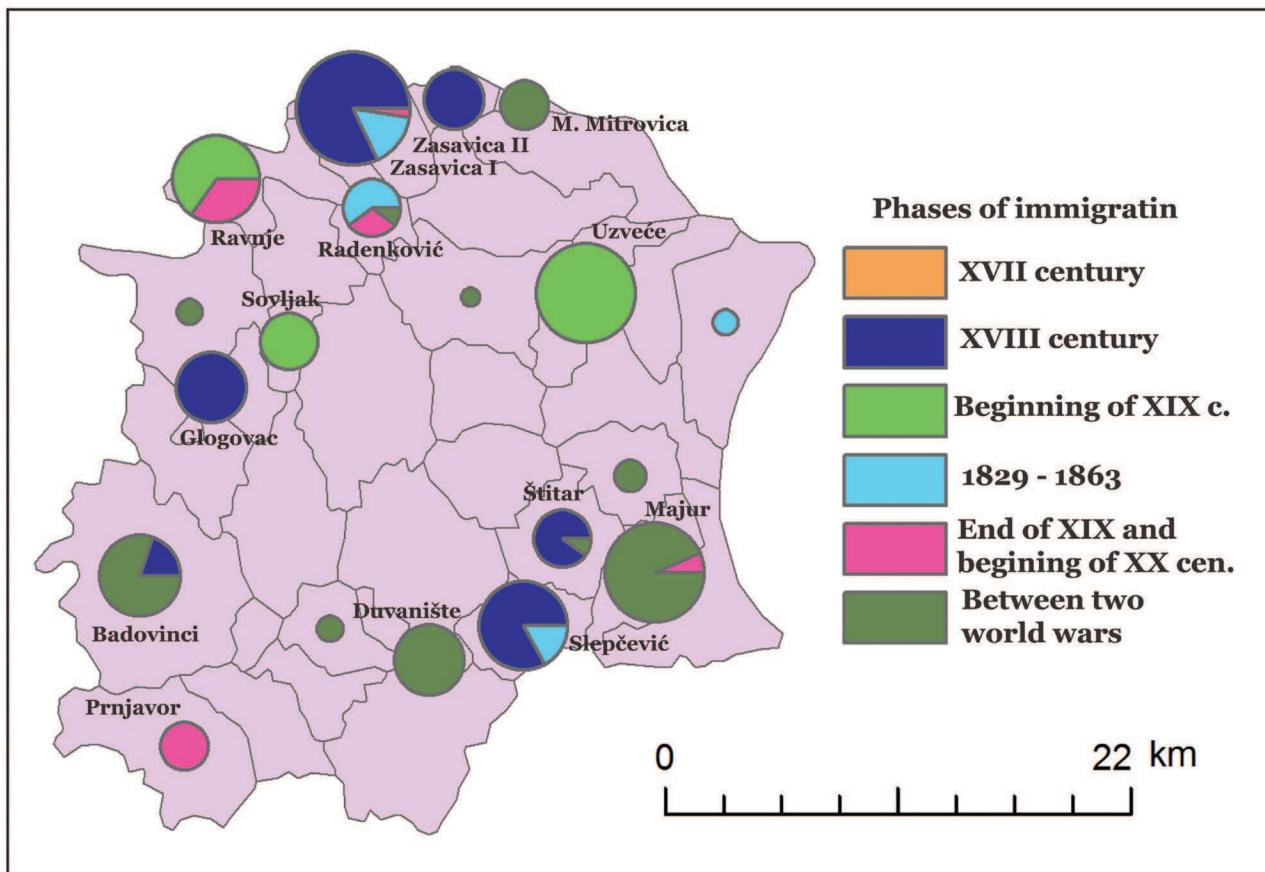
Досељеници непознатог порекла чинили су 12,3% од укупног броја испитаних родова. Већина њих досељена је у Маћву, почетком XIX века (48,1%). Досељеничке куће непознатог порекла јављају се у 31 маћванској селу, од укупно 35 села у којима је испитано порекло становништва. Укупан број досељеничких кућа износи 773 или 0,5% од укупног броја испитаних. Највише их је било у селима Дреновац (85 кућа), Шеварице (84), Ноћај (66) и Бадовинци (62). Не знају своје порекло фамилије Томић (16 кућа) и Ранџић (14) у Шеварицама, Митрашиновић у Слепчевићу (15 кућа); Љубинковић у Глушцима (15 кућа), Савић (15) и Мијајловић (12 кућа) у Ноћају, Чолић у Липолисту (13 кућа), Попић у Рибарима (13 кућа), Танкосић у Бадовинцима (11 кућа) и т.д.

Immigration from the Croatian and other countries

Immigrants from Croatia were less numerous than the previous ones and are represented with 40 genera or 3.6% (261 houses, or 1.6%, of which the waste Like 151 houses or 56%). The most immigrants from Like was settled in the village Zasavica I (38 houses). From the environs of Knin in Dalmatia in Majur are 28 migrant families. Originating from Kordun, most immigrants were recorded in Uzveće (30 houses).

Immigrants from other countries were the smallest and made up only 11 genera or 1% of the total number of families (35 families or 0.2%). Most of them were in Majur 14 houses (family Puhmajer, originating in Hungary and Solovyov from Russia).

The immigrants of unknown origin accounted for 12.3% of the total number of genera. Most of them immigrated in Mačva at the beginning of XIX century (48.1%). Immigrant home of unknown origin appeared in 31 Mačva's village of the 35 villages that examined the origin of the population. Total number of immigrant house is 773 or 0.5% of the total number of respondents. Most of them were in the villages of Drenovac (85 houses), Ševarice (84), Noćaj (66) and Badovinci (62). They do not know their origin families Tomić (16 houses) and Randžić (14) in Ševarice, Mitrašinović in Slepčević (15 houses); Ljubinković in Glušci (15 houses), Savić (15) and Mijajlović (12 houses) in Noćaj, Čolić in Lipolist (13 houses), Popić in Ribari (13 houses), Tankosić in Badovinci (11 houses), etc.

Карта 5. Број кућа досељеника из Хрватске по периодима досељавања у Мачву
 Map 5. The number of houses of immigrants from the Croatia by periods of immigration in the Mačva region

Инверсне миграције и локална премештања

Учесници инверсних миграција из Срема, Војводине и Славоније бројали су 55 родова или 5% укупног броја испитаних (335 кућа или 2,1%). Највећи број ових досељеника, реемиграната, долазио је из Срема (Ердевик, Бингуле, Кузмин) и нарочито у насељима Бадовинци (47 кућа), Шеварице (30 кућа), Засавица I (28 кућа) и Засавица II (25 кућа). Најбројнија је фамилија Ердевички (40 кућа) у Бадовинцима. Осим тога, било је и исељавања неких породица из мачванских насеља у Срем, у годинама не само у току Првог и Другог српског устанка, него и касније (Милојевић, 1913). Средином 19 века, у време немирних година у Војводини, известан број људства се усељавао у Мачву "из прека", при чему је једном приликом на подручје шабачких села распоређено њих око хиљаду (Николић, 2008).

The inverse migration and local transfer

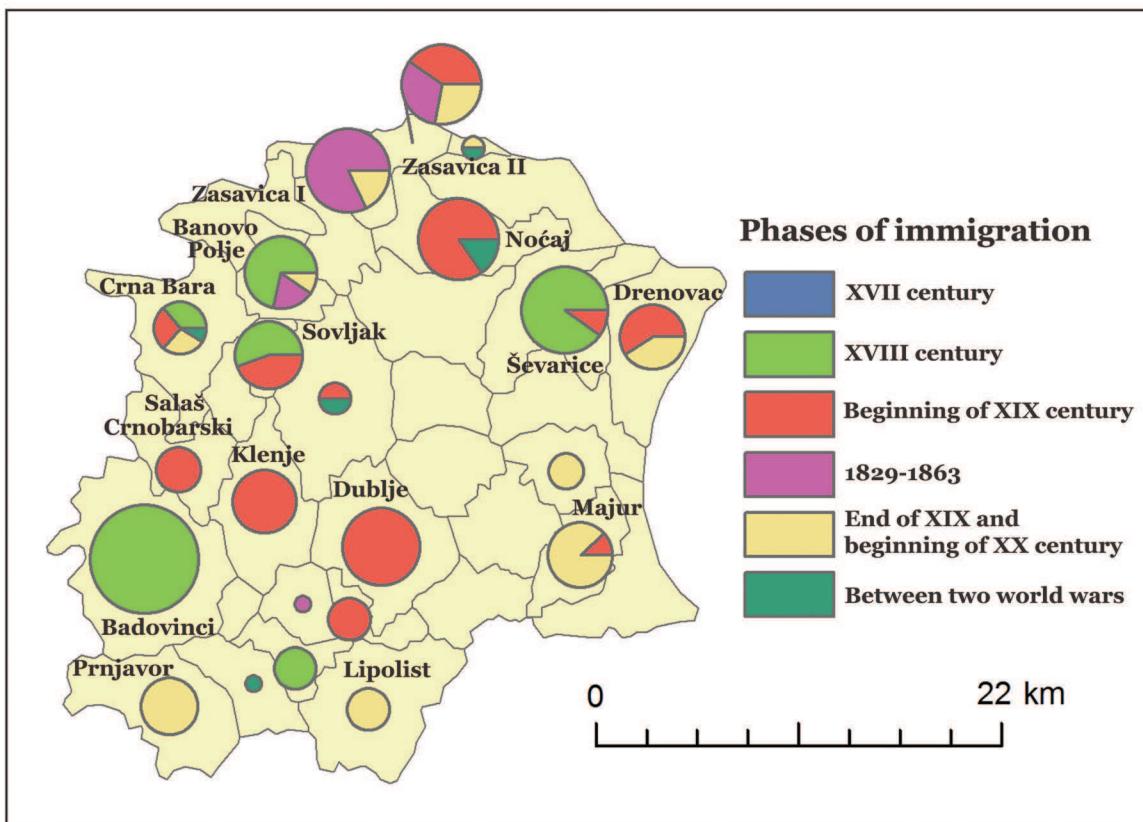
Participants of inerse migration from Srem, Vojvodina and Slavonia counted the 55 genera or 5% of the total number of respondents (335 houses and 2.1%). Most of these immigrants came from Srem (villages Erdevik, Bingule, Kuzmin) and especially in the villages Badovinci (47 houses), Ševerice (30 houses), Zasavica I (28 houses) and Zasavica II (25 houses). The most numerous is the family Erdevički (40 houses) in Badovinci. In addition, there was also some family's emigration from Mačva settlements in Srem, in the years not only during the First and Second Serbian uprising, but later (Милојевић, 1913). In the mid 19th century, during the troubled years in Vojvodina, a number of personnel moved into the Mačva "the obstacle", where at once were arranged around a thousand of them (Николић, 2008).

Досељеници чије је порекло везано за **локална кретања и помештања** из места у место унутар Мачве, заступљени су са 17 или 1,5% испитних родова. Досељеника из околних села било је у свим мачванским насељима, а чинили су 947 кућа или 6% укупног броја породица чије порекло је испитано. У XIII веку, познат је један случај померања и села с места на место. Цео Мачванички Метковић се 1734. године одселио на читав сат хода од ранијег станишта (Руварац, 1905).

Овај вид досељавања сељакањем локалног становништва, најчешћи је био крајем XIX и почетком XX века (27.6%). Осим насеља Очаге (73 куће), које је настало расељавањем дела Клења, најбројније куће становника који су се преселили из околних села биле су у Дуваништу (66 кућа), Салашу Црнобарском (64 куће) и Клењу (58 кућа). У историји Мачве, било је примера да су становници целих насеља премештани. Тако је, почетком XIX века, Шабачки магистрат донео одлуку, да се варошице - Парашница, Прњавор и Каона, због несигурности и тешког саобраћаја затворе, а њихови грађани преместе у Шабац. Ово је све извршено 1810. године и Шабац се 1811. године удвојио (Павловић, 1990).

Immigrants, whose origins are related to local developments and moving from place to place within Mačva, are represented with 17 or 1.5% of test genera. Immigrants from the surrounding villages were in all of Mačva settlements, and accounted for 947 houses or 6% of the total number of families whose origins were researched. In the XIII century, is known for one case of displacement and villages from place to place. Full Mačvanski Metković to 1734 moved to an hour walk from the former habitats (Ruvarač, 1905).

This type of immigration wanderings of the local population, the most common was in the late XIX and early XX century (27.6%). In addition to the settlement Očage (73 houses), which was created by displacement of a part of Klenje, the largest home residents who have moved from the surrounding villages were in Duvanište (66 houses), Salaš Crnobarski (64 houses) and Klenje (58 houses). In the history of Mačva, there were examples of how the inhabitants of entire villages were moved. Thus, at the beginning of XIX century, Šabac magistrate ruled that the towns - Parašnica, Prnjavor and Kaona, due to insecurity and heavy traffic closed and their residents moved to Šabac. This is all carried out in 1810 and Šabac in 1811 duality (Павловић, 1990).

Карта 6. Локална премештавања
 Map 6. Local moving

ЗАКЉУЧАК

Из резултата до којих се дошло испитивањем насеља и порекла становништва Мачве, познато је да су становници скоро сваког села у Мачви разноврсног порекла, досељени из различних крајева бивше Југославије. Већину становника Мачве чине Срби, припадници динарске миграционе струје, који су у ове крајеве дошли из црногорско – херцеговачки брда до краја XVIII века. Први и Други српски устанак су знатно утицали на етничку структуру овог краја и уже Србије. После 1833. године настају битне промене проузроковане променама на друштвеном, политичком и војном пољу аутономне Кнежевине Србије и Турског царства у првој половини XIX века. На основу историјских извора и народних предања, утврђено је да у Мачви преовлађују досељеници из Херцеговине и Црне Горе. На другом месту по заступљености су досељеници

CONCLUSION

From the results obtained during the examination settlements and origins of population in Mačva, it is known that the inhabitants of almost every village in Mačva diverse origin emigrated from various parts of former Yugoslavia. Most of the inhabitants are Serbs, members of the Dinaric mountain migratory routs, which in this region came from the Montenegrin-Herzegovina hills to the end of XVII century. First and Second Serbian Uprising significantly influenced the ethnic structure of the region and of Serbia. After 1833, notable changes caused by changes in social, political and military autonomous Principality of Serbia and the Ottoman Empire in the first half of the XIX century. Based on historical sources and folk traditions, it was found that in Mačva prevail immigrants from Herzegovina and Montenegro. The second highest representation of immigrants

из Босне. Иако су традицију о пореклу упамтили и сачували у предањима, досељеници су временом заборавили првобитну предеону припадност и у новој средини поступно изградили нови етнокултурни идентитет.

is from Bosnia. Although the tradition of origin remembered and preserved in legend, the settlers eventually forgotten the original landscape background and the new environment gradually built a new ethno-cultural identity.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES:

- Васиљевић, М. (1996). *Мачва – историја, становништво*. Богатић.
- Влаховић, П. (1999). *Србија*. Етнографски музеј. Београд.
- Гавриловић, Ј. (1852). Прилог за земљопис и државопис Србије. *Гласник Српског ученог друштва, св. IV*. Београд: Српско учено друштво.
- Грчић, М. (2004). О пореклу становништва Јадра и Лешнице. *Монографија: Јован Цвијић и Подриње* (уредник Стеван Станковић), Лозница: Центар за културу “Вук Караџић”.
- Грчић, М., Грчић, Љ. (2002). *Мачва, Шабачка Посавина и Поцерина*. Београд: Географски факултет Универзитета у Београду.
- Ђорђевић, Т. (1902). Архивска грађа за насеља у Србији у време прве владе Кнеза Милоша. *Српски етно. Зборник, Насеља*, књ. 22. Београд.
- Милојевић, Б., Ж. (1913). Рађевина и Јадар. „*Насеља српских земаља САН*“, књ. 9. Београд.
- Митровић, А. (1984). Прилог проучавању демографских прилика у округу Шабац под аустроугарском окупацијом (1915–1918). *Историјски гласник 1-2*. Београд: Друштво историчара Србије, стр. 81–93.
- Николић, Д. (2008). Прилагођавање досељеника Мачве. *Годишињак Народног музеја у Шапцу*. Шабац, стр. 275–289.
- Павловић, Љ. (1990). *О Ваљеву и Шапцу* (Избрани списи). Ваљево. стр. 182–209.
- Пантелић, Н. (1964). Сродство и задруга. *Гласник Етнографског музеја*, 27. Београд, стр. 369–400.
- Радовановић, М. (1982). Цвијићева концепција о миграцијама становништва и српска етнологија. Научно дело Јована Цвијића. *САНУ Научни склопови, XI*. Београд: САНУ, стр. 265–273.
- Радовановић, В. (1994). *Шабачка Посавина и Поцерина*. Антропогеографска испитивања. Нови Сад.
- Руварац, Д. (1905). Митрополија београдска око 1735.
- године. *Споменик САН XLII*. Београд, стр. 174–197.
- Симоновић, Р., Ђ. (1987). Сеоска насеља у Мачви од равничке повеље до краја владе кнеза Милоша Обреновића 1839. године. *Гласник Етнографског музеја*, 51. Београд, стр. 75–111.
- Стојановић, Ј. (1925). *Стари српски записи и натписи*, V. Сремски Карловци.
- Тричковић, Р. (1970). Шабац и његова нахија од 1740–1804. године. *Шабац у прошлости I*. Шабац, стр. 347–405.
- Урошевић, А. (1962). Становништво Балканског полуострва у првој половини XVI века, *Зборник радова САНУ LXXV* – књ. 4, Београд: Етнографски институт, стр. 129–137.
- Филиповић, М. (1954). *Село у Србији крајем XVIII и почетком XIX века*. Београд.
- Цвијић, Ј. (1902). Антропогеографски проблеми Балканског полуострва. *Српски етнографски зборник IV, Насеља српских земаља САН*, књ. I. Београд, стр. 46.
- Ханџић, А. (1960). Град Шабац и његова нахија у првој половини 16 века. *Грађа и чланци за културну историју Источне Босне*. Књ. 4. Тузла, стр. 95–151.
- Ханџић, А. (1970). Шабац и његова околина у XVI веку. *Шабац у прошлости*. Шабац: Историјски архив, стр. 117–253.
- Čulinović – Konstantinović, V. (1989). Migracioni procesi i socio kulturna adaptacija. *Glasnik zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine. Etnologija, nova serija, Tom 43, 44*, стр. 27–38.
- Шобајић, П. (1957). Удео динарских племеника у Првом српском устанку. *Гласник Етнографског института САН, II-III (1953-1954)*. Београд, стр. 81–98.

ГИС ПРОГРАМИРАЊЕ – АУТОМАТИЗАЦИЈА ИЗРАЧУНА ХЕРФИНДАЛ-ХИРШМАНОВОГ ИНДЕКСА РЕГИОНАЛНЕ СПЕЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ

Даворин Бајић¹

¹Природно-математички факултет, Универзитет у Бањој Луци, Република Српска

Сажетак: У раду је описан поступак аутоматизације израчуну Херфиндал–Хиршмановог индекса регионалне специјализације. ГИС програмирањем, коришћењем *Python* програмског језика, развијен је алат који омогућава аутоматизован начин израчуна и визуелизације резултата разматраног индекса, у *ArcGIS* софтверском окружењу. Поред дефинисања основних појмова везаних за регионалну специјализацију и описа математичког концепта Херфиндал–Хиршмановог индекса, у раду је дат преглед комплетног програмерског поступка креирања алата за аутоматизацију кроз опис поступка писања кода. У резултатима рада објашњен је начин и практичан примјер примјене креiranог алата на примјеру Републике Српске.

Кључне ријечи: ГИС, програмирање, Херфиндал–Хиршманов индекс, регионална специјализација, Python

Original scientific paper

GIS PROGRAMMING – AUTOMATED CALCULATION OF THE HERFINDAHL-HIRSCHMAN INDEX OF REGIONAL SPECIALIZATION

Davorin Bajić¹

¹Faculty of Sciences, University of Banja Luka, Republika Srpska

Abstract: The paper describes the automated calculation of Herfindahl–Hirschman Index of regional specialization. Having used GIS programming and *Python* programming language, a tool has been designed to enable the automated calculation and visualization of the results of the observed index within *ArcGIS* software environment. Apart from the definition of basic regional specialization terms and the description of mathematical concept of Herfindahl–Hirschman Index, the paper outlines the programming procedure for designing a tool for the automated calculation by describing the code writing procedure. The results provide an explanation and a practical instance of the tool application in Republic of Srpska.

Key words: GIS programming, Herfindahl–Hirschman Index, regional specialization, Python.

УВОД

Регионална специјализација одражава расподјелу секторских удјела (удјела дјелатности, подручја дјелатности, привредних грана) у укупној економији одређене територијалне јединице, обично у односу на остатак државе или регије. У статистичком смислу регионална специјализација се може

INTRODUCTION

Regional specialization refers to the distribution of sectors (ratio of an activity, area of an activity or commercial branches) within the total economy of a specific territorial unit, usually in comparison with the rest of the state or region. Statistically, regional specialization may be defined as

дефинисати као дистрибуција "тежине" (број запослених, приходи и сл.) сектора дјелатности " i " у укупној привредној структури посматране територијалне јединице " j " (Aigner, 1999). Појам регионална специјализација се раније употребљавао скоро искључиво за објашњавање регионалних односа у индустријском сектору, поготово у блоку социјалистичких држава које су фаворизовале овај сектор привреде. У новије вријеме појам регионалне специјализације се проширује и на остале секторе привреде. Появљује се у новим концептима, теоријама и правцима у регионалној економији, којима се покушавају објаснити регионални односи укупне економске расподјеле, као што је концепт "Нове економске географије" нобеловца П. Кругмана (Krugman, 1991; Fujita et al., 1999). Велики број радова и студија је написан на тему регионалне специјализације. Због теоријског и методолошког доприноса у расвјетљавању наглашеног феномена нарочито треба истаћи радове сљедећих аутора: Corrado Gini (Gini, 1936), Masahisa Fujita, Paul Krugman i Anthony Venables (Fujita et al., 1999), Glen Ellison i Edward Glaeser (Ellison et al. 1997) итд.

Регионална специјализација је у великој мјери статистичка категорија коју је могуће квантификовати. Квантификацијом регионалне специјализације бавио се велики број истраживача, тако да је конструисан и велики број мјерних "алата" помоћу којих се врши поменута квантификација. Углавном се ради о различитим индексима и коефицијентима помоћу којих се покушавају разјаснити регионални односи у погледу специјализације или диверзификације економије, или поједињих њених сектора. Индекси за мјерење регионалне специјализације су веома значајни у истраживањима у областима просторне економије и економске географије. Неки од значајнијих индекса помоћу којих је могуће вршити мјерење регионалне специјализације су: Krugman Index (Krugman, 1991), Hoover-Ballasa Index (Ballasa, 1965), Gini index (Gini, 1936), Hirschman-Herfindahl index (Hirschman, 1964), Theil index (Theil, 1967), Lilien index (Lilien, 1982), Index of spatial concentration of social-economic features (Бајић et al. 2013), etc.

the distribution of 'weight' (number of employees, income, etc.) of an ' i ' service sector within the total commercial structure of an observed territorial unit ' j ' (Aigner, 1999). The term regional specialization used to refer to regional relations within the industrial sector exclusively, especially in Socialist states which used to prefer this commercial sector. Lately, the term expanded to other commercial sectors. It appears within new concepts, theories, and movements of regional economy, which attempt to account for the regional relations of the total economic distribution such as in Nobel prize winner Krugman's concept of 'New economic geography' (Krugman, 1991; Fujita et al., 1999). There have been many papers and studies discussing regional specialization. In addition, the following authors largely contributed the field wither theoretically or methodologically: Corrado Gini (Gini, 1936), Masahisa Fujita, Paul Krugman and Anthony Venables (Fujita et al., 1999), and Glen Ellison and Edward Glaeser (Ellison et al. 1997).

Regional specialization is largely a statistical category that may be quantified. Many researchers have dealt with the quantification of regional specialization, which resulted in a large number of quantification 'tools'. The tools usually refer to different indices and coefficients that attempt to explain regional relations from the aspect of economy specialization or diversification (or some of the sectors). Indices for the calculation of regional specialization are highly pertinent for the spatial economy and economic geography studies. Some of the top indices are as follows: Krugman Index (Krugman, 1991), Hoover-Ballasa Index (Ballasa, 1965), Gini index (Gini, 1936), Hirschman-Herfindahl index (Hirschman, 1964), Theil index (Theil, 1967), Lilien index (Lilien, 1982), Index of spatial concentration of social-economic features (Бајић et al. 2013), etc.

Still, the calculation of some of these

социо-економских обиљежја (Бајић et al. 2013) итд.

Поступак израчуна поменутих индекса често зна бити компликован у смислу израчуна, јер неки од њих захтијевају сложеније математичке и статистичке операције. Понављање поступка израчуна за индексе који се често употребљавају одузима пуно времена. Приказивање резултата израчуна индекса регионалне специјализације у класичном статистичком облику, у форми табела и дијаграма, није ефикасно, у смислу читљивости и анализе резултата. Обзиром да се приказују регионални/просторни односи резултате је најефикасније приказивати картографски у виду картограма и картодијаграма. Процес картографске интерпретације резултата у традиционалној картографији, такође, представља дуготрајан процес. Појавом ГИС технологија наведене процесе израчуна и интерпретације (визуелизације) статистичких мјера, као што су индекси регионалне специјализације, у великој мјери је могуће аутоматизовати. Аутоматизација израчуна и визуелизације се спроводи креирањем софтверских алата у ГИС окружењу. Једном креиран алат могуће је примијенити неограничено многу пута, на неограниченом броју рачунара. Креирањем алата за аутоматизацију омогућава се израчун индекса и приказивање резултата "на један клик".

У овом раду је приказан аутоматизован начин израчуна Хефиндал-Хиршмановог индекса (*HHI*). *HHI* се често употребљава као мјера регионалне специјализације. Поред тога што се користи као мјера регионалне специјализације, *HHI* се употребљава и као мјера величине предузећа у односу на укупну величину односног сектора привреде тј. као показатељ конкурентског односа међу предузећима у датом сектору привреде.

Аутоматизација израчуна и визуелизације резултата *HHI* реализована је креирањем алата унутар *ArcGIS* софтверског окружења. *ArcGIS* је једна од најзаступљенијих ГИС софтверских апликација у Свијету коју је развила фирма *ESRI*. *ArcGIS* омогућава креирање алата у свом

indices may be rather complicated as they may demand more complex mathematical and statistical operations. The repetition of some most common calculations takes time. The display of results of regional specialization indices in a classical statistical form via tables and diagrams complicates the interpretation and analysis of results. Since these are usually regional/spatial relations, it is most efficient to display the results by mapping them via cartograms and cart-diagrams. The process of map interpretation also takes too much time. Once GIS technology emerged, it became possible to automate the calculation and interpretation (visualization) of the statistical measures, such as the index of regional specialization. The automated calculation and visualization is conducted by creating software tools in GIS environment. Once the tool is created, it may be applied without limitations regarding the repetition or the number of computers. The creation of automated tools enables the index calculation and result display in only one click on the keyboard.

This paper presents the automated calculation of Herfindahl–Hirschman Index(*HHI*). *HHI* is widely used as measurement of regional regionalization. Apart from being used as measurement of regional specialization, it is also used as the measurement of enterprise size in comparison with the total size of referential commercial sector, i.e. as an indicator of competitive relation among enterprises within a specific commercial sector.

The automated calculation and visualization of *HHI* results was performed via a tool designed in the *ArcGIS* software environment. *ArcGIS* is one of most frequent GIS software applications worldwide developed by *ESRI* Company. *ArcGIS* enables the creation of tools via the following programming languages: .NET, Python, C# and VBA. GIS programming is becoming more and more important. The need for new tools and performance of complicated geo-

окружењу кориштењем програмских језика као што су: *.NET*, *Python*, *C#* и *VBA*. Примјена програмирања у ГИС-у добија све већи значај. Потреба за новим алатима и извршавањем компликованих геопросторних анализа у први план ставља програмерска знања. Обзиром на значај програмирања у ГИС-у у програмерској заједници развија се посебна област која се назива ГИС програмирање. ГИС програмирањем, коришћењем *Python* програмског језика, креиран је алат за израчун и визуелизацију резултата *HHI*.

Python (Пајтон) је интерпретерски, интерактивни, објектно-оријентисани програмски језик. *Python* код спрема се у текстуалне датотеке које завршавају на *.py* и које се могу преносити на било које платформе где се могу изводити. Осим стандардних типова података (бројеви, низови знакова и сл.) *Python* има уграђене типове података високог нивоа, као што су: листе, речници и сл. *Python* се може изводити у различитим окружењима. За развој програма најлакши је интерактивни начин рада у којем се програмски код пише наредбу за наредбом. Не постоји разлика у развојном и изведеном начину: у првом се изводи наредба за наредбом, а у другом одједном читава скрипта. Синтакса језика је једноставна и чиста, тако да је програм прегледан и једноставан за читање.(Essert, 2007)

Поред наведених карактеристика *Python* програмског језика треба истаћи да његов објектно-оријентисани концепт омогућава учитавање модула при рјешавању специфичних програмерских задатака. Пајтонова библиотека, при стандардној инсталацији, укључује преко 200 модула, што покрива све од функција оперативних система до WEB сервиса. Модули су својеврсни подпрограми који олакшавају и скраћују вријеме писања кода. Довољно је да се модули позову у скрипту преко одговарајућих команда чиме се аутоматски могу користити њихове функције у коду који развијамо. У програмирању алата за аутоматизацију израчуна *HHI* употребљена су два модула: *ArcPy* и *NumPy*.

ArcPy (<http://blogs.esri.com/esri/arcgis/2010/02/12/what-is-arcpy/>)

spatial analysis demand programming skills. Since programming has become a crucial part of GIS technology, a new GIS programming field emerged. GIS programming used *Python* programming language in order to create the tool for calculation and visualization of *HHI* results.

Python is an interpretive, interactive, object-oriented programming language. *Python* code is stored in textual computer files ending in *.py* and which can be transferred to any platform in which they can be executed. Beside standard data (numbers, sign sequences, etc.), *Python* has the integrated high level data such as lists, dictionaries, etc. It is possible to execute *Python* in different environment. For the development of the program, the interactive work mode in which program code writes one order after another is best suitable. There is no difference between the design and executive modes – the first performs one order after another and the latter deals with the whole script. The language syntax is simple and clear, which makes the program readable and synoptic (Essert, 2007).

Apart from the aforementioned *Python* features, we should say that its object-oriented concept enables module loading while solving specific program tasks. *Python* library, in standard installation, includes 200 modules, which covers both the operative system functions and WEB services. Modules are actually subprograms that make code writing easier and faster. All it takes is to withdraw the modules into the script by using specific commands, which automatically enables the usage of all the functions of the code. *ArcPy* and *NumPy* modules were used to design the tool for automated *HHI* calculation.

ArcPy (<http://blogs.esri.com/esri/arcgis/2010/02/12/what-is-arcpy/>) is a module for *Python* programming language intended for the application within *ArcGIS* software environment. Its basic task is to enable the efficient and productive geo-spatial data analysis, data conversion, data management, and automated data visualization. *NumPy*

`arcgis/2010/02/12/what-is-arcipy/`) је модул за *Python* програмски језик, намирењен за примјену унутар *ArcGIS* софтверског окружења. Основна улога овог модула је омогућавање ефикаснијих и продуктивнијих геопросторних анализа података, конверзије података, ефикасније управљање подацима и аутоматизована визуелизација података. *NumPy* (<http://www.numpy.org/>) је модул за програмски језик *Python* који омогућава подршку за велике вишедимензионалне низове и матрице, те сложене математичке функције и операције (Ascher et al., 1999).

МАТЕРИЈАЛИ И МЕТОДЕ

Програмирање ГИС алата за израчун и визуелизацију засновано је на математичком концепту *HHI*. У математичком смислу *HHI* представља суму квадрата удјела дјелатности j у укупној привредној структури одређене територијалне јединице i . Математички израз разматраног индекса има сљедећу форму:

$$HHI = \sum_{j=1}^n (g_{ij})^2$$

$$g_{ij} = \frac{X_{ij}}{\sum_{j=1}^n X_{ij}} = \frac{X_{ij}}{X_i}$$

Где су:

- HHI - Херфиндал-Хиршман индекс просторне специјализације;
- i - Територијална јединица;
- j - Дјелатност/привредна грана/подручје дјелатности
- X_{ij} - Број запослених (или други показатељ развијености) у дјелатности j и територијалној јединици i ;
- X_i - Број запослених (или други показатељ развијености) у територијалној јединици i ;
- g_{ij} - Удио дјелатности j у укупној привредној структури територијалне јединице i .

(<http://www.numpy.org/>) is a module for *Python* programming language providing support for large multidimensional sequences and matrices, and complex mathematical functions and operations (Ascher et al., 1999).

MATERIALS AND METHODS

The GIS tool programming for the calculation and visualization is based on the mathematical *HHI* concept. Mathematically, *HHI* represents the sum of squared ratio of trade j within the total commercial structure of a specific territorial unit i . The mathematical expression of the observed index is as follows:

$$HHI = \sum_{j=1}^n (g_{ij})^2$$

$$g_{ij} = \frac{X_{ij}}{\sum_{j=1}^n X_{ij}} = \frac{X_{ij}}{X_i}$$

In which:

- HHI - Herfindahl–Hirschman Index of spatial specialization;
- i —territorial unit;
- j - trade/commercial branch/area of activity
- X_{ij} —Number of employees (or another indicator of development) within the trade j and territorial unit i ;
- X_i —Number of employees (or another indicator of development) within the territorial unit i ;
- g_{ij} —Ratio of trade j within the total commercial structure of the territorial unit i .

Вриједности *HHI* могу се кретати у интервалу 0-1. Што су вриједности индекса веће од 0 то је степен специјализације већи, и обрнуто. Веће вриједности индекса указују на специјализацију, док мање вриједности указују на диверзификацију посматране привредне структуре у датој територијалној јединици. Дефинисани показатељ одражава степен диверзификационе уравнотежености у погледу броја и удејла структурних елемената у укупној структури појединих територијалних јединица. Степен диверзификационе уравнотежености је већи што је већи број структурних елемената, те што је њихов величински удио у структури посматране територијалне јединице уједначенији. У том случају његове вриједности су дистрибуисане око вриједности 0. Супротно, уколико је број структурних елемената мањи, те уколико је њихов величински удио у привредној структури одређене територијалне јединице неуједначенији (већа концентрација броја запослених у једној или мањем броју дјелатности) можемо говорити о специјализацији. У дефинисаном случају вриједности су веће од 0, што су вриједности ближе граничној вриједности 1 степен специјализације је већи. Показатељ не представља величинску категорију којом би се могао мјерити и упоређивати степен развијености структуре међу посматраним територијалним јединицама. Он је само мјера диверзификационе уравнотежености структурних елемената унутар једне посматране територијалне јединице, што показује степен регионалне специјализације унутар те територијалне јединице. На једној страни, индекс одражава степен структурне диверзификације/специјализације у свакој територијалној јединици засебно, а са друге стране, пропорционалне односе (не величинске) између територијалних јединица у погледу удејла појединих елемената у укупној структури. Рачунањем индекса за два или више временских периода могуће је утврдити правце и интензитет промјена регионалне специјализације.

Након дефинисања математичког концепта

HHI values may range from 0 to 1. The larger the index values from 0, the higher the specialization, and vice versa. Higher index values indicate the specialization, whereas lower values indicate the diversification of the observed commercial structure within a given territorial unit. The defined indicator reflects the level of diversified balance with reference to number and ratio of the structural elements within the total structure of specific territorial units. The level of diversified balance grows as the number of structural elements is bigger and the element ratio within the structure of the observed territorial unit is more equal. In this case, its values are distributed around the value of 0. Opposite to this, if the number of structural elements is smaller and the element ratio within the structure of the observed territorial unit is less equal (higher concentration of employees within one or a few trades), then we refer to the phenomenon as the specialization. Within this defined case, values are higher than 0 and the closer the values are to the limiting value of 1, the level of specialization is higher. The indicator does not represent a quantity category with which we may measure and compare the level of development of a structure among the observed territorial units. It is only a measure of diverse balance of structural elements within one observed territorial unit, which is indicated by the level of regional specialization within that territorial unit. On one hand, the index expresses the level of structural diversification/specialization within each separate territorial unit; on the other hand, it represents the proportional relation (not quantified ones) among the territorial units with reference to the ratio of individual elements within the total structure. By calculating the index for two or more time intervals, it is possible to estimate the direction and intensity of changes in regional specialization.

Once we defined the *HHI* mathematical concept, we designed the GIS tool for its automatization. The GIS tool was written as

HHI приступило се креирању ГИС алата за његову аутоматизацију. ГИС алат развијен је као скриптни алгоритам, коришћењем објектно-оријентисаног програмског језика *Python*, уз коришћење *ArcPy* и *NumPy* модула у *ArcGIS* окружењу. Писање кода и развој скриптног алгоритма извршено је у *IDLE (Python)* развојном окружењу. У наставку је дат преглед извornог кода по сегментима и линију по линију са описом његових извршних функција.

На почетку скриптног алгоритма треба написати наредбу која "позива" модуле који ће бити коришћени у скрипти. Обзиром да су за развој дефинисаног алата коришћени модули *ArcPy* и *NumPy* у конкретном случају наредба за "позивање" модула има сљедећи облик:

|1. `import arcpy, numpy as np`

Након наредбе за учитавање модула дефинисан је дио кода који дефинише параметре који се користе у алгоритму. Дефинисање параметара извршено је наредбом *arcpy.GetParameterAsText* која је садржана у модулу *ArcPy*. Ова наредба омогућава да се параметри накнадно позивају у извршном дијелу алгоритма, што значи да не морају бити дефинисани у самој скрипти. Дио кода којима се дефинишу параметри у нашем случају има сљедећи облик:

```
3. ulazna_tabela = arcpy.GetParameterAsText(0)
4. selektovanaTabela = arcpy.GetParameterAsText(1)
5. odabir_sqlUslov = arcpy.GetParameterAsText(2)
6. vektor_zaPridruzivanje = arcpy.GetParameterAsText(3)
7. input_join_field = arcpy.GetParameterAsText(4)
8. output_join_field = arcpy.GetParameterAsText(5)
9. fc = selektovanaTabela
```

Дефинисано је шест параметара: табела са улазним подацима (*ulazna_tabela*), табела са селектованим подацима из улазне табеле (*selektovanaTabela*) - излазна табела, дефинисање упита за селектовање података из улазне табеле (*odabir_sqlUslov*), векторски слој са границама територијалних јединица које ће бити укључене у анализу (*vektor_zaPridruzivanje*), индексирана колона у табели

a script algorithm by using the object-oriented *Python* programming language and *ArcPy* and *NumPy* modules in *ArcGIS* environment. The code writing and development of script algorithm was performed in *IDLE (Python)* development environment. What follows is the overview of the source code per segments and line by line with the description of executive functions.

At the beginning of the script algorithm, a command should be written to 'sum up' all the modules that will be used within the script. As we used *ArcPy* and *NumPy* modules for the development of our tool, the 'sum up' command should be as follows:

After the module command, we defined a part of the code which determined the parameters used in the algorithm. The definition of the parameters was performed via *arcpy.GetParameterAsText* command, which *ArcPy* module already contained. This command enables the parameters to be later summed up during the algorithm execution, which means that they do not have to be defined within the script itself. The part of the code that defines the parameters in our specific case is as follows:

We defined six parameters: table with input data (*input_table*), table with selected data from the input table (selected Table)–output table, definition the inquiry for the input table data selection (*odabir_sqlUslov*), vector layer with the territorial unit borderlines that will be included into the analysis (*vector_Mapping*), an indexed column in the attribute table with the input

атрибута векторског слоја (`input_join_field`), индексирана колона у табели са улазним подацима (`output_join_field`).

Сљедећа наредба (`arcpy.TableSelect_analysis`) која је употребљена за писање кода такође је из модула *ArcPy*. Користи се за селектовање дијелова табела према задатом услову, путем креирања *SQL* упита, те креирање нове (излазне) табеле из селектованих података. Овом командом се омогућава да се из улазних табела селектују и користе само подаци који су нам потребни у анализи. Дакле, овом командом одабиремо из табеле улазних података податке које ћемо укључити у израчун *HHI*, нпр. ако у табели улазних података имамо податке о броју запослених по дјелатностима за већи низ година можемо одабрати само податке за једну годину коју желимо да укључимо у израчун. Дио кода који описује претходно дефинисано састоји се из сљедећег:

```
| 11. arcpy.TableSelect_analysis(ulazna_tabela, fc, odabir_sqlUslov)
```

У наредном дијелу кода уз употребу *Python for* петље (*for loops*), *if* изјава (*if statements*), те *ArcPy* наредби (`arcpy.ListFields`, `arcpy.AddField_management`), извршава се креирање нове колоне у новокреираној табели селектованих података - излазној табели. Овај дио кода креира колону под називом "HHI" у којој ће бити уписаны резултати израчуна Херфиндал–Хиршмановог индекса. Код проверава да ли у селектованој табели постоји колона са називом "HHI", ако не постоји креира се, ако постоји, програм даје обавјештење да колона већ постоји тако да треба проверити селектовану табелу, са поновним селектовањем улазних података.

```
| 13. for field in arcpy.ListFields(fc):
| 14.     if field.name != 'HHI':
| 15.         arcpy.AddField_management(fc, 'HHI', 'FLOAT', "", "", "", "", "NULLABLE")
| 16.     else:
|         arcpy.AddWarning("HHI already exists!")
```

Новокреирана колона по свим редовима у излазној табели сетована је на вриједности *NULL*. У програмском језику *Python* табеларне вриједности сетоване на вриједности *NULL* знају правити проблем код калкулација унутар табела и ажурирања истих. Стога је написан

data (`output_join_field`).

ArcPy module also contained the next command(`arcpy.TableSelect_analysis`) used for the code writing. It is used for the selection of table parts in accordance with the given order via a *SQL* inquiry and for the creation of a new (output) table on the basis of selected data. This command helps select and use only those table data that are necessary for the analysis. Therefore, by using this command, from the output table we select only the data necessary for the *HHI* calculation, e.g. if the input table contains data on the number of employees per a trade over many years, it is possible to select data for only one year and include them into the calculation. The part of the code referring to this is as follows:

```
| 11. arcpy.TableSelect_analysis(ulazna_tabela, fc, odabir_sqlUslov)
```

What follows is that we use *Python for* loops, *if* statements, and *ArcPy* commands (`arcpy.ListFields`, `arcpy.AddField_management`), and create a new column within this new table of selected data-output table. This part of the code creates a column named "HHI" which will contain the results of Herfindahl–Hirschman Index. The code then searches the selected table for the "HHI" column; if it does not exist, it is then created; if it exists, the program sends a notification that the column is already there and that the selected table should be checked and the input data should be reelected.

The newly-created column is set to *NULL* values in all the lines within the output table. In *Python* programming language, if the table values are set to *NULL*, they may cause problems with the calculations and update of the tables. Hence, a part of the code is written that changes the

дио кода који мијења вриједности *NULL* у свим пољима новокреиране колоне "HHI". Поред претходно споменутих *Python* петљи и изјава, у овом дијелу кода кориштена је и наредба *ArcPy* модула (*arcpy.da.UpdateCursor*) помоћу које се врши ажурирање појединих колона у табелама. Овај дио кода написан је у сљедећем облику:

```
19. with arcpy.da.UpdateCursor(fc, ["HHI"]) as cursor:  
20.     for row in cursor:  
21.         if row[0] == None:  
22.             row[0] = 0  
23.             cursor.updateRow(row)  
24.     del row  
25.     del cursor
```

У даљем поступку програмирања дефинисаног ГИС алата дефинише се листа колона које ће бити укључене у израчун индекса. Овиме се изbjегавају грешке које су могуће ако се у табели селектованих података налазе колоне са *STRING* и *OBJECTID* типом података. Листа се формира само на основу колона које имају типове података *DOUBLE*, *INTEGER* и *SINGLE*. Креирање листе извршено је помоћу *ArcPy* наредбе *arcpy.ListFields*. Овај дио кода приказан је као:

```
27. fieldNameList = []  
28. fields = arcpy.ListFields(fc, "*")  
29. for field in fields:  
30.     if field.type in ("Double", "Integer", "Single"):  
31.         fieldNameList.append(field.name)
```

У наредном дијелу кода помоћу наредбе *np.array* из модула *NumPy*, те помоћу *Python* оператора, петљи и итерација извршава се израчун *HHI*. Помоћу *ArcPy* наредбе (*arcpy.da.UpdateCursor*) извршава се ажурирање претходно креиране колоне "HHI" у излазној табели са резултатима израчуна. Дио кода који описује израчун индекса има сљедећи изглед:

```
33. with arcpy.da.UpdateCursor(fc, (fieldNameList)) as cursor:  
34.     for row in cursor:  
35.         hi = sum(np.array([row[i]/(sum([row[i] for i in range(len(fieldNameList))])**2))  
36.         )) for i in range(len(fieldNameList))]  
37.         row[-1] = hi  
38.         cursor.updateRow(row)  
39.     del row  
40.     del cursor
```

NULL values in all the fields of the newly-created "HHI" column. Apart from the aforementioned *Python* loops and statements, this part of the code also used an *ArcPy* module command (*arcpy.da.UpdateCursor*) which updates specific columns in the table. This part of the code is written as follows:

The next step in the GIS tool definition defines the list of columns that will be included in the index calculation. It helps us avoid errors that may happen if the selected data tables contain *STRING* and *OBJECTID* columns. The list is created only on the basis of columns containing *DOUBLE*, *INTEGER* and *SINGLE* data types. The list design was performed by using *ArcPy**ListFields* command as follows:

In the next part of the code, *HHI* calculation is performed by using *NumPy* module *np.array* command, and *Python* operators, loops, and iterations. *ArcPy* command (*arcpy.da.UpdateCursor*) updates the previously created *HHI* column in the output table with the calculation results. The part of the code that describes the index calculation is as follows:

Последњи дио кода односи се на придруживање колоне "HHI" (са резултатима израчуна) из излазне табеле одабраном векторском слоју са садржаним територијалним јединицама које су биле укључене у израчун. Придруживање се врши ради визуализације резултата а обавља се преко наредбе arcpy. JoinField_management из ArcPy модула. Запис овог дијела кода је следећи:

```
41. arcpy.JoinField_management(vektor_zaPridruzivanje, input_join_field, fc, output_join_field  
, "HHI")
```

На крају поступка писања кода формирана је Python скрипта, која извршава алгоритам израчуна HHI.

РЕЗУЛТАТИ

Креирана скрипта са екstenзијом .py, као крајњи резултат описаног програмерског поступка, преносива је на било који десктоп рачунар и могуће је њено покретање на било ком рачунару на коме је инсталirана ArcGIS десктоп апликација (прилагођено за ArcGIS 10.1 и веће верзије). Тиме је омогућен аутоматизован начин израчуна и визуелзије резултата HHI. Сам поступак инсталације и коришћења креiranог алата је веома једноставан, те у том погледу нема ограничења за његово коришћење. Увођењем и параметризацијом Python скрипте у ArcGIS апликацију добија се ГИС алат чијом се употребом добијају два излазна резултата: излазна табела са приказаним селектованим/указним подацима увезеним из улазне табеле и резултатима израчуна HHI, те векторски слој са придржаном колоном резултата HHI.

Поступак инсталације Python скрипте у ArcGIS окружење је једноставан и састоји се од неколико корака: Catalog> MyToolboxes> New> Toolbox> Add> Script. Параметризација скрипте приликом њеног увођења/инсталације у ArcGIS апликацију подразумијева дефинисање шест параметра (Слика 1): Први параметар (Input Table) - односи се на табелу са указним подацима, вриједности на картици за подешавање треба поставити Data Type - Table, Direction - Input;

The last part of the code refers to the merge of "HHI" column (calculation results) from the output table and the selected vector layer containing territorial units that were included in the calculation. The merge is performed in order to visualize the results by using arcpy.JoinField_management command in ArcPy module, and it looks as follows:

In the end of code writing, a *Python* script is formed to execute the *HHI* calculation algorithm.

RESULTS

The final result of the programming is the script with an .py extension, and it is transportable to any desktop computer at which it may be launched if the desktop ArcGIS application is installed (adapted to ArcGIS 10.1 and larger versions). This enables the automated calculation and visualization of HHI results. The installation and usage of the created tool are very simple and there are no limitations for its practice. Once the Python script is introduced to ArcGIS application, a GIS tool is obtained and it provides us with two types of output results: the output table with selected/input data introduced from the input table and the results of HHI calculation, and the vector layer with the adjoined column of HHI results.

The Python script installation into the ArcGIS environment is a simple procedure comprising the following steps: Catalog>MyToolboxes> New> Toolbox> Add> Script. Parameterization of the script before the installation into the ArcGIS application took six parameters to define (Figure 1): First parameter (*Input Table*) – refers to the table with input data, values of the setting tab should be *Data Type - Table*, *Direction - Input*; Second parameter(*Output*

Direction - Input; Други параметар (*Output Table*) - односи се на табелу са излазним подацима, вриједности на картици за подешавање треба поставити *Data Type - Table, Direction - Output*; Трећи параметар (*Select Table*) - односи се на *SQL* упит помоћу кога вршимо селекцију улазних података, вриједности на картици за подешавање треба поставити *Data Type - SQL Expression, Direction - Input, Obtained Form - Input_Table*; Четврти параметар (*Vector Layer*) - је улазни векторски слој са приказаним територијалним јединицама које ће бити укључене у анализу, вриједности на картици за подешавање треба поставити *Data Type - Feature Class, Direction - Input*; Пети параметар (*Input Join Field*) - односи се на индексирану колону у векторском слоју преко које ће бити извршено придруžивање резултата *HHI* том слоју, вриједности на картици за подешавање треба поставити *Data Type - Field, Direction - Input, Obtained Form - Vector_Layer*; Шести параметар (*Output Join Field*) - односи се на индексирану колону у излазној табели из које ће бити придружен резултати *HHI* векторском слојум, вриједности на картици за подешавање треба поставити *Data Type - Field, Direction - Input, Obtained Form - Inout_Table*.

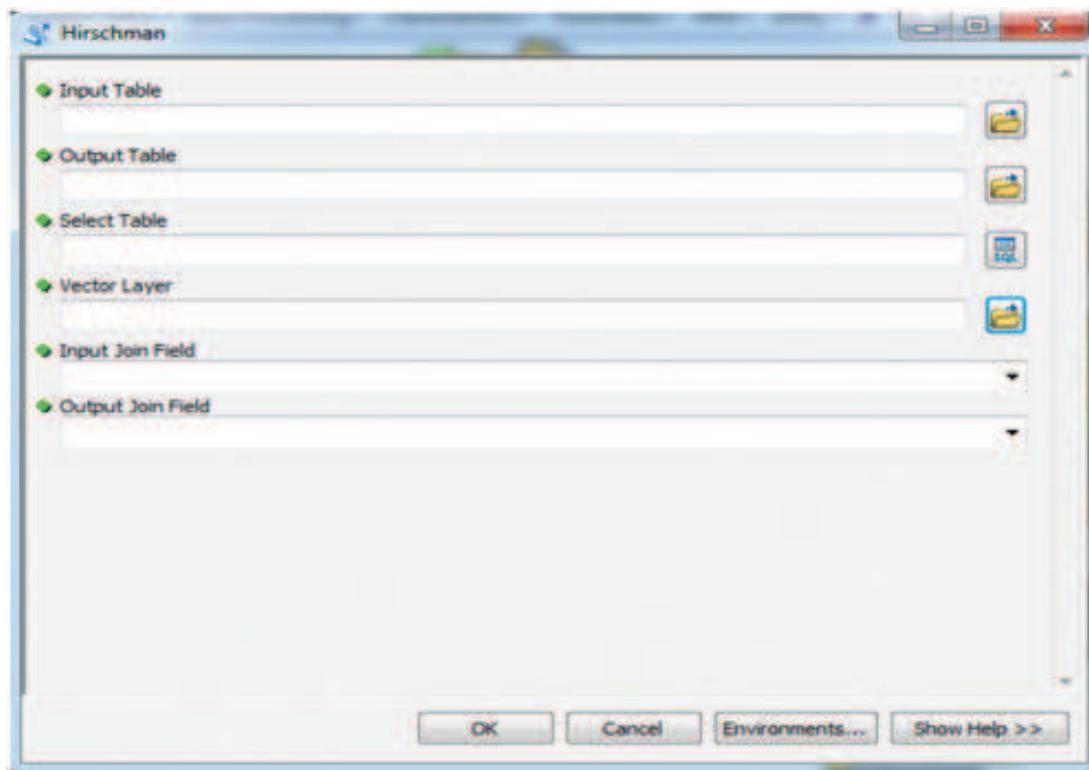
Table) –refers to the table with output data, values of the setting tab should be *Data Type - Table, Direction - Output*; Third parameter (*Select Table*) –refers to the *SQL* inquiry that helps us select the input data, values of the setting tab should be *Data Type - SQL Expression, Direction - Input, Obtained Form - Input_Table*; Fourth parameter(*Vector Layer*) –is the input vector layer displaying the territorial units that will be included in the analysis, values of the setting tab should be *Data Type - Feature Class, Direction - Input*; Fifth parameter (*Input Join Field*) – refers to the indexed column in the vector layer through which the merge with *HHI* results will be performed, values of the setting tab should be *Data Type - Field, Direction - Input, Obtained Form - Vector_Layer*; Sixth parameter (*Output Join Field*) –refers to the indexed column in the output table from which the *HHI* results will merge with the vector layer, values of the setting tab should be *Data Type - Field, Direction - Input, Obtained Form - Inout_Table*.

Слика 1. Дефинисање параметара у ArcGIS апликацији
Figure 1. Defining parameters in ArcGIS application

Покретањем увезене скрипте покреће се алат за израчунавање и визуелизацију *HHI*, којом приликом се отвара картица за унос назива параметара (Слика 2). Уношењем назива параметара (дефинисањем њихових путања) у понуђена поља у отвореној картици, те кликом на опцију „OK“, покреће се извршна наредба којом се реализује дати алгоритам за израчунавање и визуелизацију *HHI*. Добијени резултати се читају како су дефинисани код описа математичког концепта индекса.

The launch of the script sets off the tool for calculation and visualization of *HHI*, and the tab for the parameter input opens (Figure 2). Once the name of the parameter is entered (definition of its direction) into the appropriate field in the open tab, a click of „OK“ starts the executive command for the given algorithm for calculation and visualization of *HHI*. The obtained results are then interpreted as was defined through the description of the mathematical concept of the index.

Слика 2. Изглед картице за покретање креираног алата у ArcGIS-у
Figure 2. The layout of the tab for launching the created tool in ArcGIS

Из досадашњег излагања може се закључити да су за коришћење креираног алата неопходна два типа улазних података: улазна табела са подацима по територијалним јединицама који се планирају укључити у израчун и векторски слој на којима су приказане границе територијалних јединица. Концепт креираног алата је такав да је неопходно улазне податке похранити у *File Geodatabase* или *Personal Geodatabase*. Оба типа улазних података морају имати индексиране колоне, где сваки ред (територијална јединица) мора имати свој *ID*, који мора бити идентичан и у улазној табели и у векторском слоју. У смислу типа података *ID* треба да буде дефинисан као *SHORTINTEGER* или *OBJECTID*. Колоне у улазној табели које се односе на податке који ће бити укључени у израчун требају да буду дефинисане као *DOUBLE*, *INTEGER* или *SINGLE*. Евентуално остале колоне које се не односе на податке који ће бити укључени у израчун а које се налазе у улазној табели морају бити дефинисане као *STRING* или

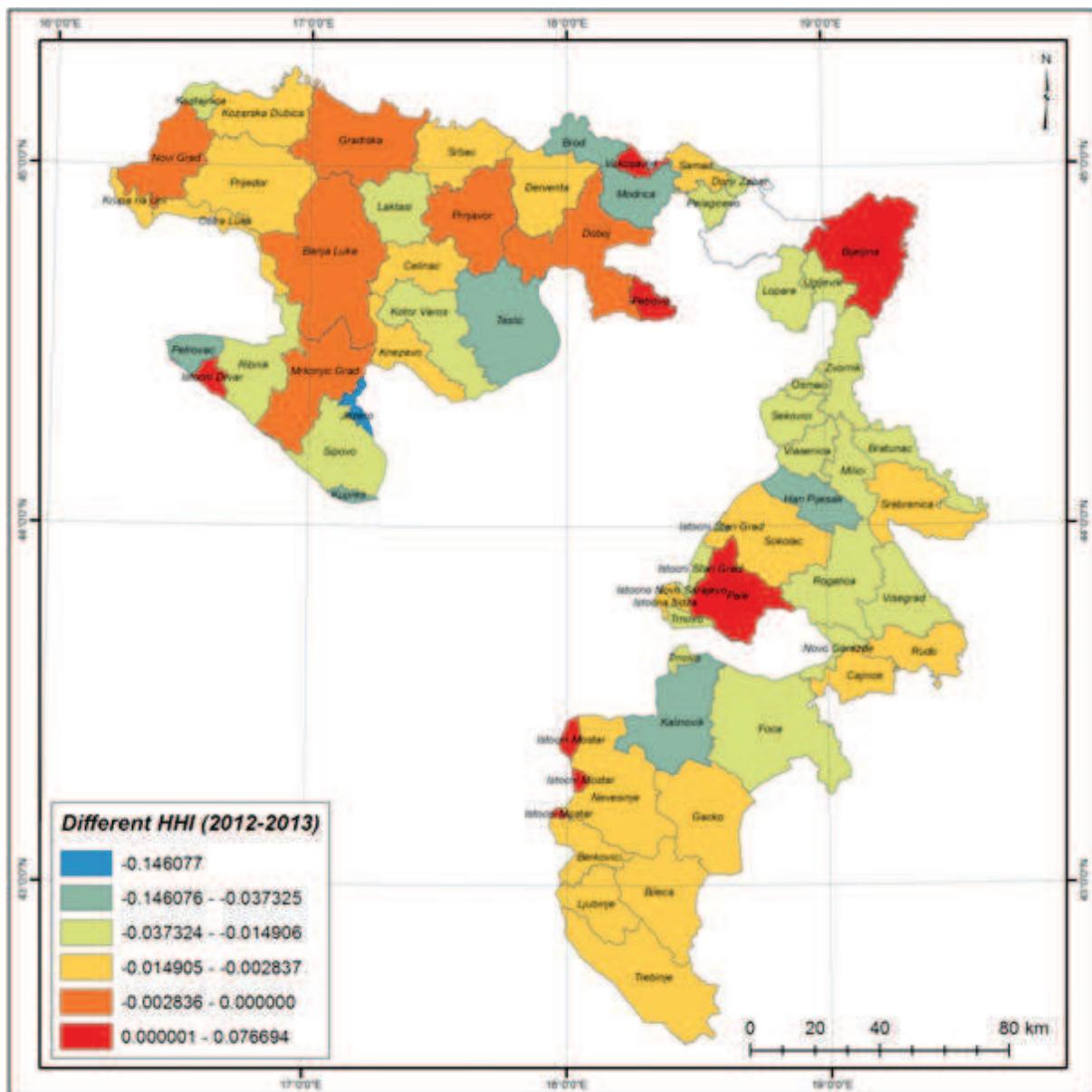
We may so far conclude that it takes two types of input data in order to use the created tool, i.e. the input table with the data for each territorial unit used in the calculation and the vector layer that displays the territorial unit borderlines. Due to the concept of the created tool, it is necessary to file the input data into *File Geodatabase* or *Personal Geodatabase*. Both types of input data must have indexed columns in which every line (territorial unit) must have its identical *ID* for both input table and vector layer. The *ID* should be defined either as *SHORTINTEGER* or *OBJECTID*. Columns in the input table referring to calculation data should be labeled as *DOUBLE*, *INTEGER* or *SINGLE*. In case there are columns that do not refer to calculation data but are still in the input table, these should be labeled as *STRING* or *SHORTINTEGER*.

To provide an instance of our tools usage, we performed an analysis of regional specialization per municipalities in Republic

SHORTINTEGER.

Као примјер примјене креираног алата извршена је анализа регионалне специјализације по општинама Републике Српске према броју запослених по подручјима дјелатности. Резултати израчуна приказани су на картографском прилогу (*Слика 3*).

of Srpska according to the number of employees in different trade areas. The results of one such calculation are displayed in the cartograph (*Figure 3*).

Слика 3. Разлике НИ по општинама у Републици Српској, 2012-2013. година
Figure 3. Differences in HHI per municipalities in Republic of Srpska, 2012-2013

У наведеном примјеру извршен је израчун *HHI* за 2012. и 2013. годину а на основу добијених резултата израчуната је разлика *HHI* за двије посматране године (Слика 3). Према добијеним резултатима могу се утврдити правци развоја промјена привредне структуре по општинама у посматраном периоду. Општине са негативним вриједностима у посматраном периоду имале су тенденцију уравнотежавања привредне структуре, тенденцију која иде у правцу диверзификације привредне структуре. Док су обрнуто, општине са позитивним вриједностима разлике имале тенденцију концентрације броја запослених у мањем броју подручја дјелатности, тенденцију специјализације. Само је шест општина у Републици Српској у посматраном периоду имало позитивне резултате разлике, тј. имало тенденцију ка специјализацији. Из наведеног се може изцести закључак да је према карактеру регионалне специјализације структура привреде у Републици Српској, у посматраном периоду, имала тренд усмјерен ка диверзификацији (уједначавање броја запослених у подручјима дјелатности).

ЗАКЉУЧАК

Истраживања просторних и регионалних обиљежја привреде су битан сегмент економских, економско-географских и просторно-планерских студија. Планирање развоја и просторне организације привреде у значајној мјери темељи се на идентификацији њених просторно-структурних карактеристика. Анализом просторно-структурних карактеристика привреде може се одговорити на питања везана за феномене просторне концентрације и регионалне специјализације. У методологији везаној за истраживања просторних обиљежја привреде постоји велики број квантитативних мјера помоћу којих се на егзактан начин могу детерминисати њена просторно-структурна обиљежја. Једна од квантитативних мјера помоћу које се идентификују просторно-структурна обиљежја

In our example, a *HHI* calculation for 2012 and 2013 was performed and the *HHI* difference between the two years was calculated (Figure 3). On the basis of results, it is possible to estimate the directions of changes in commercial structure per municipalities within an observed period. Municipalities with negative values within the observed period showed a tendency to harmonize the commercial structure, i.e. a tendency aiming at the diversified commercial structure. On the other hand, municipalities with positive values showed a tendency to concentrate the number of employees within a smaller number of trade areas, i.e. tendency of specialization. There were only six municipalities in Republic of Srpska that had the positive results of differences, i.e. they displayed tendency for specialization. Hence, we may infer that according to the type of regional specialization in Republic of Srpska within the observed period, the commercial structures focused on diversification (harmonization of number of employees within trade areas).

CONCLUSION

Studies of spatial and regional features of commerce may be relevant to other economic, economic-geographic, and spatial planning studies. Planning the development and spatial organization of commerce is largely based upon the identification of its spatial-structural characteristics. The analysis of spatial-structural characteristics of commerce may provide an answer to many questions referring to phenomena of spatial concentration and regional specialization. Methodology of studies on spatial features of commerce comprises many quantitative measures that may accurately determine the spatial-structural characteristics. Herfindahl-Hirschman Index, which is described in this paper, is one such quantitative measure.

The application of quantitative measures,

привреде је и Херфиндал-Хиршманов индекс регионалне специјализације, који је описан у овом раду.

Развојем информационих технологија примјена квантитативних мјера којима се осликају просторна обиљежја привредних структура, у великој мјери је олакшана. Раније је било потребно доста времена и математичког знања да се изврши израчун поједињих индекса или коефицијената из домена просторне концентрације или регионалне специјализације привреде. Поготово је био мукотрпан посао картографске интерпретације резултата наведених израчуна. Појавом ГИС технологија и картографска интерпретација је у великој мјери олакшана.

ГИС технологије омогућавају да се унутар постојећих ГИС софтверских апликација креирају алати за геопросторне анализе, потпуно прилагођени потребама корисника. Употребом програмских језика као што су *Python*, *C#*, и *.NET*, те посебно креираних модула за развој ГИС апликација унутар њих, програмерским поступцима могуће је развити ГИС алате посебне намјене који не постоје у актуелним ГИС софтверским апликацијама. Један од поступака развоја ГИС алата описан је у овом раду, односно приказан је поступак развоја ГИС алата за аутоматизацију израчуна Херфиндал-Хиршмановог индекса регионалне специјализације.

Поред значаја који овај рад може имати у смислу примјене развијеног алата у просторним и регионалним истраживањима, може се истаћи и значај рада у смислу примјене његових резултата као смјерница за развој нових ГИС алата, како у области просторне економије, тако и у осталим областима где ГИС има своју примјену.

which depict the spatial features of commercial structures, has been largely facilitated by the rise of information technology. It used to consume a lot of time and mathematical skills to calculate specific indices or coefficients within the domains of spatial concentration or regional specialization of commerce. The most difficult part was the mapping interpretation of results of earlier calculations. It was precisely GIS technology that largely facilitated the mapping interpretation.

GIS technology makes it possible to create tools for geospatial analyses within the existing GIS software application and adjust them to the users' needs. Using the programming languages such as *Python*, *C#*, and *.NET* and the specially designed modules for new GIS application development, it is possible to program GIS tools for special purposes, which do not exist within the current GIS software applications. One such procedure of developing a GIS tool is addressed to in this paper, i.e. we described the design of a GIS tool for an automated calculation of Herfindahl–Hirschman Index of regional specialization.

The results of our design may be relevant for the application in both spatial and regional studies but they may also benefit the development of new GIS tools within the field of spatial economy or in some other field where GIS is applicable.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES:

- Aigner, K. (1999). Do Industrial Structures Converge? A survey on the empirical literature on specialisation and concentration of industries. *WIFO working paper No. 116*
- Aigner, K., Davies, D. (2004). Industrial specialization and geographical concentration: Two sides of the same coin? Not for the EU. *Journal of Applied Economics, Vol. VII, No. 2*
- Aigner, K., Rossi-Hansberg, E. (2006). Specialization and concentration: a note on theory and evidence. *Empirica, vol. 33, Springer*
- Ascher, D., Dubois, P., Hinsen, K., Hugunin, J., Oliphant, T. (1999). *Numerical Python*. Berkley: The Regents of the University of California
- Bajić, D., Trbić, G., Stanojević, M., Gnjato, S. (2013). GIS Based Index as a Criterion of Spatial Concentration of the Social-economic Features. *Материалы международной конференции (Четвёртая Ежегодная научная Ассамблея АРГО)*. Москва – Ростов-на-Дону: Ассоциация Российских географов обществоведов (АРГО), Институт географии РАН, Географический факультет МГУ имени М. В. Ломоносова, Северо-Кавказский НИИ экономических и социальных проблем Южного федерального университета
- Balassa, B. (1965). Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage. *Manchester School, 33, 99–123*
- Gini, C. (1936). On the Measure of Concentration with Special Reference to Income and Statistics. *Colorado College Publication, General Series No. 208*
- Goschin, Z., Constantin, D., Roman, M., Ileanu, B. (2009). Specialisation and Concentration Patterns in the Romanian Economy. *Journal of Applied Quantitative Methods, Vol. 4, No. 1*
- Грчић, М. (1987). *Анализа просторне организације индустрије региона*. Београд. Београд: Економски институт
- Ezcurra, R., Pascual, P., Rapun, M. (2006). Regional Specialization in the European Union. *Regional Studies, Vol. 40, No. 6*
- Ellison, G., Glaeser, E. (1997). Geographic concentration in u.s. manufacturing industries: A dartboard approach. *The Journal of Political Economy, Vol. 105, No.5*
- Essert, M. (2007). *Python – osnove. Digitalni udžbenik*. Osijek: Odjel za matematiku Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera
- Krugman, P. (1991). *Geography and Trade*, Cambridge, London: The M.I.T. Press
- Lilien, D., M. (1982). Sectoral Shifts and Cyclical Unemployment. *Journal of Political Economy, no 90*
- Traistaru, I., Nijkamp, P., Longhi, S. (2002). Regional specialization and location of industrial activity in accession countries. *42nd congress of the European Regional Science Association*. Dortmund
- Theil, H. (1967). *Economics and Information Theory*. North-Holland Publishing Company
- Fujita, M., Krugman, P., Venables, A., J. (1999). *The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade*. Cambridge: MIT Press.
- Hallet, M. (2002). Regional Specialization and Concentration in the EU. *Regional Convergence in the European Union. Facts, Prospects and Policies*, Springer-Verlag
- Hirschman, O. (1964). The Paternity of an Index. *The American Economic Review* (American Economic Association) 54 (5).
- Campante, R., Quoc-Anh, Do (2009). A Centered Index of Spatial Concentration: Axiomatic Approach with an Application to Population and Capital Cities. *HKS Faculty Research Working Papers RWP09-005*

УРБАНО ПЛАНИРАЊЕ У ЛИБИЈИ – РАЗВОЈ, НИВОИ, ПРОБЛЕМИ

Абоуса Хадоуд¹

¹ Докторант, Географски факултет, Универзитет у Београду, Србија

Сажетак: Генерално, урбano планирањe у Либији ефикасно је допринело припреми свеобухватних и јавних планова за све либијске градове. Након објављивања закона бр. 5, 1969. године, у погледу планирања градова и села, три кључна плана су развијена током три периода, почевши од прве фазе, између 1968. и 1988. године, преко друге, између 1988. и 2000. године, све до треће, од 2000. до 2025. године. Циљ ових планова је био да се направи равнотежа између природног прираштаја и досељавања у урбане средине, да би се остварио одрживи развој и сачувала животна средина, урбана средина и спречила деградација и ширење деградираних области у Либији. Али велики број проблема пореметио је развој планирања и имао ефекта на урбани развој Либије.

Кључне речи: урбano планирањe, еволуција, нивои, проблеми, Либија

Professional paper

URBAN PLANNING IN LIBYA – EVOLUTION, LEVELS, PROBLEMS

Abousa Hadoud¹

¹PhD Student, Faculty of Geography, Belgrade University, Serbia

Abstract: Urban planning in Libya in general effectively contributed to preparation of comprehensive and the public plans for all Libyan cities. especially after the issuance of Law No. (5) of 1969, concerning the planning of cities and villages , three key schemes have been developed in three stages starting from the first phase for years 1968 to 1988, and the second stage years from 1988 to 2000, and the third stage years 2000 to 2025. Goal of such schemes is to make a balance between the natural increase of population and urban mass, in order to achieve urban development and environment and preserve of the environment and urban environment from degradation and the spread of degraded areas in Libyan cities. But a number of problems disrupted the planning, and have had effects on the urban development in Libya.

Key words: urban planning . Evolution, Levels, Problems, Libya

---

УВОД

Либија има површину од 1 759 540 километара квадратних (679 182 миља квадратних), што је ставља на 16. место у свету. Окружена је Средоземним морем на северу, Египтом и Суданом на истоку, Нигером и Чадом на југу и Алжиром и Тунисом на западу. Либија има углавном суву, пустињску климу, док северни делови имају благу средоземну климу, а постоји и неколико раштрканих малих оаза. Либијска пустиња је једно од најсушнијих места на Земљи. У одређеним регионима, деценијама није пала

INTRODUCTION

Libya covers more than 1,759,540 square kilometres (679,182 square miles), making it the 16th largest nation in the world. It is bounded to the north by the Mediterranean Sea and shares its border with Egypt and Sudan to the east, Niger and Chad to the south, and Algeria and Tunisia to the west. The country has a mostly dry, desert climate, though the northern regions enjoy a milder Mediterranean climate and there are a few scattered small oases. The Libyan desert is one of the most arid places on earth. In certain regions, decades may pass without rain; even in the highlands,

киша, чак и у планинским крајевима киша ретко пада. Либијска привреда зависи највише од прихода из нафтног сектора. Нафтни приходи, у комбинацији са малим бројем становника Либије, дају Либији могућност одличног социјалног стања, међу најбољим у свету. Либија има велику, дугу, нетакнуту обалу, пуну сунца током целе године, затим мноштво старогрчке и римске заоставштине, као и спектакуларни пустињски пејзаж и све то близу великог европског тржишта.

rainfall happens sporadically. The Libyan economy depends primarily upon revenues from the oil sector. These oil revenues, combined with Libya's small population, give Libya one of the most extensive and impressive levels of social security in the world. Libya has great potential, boasting a long undeveloped, unspoiled Mediterranean coastline; year-round sunshine; an abundance of millennia old Greek and Roman architecture; and spectacular desert scenery all within close proximity to Europe's major markets.

Слика 1. Географска мапа Либије

Figure 1. Geographic map of Libya

Izvor/Source: www.geographyiq.com/countries/ly/Libya_map_flag_geography.htm

РАЗВОЈ УРБАНОГ ПЛАНИРАЊА У
ЛИБИЈИ

Историјски гледано, први почеци планирања у Либији датирају са крај 19. и почетком 20. века. Развој планирања може бити подељен у пет фаза, у зависности од тога ко је управљао Либијом: отомански период, италијански период, британски период, фаза хитног планирања, фаза еволуције планирања, и фаза примењеног планирања.

1. фаза: Фаза другог отоманског периода

Други период отоманске владавине у Либији познат је као период у коме су Турци вратили власт гувернерима и поново поступали по турским законима. Овај период је трајао од 1835. године до 1911. године (St John, Ronald Bruce 1991). Тада долази до покушаја да се ослаби турска владавина оснивањем општина у областима са великим густином насељености, нарочито у Триполију и Бенгазију (Ministry of Municipalities-Tripoli, 1976). То је било праћено развојем општинских јединица, инфраструктуре, као и пројектима одређених улица. Ову фазу обележили су развој управљања општинама и обезбеђивање неких услуга, али оно што општине нису успеле да ураде је да управљају развојем, да издају грађевинске дозволе, а планови градова су били третирани као војна тајна.

2. фаза: Фаза италијанског колонијализма и британске управе

У овој фази почела су испитивања и картирања, углавном за градове попут Триполија и Бенгазија. То се дешавало у другој деценији прошлог века. Осим тога, израђивале су се и студије о коришћењу земљишта, о естетским аспектима коришћења земљишта, као и о уклањању ограда старог града. Треба истаћи да је

EVOLUTION OF URBAN PLANNING
IN LIBYA

When it comes to planning in Libya, it cannot return back further than end of the nineteenth century and the beginning of the twentieth century. This development can be divided into five different stages, both in terms of the circumstances of each stage, or the evolution of urban planning, or different departments responsible or dominant over the country. The stages are:

1. The phase of second Ottoman period

The second in the Ottoman period in Libya is known as the stage in which the Ottoman authorities returned to commence the governors and the acting Turks rule. This period of extended from 1835 until the year 1911. (St. John, Ronald Bruce 1991) Where attempts to set off the Ottoman rule started by the establishment of municipalities in areas with high population density, especially in Tripoli and Benghazi, (Ministry of Municipalities - Tripoli. 1976) this evolving was accompanied by municipal system care and some municipal facilities, the infrastructure and the organization of some of the streets. This phase can be regarded as development in the management of municipalities and to provide some services, but what municipalities have done it did not exceed the organize, direct the development and organization of building permits, also city's maps were regarded as one of the military secrets

2. Stage of Italian colonialism and the British administration

This period was initiated surveys and mapping operations particularly for the cities of Tripoli and Benghazi during the second decade of the last century, it has become a study of land uses for certain areas along side interest in the aesthetic aspects, and the removal of fences of the old city. It should be noted that most of the city maps have been prepared by the Italian Army Corps

највећи део градских планова урађен од стране инжењера италијанске војске. Први планови за Триполи и Бенгази израђени су 1918. године. 1943. године британска управа заменила је италијанску управу у Триполију и Киренаици, док је у Фезу заменила француску управу. Ово су биле класичне војне управе које су трајале десетију, али нису донеле ништа ново на подручју планирања (Amro Ali Melody, 1990).

3. фаза: Фаза брзог урбанизма планирања

Ова фаза трајала је од 1953. године све до краја шездесетих година. У историји је позната као фаза брзог и хитног планирања. Ова фаза завршила се припремом планова за највећи део градова и села у Либији, градови Бенгази и Триполи су доживели експанзију, нарочито након открића нафте и побољшања животног стандарда грађана. У том периоду, одређени делови Либије нису могли да прате развој већих градова, па је због тога убрзано планирање у тим областима (Salem Juna, 2005).

4. фаза: Фаза развоја планирања

Ова фаза почела је имплементацијом првог економског плана за развој који је трајао од 1963. до 1969. године. План је укључивао 5+1 транзицијску годину. Током 1966. године план је дониран од стране Западних консултантских фирм (Bol service Consulting Engineers Co, 1980), у циљу проучавања најважнијих либијских градова и села и припреме планова за њих. Планови су покривали период између 1968. и 1988. године. У то време, вршила се припрема двају врста планова: први, планови за велике градове звани свеобухватне шеме и други, шеме за мање градове-локалне центре, у којима би такође били исцртани планови путева, начини

of Engineers, first plan for the city of Tripoli goes back to maps which were prepared in the year 1918, as well as in the city of Benghazi. In 1943, British administration replaced the Italian government in Tripoli and Cyrenaica, and the French administration in the Fezzan region, these departments lasted tens of years, but they were military administrations did not bring anything new, save in terms of the officials in this area (Amro Ali Melody, 1990).

3. Phase of the emergence of urban planning

This phase lasted from the year 1953 to the end of the sixties this stage is regarded as the beginning of emergence of urban planning in Libya. This phase ended with the preparation of plans for most cities and villages in Libya, city of Tripoli and Benghazi encountered significant expansion, especially after the discovery of oil and improve the economic situation of citizens. so random districts emerged for not keep up with growth and development of urban population sprawl, who went to the cities of Tripoli and Benghazi. here was planning for cities in new areas to reduce pressure on the crowded cities (Salem Juma, 2005).

4. Stage of development planning grounds

This phase began with the implementation of the first year economic development plan 1963-1969, which included five years with one transition year. during the year 1966 it was contracted with a Western consulting firms (Doxiades for the territory of Benghazi, and Waiting for Fezzan region with the city of Tripoli and Mac, Marchillan, McMillan of the territory of Tripoli) in order to study the most important Libyan cities and villages, and prepare charts for them. (Bol service Consulting Engineers Co,1980) The Goal was setting plans for these cities and villages, covering a period of a planning period of twenty years from 1968 until 1988. A at that time t that time, the efforts put forward concentrated in the

коришћења земљишта, као и одвајање стамбених области од осталих. Такви планови су названи генерални планови. У њима је спроведено уређење стамбеног и саобраћајног сектора. Доксијадисова компанија је одговорна за нацрте ових планова (1964 године). Тих година, основан је посебан департман који је био задужен за праћење рада министарства планирања које такође основано 1964. године. Три године касније, оно мења име у министарство комуналних послова, и заједно са министарством развоја и планирања и министарством стамбеног сектора обавља послове планирања. Министарство комуналних послова донело је први закон о планирању и изградњи градова и села 1969. године. Почетком седамдесетих година 20. века, због повећавања броја становника почела је измена урбанистичких планова која је трајала до 1977. године. Након тога, доноси се одредба по којој се планови деле на националне, регионалне и локалне (Draft national plan of natural long-term 1981-2000, 1979).

5. фаза: Фаза продубљавања и примене планирања

Појавом многих грешака, нарочито оних везаних за процену повећања популације. Наиме, број становника се повећао много више него што су то биле процене, па су због тога морали да се донесу нови планови. Нови планови су донешени на националном и регионалном нивоу. До 1980. године главни нацрти су завршени, и они су били подлога за доношење главних планова који су били предвиђени за период од 1980.

preparation of two types of plans: the first was full plans for large cities named comprehensive schemes I, and the second schemes belonging to small communities as centres of local services, its plans were mere regulation of roads and the identification of land uses and the separation of residential areas from other activities. Such plans were called the general plans, also a sector planning study was carried out, including the housing sector and the transport sector, which has been prepared by Doxiades company 1964. Specialized department was established to follow-up the work of urban planning at the Ministry of Planning Area office was established in 1964 and the subsequent establishment of the Ministry of Municipal Affairs in 1967, to which the task of urban planning and completed was entrusted in collaboration with the Ministry of Development and Planning and the Ministry of Housing at the time of the study stage was completed. The Ministry of Municipal Affairs prepared the first comprehensive law for the field of urban planning called the law planning was issued in 1969 as Act No. 5 of 1969 on the planning and organization of cities and villages. With the beginning of 1970 and the increase in population necessitated to start a project to reconsider the plans of level of Libya with the year 1977 to keep pace with these changes, public projects incorporated in various sectors, this necessitated a re-consideration of the previous plans at three levels of the "national, regional and local "(Draft national plan of natural long-term 1981–2000, 1979).

5. The stage of deepening and application of urban planning.

With the advent of many errors, especially those concerned with estimates of the population, which disappointed in the estimates due to the large increase of population, where the matter settled it on the need to review these plans in light of new data on the basis of national and regional studies of planning and to produce expectations of drawings of local towns and villages, to which plans shall be prepared in the light of general national and regional perception. plans have

до 2000. године (Amro Ali Melody, 1990). Либијски градови су већ пре тога имали искуства у планирању кроз планове који су урађени за период од 1968 до 1988. године. У новој студији укључено је било 148 планова који су усвојени током 1970. године, осим планова за Триполи и Бенгази. Ти градови су били зависни од државних планова из италијанских времена. Са повећањем буџетских прихода од продаје нафте и великим помацима на пољу услуга, што је укључивало први велики петогодишњи план у периоду 1963-1968, који је продужен на још једну, 1969. годину. Од те године креће имплементација пројеката на пољу инфраструктуре, образовања, здравства и саобраћаја. Што се тиче последица, оне су лако уочљиве. Повећана имиграција ка највећим градовима, Триполију, Бенгазију и Бајди, је последица централизације и побољшаних животних услова у тим областима.

been prepared of a national nature, the draft in 1980 was completed, was considered the basis for regional and local studies the National Long-term year from 1980 to 2000. . (Amro Ali Melody, 1990). From here we note that the Libyan cities have passed their first experience of planning, for which plans have been prepared covering the period of the planning years 1968 to 1988. This study included 148 total planned all adopted during 1970, except for the cities of Tripoli and Benghazi, which were dependent on directive Covenant plans from the Italian times. With the improvement of the country's income as a result the export of oil and the resulting movement in the field of services, which included the first ambitious development plan of five-years years 1963 - 1968, was extended for an additional year until the year 1969, which was the starting point for the implementation of service projects in the field of infrastructural facilities and educational facilities, health and housing and services and increased traffic, transportation, facilities, especially civil aviation, also implementation of the plan development necessitated activity in the field of general contracting and importing for implementation requirements. The concentration of urban activity and centralization administration after 1963 in Tripoli, Benghazi and in Baida has led the waves of population migration in search of work and improved living conditions towards those cities, hence expanded area of slums around them.

ПЛАНИРАЊЕ У ЛИБИЈИ

Генерално, урбano планирањe у Либији ефикасно је допринело припреми свеобухватних и јавних планова за све либијске градове. Након објављивања закона бр.5, 1969. године, у погледу планирања градова и села, три кључна плана су развијена током три периода, почевши од од прве фазе, између 1968. и 1988. године, преко друге, између 1988. и 2000. године, све до треће, од 2000. до 2025. године. Циљ ових планова је био да се направи равнотежа

URBAN PLANNING IN LIBYA

Urban planning in Libya in general, has effectively contributed to, the preparation of comprehensive and the public plans for all Libyan cities. especially after the issuance of Law No. (5) of 1969, concerning the planning of cities and villages , three key schemes have been developed in three stages starting from the first phase for years 1968 to 1988, and the second stage years from 1988 to 2000, and the third stage years 2000 to 2025. Goal of such schemes is to make a balance between the natural increase of population and

између природног прираштаја и досељавања у урбане средине, да би се остварио одрживи развој и сачувала животна средина, урбана средина и спречила деградација и ширење деградираних области у Либији.

Прва фаза планирања почела је са првим економским развојним планом. Неколико планова за градове и села је израђено између 1968. и 1988. године, али са малим освртом на регионална проучавања. Са 1969. годином почиње период наглог развоја целе државе, што је условило и напредак у планирању. Тада су планови ревидирани да би ишли у корак са наглим економским развојем, па су у другој фази планирања израђени планови за период 1980–2000.

urban mass, in order to achieve urban development and environment and preserve of the environment and urban environment from degradation and the spread of degraded areas.

First planning stage was launched in Libya at the beginning of first economic developmental plan, several urban plans were prepared for main cities and villages covered period from 1968 to 1988 (first generation) and cared for urban development but with limited amount of attention to regional studies. With start of 1969 economic status has positively improved in the field of planning, it was necessary to view plans of first stage before end of its specified period to catch up with such developments in line with real changes of economic enhancement in different economic and social developments, with this the second planning stage was started after end of seventies, this stage included the preparation of long term national planning for the period from 1980 to 2000 (second generation) which emerged in 1985.

НИВОИ ПЛАНИРАЊА У ЛИБИЈИ

Планови друге генерације покривали су период 1980–2000. Они су зависили од читавог циклуса планирања, почев од националних преко регионалних до локалних планова. Ови планови су усклађени са социјалним и економским условима, са природним прираштајем и повећањем броја становника, затим развојем производње, као и другим условима. Овим плановима пронађена су оптимална решења за одрживи развој и експлоатацију потенцијланих природних и друштвених ресурса (Amri Ali Melody, 1998). Овај начин планирања, на сваких 20 година, креће од општег ка појединачном да би остварио повезаност на различитим пољима. Ово су основе тих планова:

1. Национални план

А - Анализа економских и социјалних услова у држави

В - Одређивање различитих нивоа индикатора развоја

LEVELS OF PLANNING IN PLACE IN LIBYA

These second-generation plans, which covered the period from 1980 to 2000, depended on comprehensive planning cycle of the of national long-term plans and regional and sub-regional plans and urban plans. these plans study and analysis of the social and economic conditions, natural and comprehensive analysis of the composition of population growth and direction of growth, develop of production and services sectors in the light of the conditions and circumstances existing and projected, and finding the most appropriate solutions to create a balanced and sustainable development and exploitation of potential natural and human exploitation optimization. (Amro Ali Melody, 1998) This planning session for each twenty years starts at whole and ends in part in order to achieve integration in various fields and are give clear indicators and make realistic urban plans achieve targets accommodate urban growth projected. Deal with these plans address, in particular: -

С - Одређивање токова раста кроз одговарајуће факторе

Д - Именовати локалне саобраћајне мреже

Е - Идентификација националних природних ресурса и начина за њихову експлоатацију

Ф - Одредити количину радне снаге и суочити се са незапосленошћу

Г - Обезбедити податке и информације као оквир и окосницу следећих планова

2. Регионални план

Ови планови проучавају и анализирају економске и социјалне услове у држави или подељеној на одређене планске регионе, с циљем да прецизније идентификују могуће проблеме у држави:

- Идентификовати ресурсе и стратегију развоја у региону

- Одредити величину популације, њен будући раст и анализирати структуре становништва

- Идентификовати елементе развоја и њихове трендове у региону

- Одредити функцију региона на државном нивоу и његову повезаност са осталим регионима

- Идентификовати економске активности и природне ресурсе

- Идентификовати саобраћајну мрежу и начине за њено побољшање

- Идентификовати начине коришћења енергије и њеног дистрибуирања кроз регион

- Развити индикаторе дистрибуције становништва у оквиру региона и начине експлоатације ресурса

3. Субрегионални план

Ови планови су слични регионалним плановима, само се баве мањим регионалним целинама, субрегијама. Циљеви:

- Одредити ресурсе простора

- Одредити размештај становништва

- Одредити функције субрегиона, његових градова и везе са суседним регионима

- Идентификовати типове економских активности

1. National Plan

A - Analysis of economic and social conditions of the state.

B - Determination of various levels of development indicators.

C - Determine the natural growth trends according to the appropriate factors.

D - Identify local transport networks and international development and style.

E - Identification of areas of natural resources and the method of exploitation.

F - Determine the size manpower and procedure of facing unemployment and identify exploitation

Manner and the setting education policies in order to achieve the requirements of society.

G - Provision of data, information and determine the frameworks and guidelines for the preparation of subsequent plans.

2. Regional plans

These plans address the study and analysis of economic and social conditions of the state partitioned in a number of planning regions in order to more accurately identify the elements of the region and put development indicators in it, and deal with these plans, in particular: -

- Identify resources and strategies for development in the region-wide.

- Determine the size of the population and projected growth for the target year and analysis of population structure.

- Identify the elements of growth and trends within the region.

- Determine the function of the region at the state level and its relationship to the rest of the regions.

- Identify the economic activities and natural resources.

- Identify transport network within the region and ways to exploit them.

- Identify ways to use energy and distributed to the region.

- Develop indicators of population distribution within the region and the exploitation of all resources.

3. Sub-regional plan

Detailed study of the territory after the split

- Идентификовати начине снабдевања градова енергијом и водом

Локални план:

- План на нивоу града
- Идентификовати нивое неопходног образовања и величину радне снаге

4. Урбани планови

Постоје два типа урбаних планова:

- Свеобухватни планови (планови већих градова)
- Генерални планови (планови локалних центара)

У новије време развио се и трећи тип планова који је базиран на суб-плановима за сваку регију, што ће бити језгро јавних планова у будућности. Уласком у трећу фазу планирања 2000-2025, циљ је створити тзв. „урбане планове“ који ће покривати све типове заједница од урбаних до руралних (Hadoud Abosa, 2008)

into a number of sub-regions to reach more accurate results and determine the spatial and functional dimension to reach locating population spatial growth and determine the location and size of each city and village. This type of plan specifically deals, in particular: -

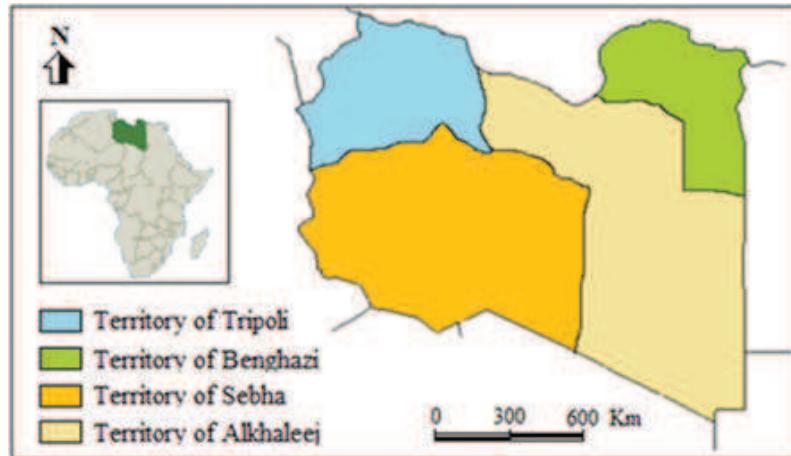
- Determine the economic resources of local spatially.
- Determine the demographics spatially.
- Determine the function of the sub-region and its cities and its relationship with neighbouring region.
- Identify the types of economic activities and ways to exploit them.
- Identify ways to feed the cities of the region with water, energy, and connected transportation Local and regional.
- The location of urban plans and the size and type and function of each city.
- Identifying education requirements and the size of the workforce.

4. Urban plans

Which are population stability urban areas resulting from indicators for the previous plans (national, regional and sub-regional) has been used in the planning stage the previous two types of plans, these are:

- Comprehensive plans, which are plans of major cities.
- General plans which are plans for local service centres.

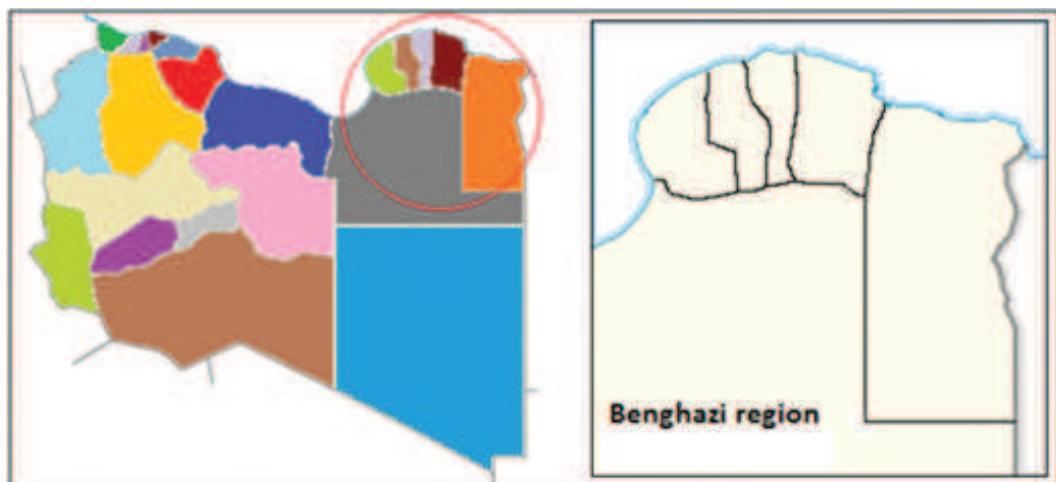
These plans attached to a third type based on the recommendations of sub-plans and recommendations of the follow-up Committees, a so-called communities follow-up schemes with a view to creating service centres to be the core of public plans in the future. Entering into the third phase of planning 2000–2025 of this type of plan was the development "urban plans" so that it covered all types of communities from urban and big cities to rural communities (Hadoud Abosa, 2008).

Слика 2. Национални план

Map 2. National plan

Izvor/Source: Ministry of utilities, 1989

Слика 4. Регионални план

Map 4. Regional plan

Слика 4. Урбани план

Map 4. Urban plan

ПРОБЛЕМИ УРБАНОГ ПЛАНИРАЊА У ЛИБИЈИ

Кроз неке коментаре, на просторне планове у Либији, можемо сагледати најзначајније проблеме планирања:

1. Непрецизност статистике на коју се ослањају планери, као и демографски раст ван свих очекивања. Као резултат, превазилажење очекиваног демографског раста онемогућава суочавање са захтјевима такве демографске промјене.

2. Недостатак координације између времена израде планова и статистике становништва

3. Контрадикција између циљева и одлука које доносе локалне власти, као и нелегално уплитање виших органа власти

4. Проблеми са земљиштем и процедуре за добијање земљишта

5. Грађански концепт просторног планирања. Ствар планирања требало би да буде у интересу сваког грађана, али у пракси то није тако. Грађани доживљавају планирање као неодговорна обећања власти.

6. Легалне казне које су прописане законом о планирању јесу довољне, али проблем је у томе што држава прва крши своје законе

7. Током проучавања главне шеме и њених карактеристика установљено је следеће:

- Брзо одобрење главне шеме

- Годишње ревизије планова показале су се лошим јер доносе више негативних него позитивних ствари и служе интересима појединача

- Брза и индивидуална одлука у погледу планирања

- Лоша сарадња између власти, која доноси планове, и јавне администрације која даје мишљење о плановима

- Главна шема мора бити прилагодљива, а пожељно је вршити ревизију на сваких 5 до 10 година, или било када се за то укаже потреба. Главна шема мора бити флексибилна и прилагодљива.

PROBLEMS OF URBAN PLANNING IN LIBYA

Through some comments on spatial plans in Libya, we can draw an objective evaluation to general schema:

1. Inaccuracy of statistics on which the planner built his assumptions, demographic growth passed the foreseeable expectations.. As well as return of populations from outside to the country. As a result, over-passing of expected demographic growth in most of the plans made them unable to face the requirement of such growth.

2. Lack of coordination between the time or spatial planning studies and a population statistics and continuous change in the administrative structure.

3. Contradiction between targets on the level of central administration and decisions and execution works on the level of local administration, administrative levels in Libya were three represented in (local council). Also, interference of some authorities of officials and tribe trends to change sites of projects whether to utilize or eliminate them from their lands.

4. Problems of land and the procedures for obtaining them.

5. The citizen concept of spatial planning. The matter of planning should be a subject of interest for every citizen for what it aims of developing environment and raising life level and ways of work to the citizen, but, in many instances, the citizen sees the subject of spatial planning as a type of state's unreliable promises and reviews such plans from actual an the base of his needs and status such as the extent of positive or negative effect of his real estate of land with such plans.

6. Legal punishments stated in different planning laws, despite of being comprehensive, in case of application thereof, without delay are enough to comply with what in the plan, but it is noticed that the state through its public projects, found to be first violators to the plan whether through capacities given by legislation or through negligence of its diffident establishments.

7. Through studying the general schema its function characteristics and method of prepare and way of form in which the plan should be emerged show the following:

- Quick approval of general schema.

- Annual revisions and procedures of adjusting the plan carried out by competent authorities have negatively influenced the plan more than being positive, where it was, in many instances serving individual interests.

- Individual and quick decision making regarding planning.

- There are no support of cooperation between authorities of setting up of plans and other public administrations to give opinion during setting up of plans, which had clear reflection on form and function of the plan on starting of execution.

- The general schema shall be adjustable, thus it should be designed on the basis of general annual reviewing and comprehensive reviewing every 5 or 10 years or at any time during such periodic time periods due to emergency circumstances were not contemplated such as expansion of the city outside its boundaries, thus the public plans must be flexible and adjustable, this is what is lacking in plans in Libya.

ЗАКЉУЧАК

Период касних шездесетих и раних седамдесетих је период почетка планирања у Либији, током којих је фокус био на планирању Триполија и Бенгазија. Либијски градови су прошли прву фазу планирања, у којој је био обухваћен период између 1968. и 1988. године. Студија је обухватала 148 планова који су усвојени током 1970. године, осим за Триполи и Бенгази, који су били зависни од италијанских планова. Друга фаза планирања обухвата период од 1980. до 2000. године и тада су ангажоване стране компаније које су помогле у припреми планова. Другу фазу карактерише много грешака, нарочито у процени повећања броја становника. То је дало негативне резултате, па су планови били тешко применљиви, а резултати који су добијени, били су нереални. Трећа фаза планирања обухвата период између 2000. и 2025. године. Шеме су постале нешто сложеније, али су и даље видљиви проблеми. Градови неконтролисано расту, а пример за то

CONCLUSION

The period of the late sixties and early seventies of the last century is the actual beginning of urban planning in Libya, saluting the focus was on planning cities of Tripoli and Benghazi. Libyan cities passed the first planning experience, where prepared planning schemes covering the period from 1968 to 1988. The study included total of 148 planned all adopted during 1970, with the exception of the cities of Tripoli and Benghazi, which were dependent on the orientation of the Italian schemes, which covered the period from 1980 until 2000 for second generation schemes, which was from 1968 until 1988, but the change in strategies Libyan government and which stipulates focus on all Libyan cities regarding and urban planning organization, contracted from here with some foreign companies to conduct a comprehensive survey in preparation for planning from 1980 to 2000. Second-generation schemes there are a lot of mistakes and defects of the most important in estimating the number of population, which gave negative results on the provision of services and random expansion and abuses within the charts, and the standards brought

је град Мисурата. Нова либијска влада суочиће се са мноштвом изазова у области планирања простора, а за будућност остаје нада да ће се проблеми решити, нарочито да ће се грађанима подићи свест у вези планирања, и да ће схватити колико је планирање важно. Битно је да су грађани свјесни значаја планирања те да расте свијест грађанства по том питању. Примјена мора бити јасна и у складу са законским регулативама, што треба да буде праћено административном подређености неких региона другим регионима, те је неопходна промјена у неким инстанцима. Нова либијска влада се суочава са бројним изазовима, организацијом планирања те развојним пројектима у Либији уз наду да ће успјети превазићи могуће проблеме тако што ће обучити сопствене стручњаке на том пољу, како у иностранству тако и у земљи, како би се наставило са доприносом и развојем свијести о значају планирања код грађана.

about by these companies was far from the reality of Libya.third generation Schemes, which was supposed to be the primitive with the beginning of 2000 and which is breather schemes second generation did not primitive at the date of this study, and the areas proposed to be covered schemes third generation became part peopled districts housing mostly random and is considered neutral zone scheme Tripoli A clear example of the slums. The awareness for the citizen of the importance of planning of the important points that limit overtaking scheme and unplanned growth saluting The city of Misurata on the Libyan coast, 200 km less cities in terms of overtaking and unplanned growth to several factors, mainly the awareness of the population and the application is clear to the regulations and laws in the city , as well as continuous change in the administrative subordination to some areas of the region to another and change in some departments belonging planning was one of the consequences. The new Libyan government has a lot of challenges, organizers of the planning and development projects in Libya in the hope to overcome all these problems by enabling the Libyan competencies and expertise at home and abroad to contribute and raise the citizen's awareness of the importance of planning.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES:

- Abdel Ali Mohsen (2001). *The role of urban planning in addressing the problems of indiscriminate expansion and urban development and environmental case study cities Libyan city of Misurata*, unpublished study.
- Alshawsh Abaubaker Mohammed (1995). *Research paper on Libyan experience in the use of planning criteria*.
- Amro Ali Melody (1990). *Libya, the development of cities and urban planning*. Beirut: House Dar Almultaqha of Printing and Publishing.
- Brnaud Jeranottier (1987). *Urban housing in the Third World, problems and solutions, regional study*, translated by Mohammad BahjatFadhli, Alexandria: Facility knowledge Company Bolcirus Consulting Engineers and the Office of municipal projects Vadiko, Warsaw – Poland, the planned final report 1980-2000 Sham Report No. 57.
- Department of Urban Planning (2001). *The planning standards of Tripoli. Libya 7-8*. Tripoli
- Draft national plan of natural long-term 1981–2000* (1979). The secretariat of municipalities in cooperation with the Secretariat of Planning, Tripoli
- General People's Committee for Planning, *Plan social and economic transformation 1981/1985, Part 2*.
- General People's Committee of the facilities, Tripoli, *The planning stages in Libya*.
- Hadoud Abosa (2008). *Planning and squatter growth in Libyan Cities, report*. Urban Planning Bureau. Tripoli, Libya
- Libyan Arab Republic, the Ministry of Municipalities and the stage of transformation, 1976, Tripoli.
- Ministry facilities, Tripoli, *The planning stages in Libya, report 1981*.

АБОУСА ХАДОУД
ABOUSA HADOUD

National Advisory Office for facilities, Tripoli Libya .the second report of the Committee to assess schemes in 1980-2000, evidence of planning standards.

Salem Juma (2005). Small Towns, University of Garyounis Publications

St. John, Ronald Bruce (1991). *Historical Dictionary of Libya*. 3rd ed. Lanham, Md.: Scarecrow Press.

Technical Cooperation of the United Nations, project of natural planning, .1981 to 2000 Tripoli.